

Commentarii In Epistolas D. Pavli Ad Timotheum : [Aretius, Benedictus], [1580]

COMMENTARII

[p.8]

Sexto, quomodo cum seruis agendum, contra schismaticos, cum diuitibus, capite sexto, etc.

Tertia pars Epilogi est capite sexto, versu vicesimo, repetit autem saepe iam iteratam exhortationem vt seductores diligenter caueat, et sanam doctrinam constanter tueatur. I.

5 C OMPECTITVR salutationem, et primum locum institutionis de sana doctrina constanter tuenda contra corruptelas Legis, itemque de vero vsu Legis.

Salutatio.

Titulus honesta et apposita ad rem praesentem constat salutatione: quia enim instituere voluit quomodo vtiliter huic Ecclesiae praeesse debeat, operaepretium fuit initio amica salutatione, qua grata ipsi Timotheo exprimeret, cauereque contraria. Et ipsa
10 natura in omni sermone primum locum tribuit salutationibus, post

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.9]

quas demum solent inferre animi conceptionem.

Tribus partibus constat haec salutatio, vt etiam in superioribus epistolis. Primum de se loquitur. Deinde, Timotheum ornat debita sua laude. Tertio, comprecatur eidem Domini dona, sine quibus, munus iniunctum feliciter non poterat exequi. Primum ad
15 personam scribentis, alterum ad personam cui scribitur, tertium ad comprecationem pertinet.

Vers.1. Paulus Apostolus Iesu Christi secundum mandatum Dei saluatoris nostri, et Domini Iesu Christi spei nostrae.

De se primum loquitur pro more epistolari, secundum quem nomen scribentis primo exprimendum erat, idque adeo constanter seruatum est, vt infimi quoque maximis Regibus et Imperatoribus scribentes, sua nomina Regum titulis praeponerent: donec
20 praepostera illa adulatio regnare in Ecclesia Christi coepit, et hypocrisis sese extulit in locum Dei, hinc quaesita est gloria et splendoris dignitas in nominum praerogatiua, de qua alibi: nunc ad rem. Apostolus se commendat titulis muneris sui diuinitus accepti, non quod de vocatione sua dubitaret Timotheus, sed vt rebus maior accederet dignitas. Deinde quod vbique in omnibus suis epistolis hoc

COMMENTARII

[p.10]

25 seruet Apostolus: non fuit igitur ratio cur idem hic non praestaret. Itaque in rebus grauibus, loco et tempore pium est titulis sui muneri sese commendare et insinuare aliis.

Primum suum nomen exprimit: de nomi ne Pauli diximus in Prolegomenis in Epistolam ad Rom. Certum autem est Romanum esse nomen: quando autem hoc assumpserit, qua de causa, vti, certo sciri non potest: probabilia tamen sunt quae de his tum afferebamus. omittenda igitur harum rerum grauior disputatio, quia ad salutem nihil prodest, et curiosi est hominis anxie de his inquirere.

Apostolus sonat legatum, qui superioris alicuius domini profert, non sua mandata: estque in nouo Testamento personarum summo imperio S. Sancti ad omnia quae pertinent ad functionem Ecclesiasticam ornata: adeo vt Prophetarum etiam munere fungantur, et quidquid Euangelistae, Episcopi, presbyteri, alique gradus praestarent, ipsi ordinarent, vbique docebant, nouas Ecclesias instituebant his praeficiebant ministros, ordinabant interdum seniores, praescribebant formulam doctrinae et morum, et Sacramentorum. Itaque nullo certo loco manebant, sed vbique respiciebant Ecclesias, nouasque ordinabant.

40 Pastores vero in certis locis

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.11]

manebant, quos vocat Episcopos Apostolus, et postera aetas. Euangelistae iidem videntur cum doctoribus qui Euangelium circumferebant: sed nos eos vocamus hodie proprie Euangelistas, qui historiam Christi viuientis in his terris conscripserunt: et doctores prius scholarum est vocabulum: minister hodie solum Ecclesiae relictum est, de quibus alibi dictum est.

45 *Secundum ordinationem.*

Vocationis suae ad Apostolatam profert autorem Deum Patrem et Filium eius Iesum Christum. Deus Pater vt fons est omnis boni, ex quo manauit aeternum Dei consilium de saluandis electis. Ideo Pater dicitur saluator, quia per Christum filium suum redemit mundum: filius autem dicitur spes, quia hunc vt mediatorem nobis propositum spe amplectimur. Est igitur spes, indubitata expectatio vitae aeternae, ex Dei misericordia, quae in nos per filium mediatorem transfunditur.

50 Ἐπιταγή, autem dicitur mandatum, instructio, significans Apostoli doctrinam diuinitus esse traditam, non natam apud homines: ideo non potest non bona esse doctrina quam hic proferet. Superioris asfert mandata, hoc est, Dei mittentis et ad hanc doctrinam ligat se, et Timotheum:

COMMENTARII

[p.12]

ideo successores Apostolorum etiam hanc solam doctrinam proferre debent, et qui ab hac Ἐπιταγῇ recedunt, non Apostolorum, sed apostatarum successores habendi sunt.

2 *Timotheo germano filio in fide.*

Alter locus est salutationis, qui laudes Timothei continet, quem ornat titulis conue-

nientibus, hoc est, virtutem illius celebrat. Est enim laus sermo magnitudinem virtutis
60 exprimens, Ἐπαινος ἐστὶ λόγος ἐμφανίζων μέγεθος τῆς ἀρετῆς; et virtutem declaramus
vel proferendo efficientia virtutem, vel eiusdem effecta. Virtutem efficiunt parentes,
pia educatio: quanquam non semper pui parentes pios alant liberos. Effecta autem
virtutis sunt facta illustria. Ideo Timotheum hic laudans filium suum facit, significans
65 pia institutione ad hanc felicitatem peruenisse, nec infeliciter impendisse hos labores,
sed germanum factum, hoc est, in fide et religione Christiana ingenuum et sincerum.

Nomen Timothei, significat eum qui Deum honorat et colit. Indubie a piis parentibus,
auia Loide, et matre Eunice, ei impositum fuit: non enim solenne erat adhuc, vt conuersi
ad Christianismum alia assumerent nomina. Nomen pium religioni conforme est, muneri
respondens, quia diuino consecratus est ministerio: quae res a Deo

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.13]

70 gubernatur, vt piorum parentum vota in impositione nominum dirigat ad felicem euentum.
Germanum autem vocat, hoc est, ἄδολον, minime fucatum, simpliciter pium et vere
Christianum, qui nihil aliud spectet quam cursum Christi. Magna est laus per se in
integritate.

Filius dicitur in religione, item affectu: quia enim opera Pauli fuit recte institutus
75 in causa fidei, praestitit ei id quod pater parentibus suis liberis imprimis solent praestare,
hoc est, piam educationem et institutionem. Ideo pater illi fuit, quo sensu praeceptores
discipulorum parentes dici possunt: deinde quia non minori affectu illum prosequutus
est, et contra ipse filioli animo coluit Apostolum. Philipp.2. velut cum patre filius
mecum seruiuit in Euangelio. Inde ibidem dicitur ἰσόψυχος, hoc est, pari in me affectu,
80 quo ego in illum praeditus sum.

In fide.

Particula distinguit inter filios: alii enim sunt naturales, sic Eunice proprie fuit
filius, et cuiusdam viri Graeci qui ordinarius fuit Eunice maritus. alii institutione patres
sunt, animo et studio iuuandi: sic praeceptores, tutores, omnesque benefactores parentum
sunt loco. Sic Paulus in fidei causa pater eius fuit.

COMMENTARII

[p.14]

85 Ac fides accipiat pro tota religionis causa q.d. in religione Christiana, in Christianismo
filius meus est.

His laudibus illum ornat vt beneficiorum Dei eum admoneat: nihil enim hic com-
memorat de quo per se Timotheus gloriari possit. Deinde admonitus de his donis, eo
magis inflammabitur, et excitabitur studio ea retinendi, et erat amoris testificatio quoque
90 non contemnenda: solent enim amici in amicis libenter agnoscere virtutes, easque magi
facere.

Gratia, misericordia et pax..

Tertius locus salutationis, continens comprecationem. Porro tria comprecatur propter
morem hactenus vsurpatum in superioribus epistolis, forte amoris vehementia erga
Timotheum excitatus: sunt autem omnia tria conseruantia dona Dei in Timotheo, adeoque

95 talia sine quibus munus in Ecclesia Ephesina non possit vtiliter expedire.
 Χάρις, gratia, est vltronea Dei beneuolentia in Christo amplectentis nos nihil tale
 meritis. Ratio est, quia gratis facere dicuntur, quando rogati, non pro re aliqua, aut vt
 sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed ei solum cui faciunt: ideoque vltronea est
 beneuolentia, alioquin gratia non esset gratia. Ἐλεος, misericordia est. Apud Hebr.
 100 Chefed et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.15]

Rechem, commiseratio, dolor de alieno maloquod malum ad nos quoque pertingere
 posse videatur. Sic quidem Philosophi definiunt, sed non satis commode ad hunc locum.
 Malum enim humani generis nihil ad Deum, hoc est, non ad eum pertingere poterat vt
 eum laederet: sed tota vis corrumpentis mali effundebatur in hominis solius perniciem:
 105 Interim Deus commiserationis sensu tactus est. Itaque sic definiamus, Misericordia est
 dolor de alieno malo, quod indignum videtur Deo, vt totum hominemcorrumpat: ideo
 malo remedium protulit.

Pax est omnimoda felicitas, qua animus redditur pacatus: vult enim natura sibi bene
 esse vt in actionibus sit εὐπραξία, in consiliis ὀρθότης, in vitae necessariis εὐπορία, quae
 110 omnia conspirent in εὐδαιμονίαν quandam et αὐτάρκειαν, huius sensus reddit animum
 pacatum. Ideo in solo Deo reperitur illa pax, ob id prudenter haec omnia ad Deum
 Patrem et Iesum Christum mediatorem refert. Pater reconciliatur nobis in filio, ideo
 filius est pacificator. Hinc pii in mediis periculis et aerumnis sese ad Deum hilares
 referunt, quia pax illa inuiolata manet, et ex hac promanans omnimoda felicitas.

115 Hanc securitatem animi et summam felicitatem

COMMENTARII

[p.16]

ignorat mundus, ridetque pios vt stupidos, ac stulte transfert nomen felicitatis ac pacis ad
 externa quaedam subsidia opum, gloriae, formae, roboris, sanitatis et similium, in quibus
 nihil nec spei, nec constantiae reperiri potest in veris animi terroribus et aerumnis.

3. Quemadmodum te rogaui.

Secunda pars epistolae, quae complectitur instructionem secundum quam Timotheus
 120 omnia in Ecclesia Ephesina debet quam vigilantissime administrare.

Ac primus eius locus est, de sana doctrina retinenda ac propaganda: cuius illa hic
 sunt membra. Initio quomodo haec defendenda sit, et quae sint praecipuae eius labes.
 Deinde, agit de vero vsu Legis. Tertio, de sua vocatione et doctrinae veritate. Quarto,
 hinc erumpit in δοξολογίαν Dei. Quinto, redit ad Timotheum, quem nouis argumentis
 125 excitat ad vigilantiam in officio adhibendam. Haec quinque membra huius loci sunt.
 Nos de primo nunc agemus.

Propositio est, Timotheo et omni Ecclesiarum ministro quam studiosissime curandum
 est, vt sanam doctrinam contra quasuis corruptelas quam constantissime tueantur. Et
 quia Apostolus hoc mandaturus est, prius idoneam personam ei Ecclesiae praefecit. Ideo
 130 discimus omnibus Ecclesiis (vt sint

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.17]

tutiores contra corruptelas) necessarium esse vt habeant manentes, et in eis haerentes miistros idoneos. Ratio est, quia hoc Apostolus in Ephesina Ecclesia fecit, qui reliquit Timotheum manentem illic aliquandiu ministrum. Sic in Creta reliquit Titum. Tit.1. vers.5. et Actor.14. vers.21.testatur in omnibus Ecclesiis Paulum cum Barnaba constituisse pastores et presbyteros.

Propositionis ratio prima hinc petatur a fineconsilii Apostolici. Hoc fine relictus est Timotheus Ephesi, ergo in hoc diligenter debetincumbere. Sic valet ad generalem propositionem. Hoc fine constituuntur ministri in Ecclesiis vt sanam doctrinam tueantur contra corruptelas: ergo in hoc debent vigilanter incumbere. Quod hoc fine sit istic relictus hinc probatur: quia proficiscens eum rogauit Vt maneret Ephesi, Act.20. de hac profectio ne videtur loqui. Alii ad illam quae est 16. vel etiam ad hanc quae est cap.19. Act. referunt. Lector diiudicet ad quam possit aptissime accommodari. Porro quod rogauit, modestiae Apostolicae argumentum est:rogat disci pulum cui mandare poterat, sed voluit prom ptum et spontaneum illis praeficere ministrum, ideo vsus est potius suasoriis argumentis, quam Apostolica autoritate praecipiendo. Altera ratio est a genere corruptae do

COMMENTARI

[p.18]

ctrinae, seu forma ac materia, quae est ἐτεροδι- δασκαλεῖν : genus enim videtur significare omnium corruptelarum, quibus omnibus hoc proprium est quod dicitur ἕτερον, id est, alienum et peregrinum, cui opponitur γνήσιον, genuinum, quod consonum est sacrae Scripturae et conforme menti S.Sancti. Proprium sacrae doctrinae est comprehendi sacris literis: proprium falsae doctrinae, est ab eo quod comprehensum est sacris literis alienum esse. Et illud ἕτερον vel ad formam, vel ad materiam referri potest. Ad materiam si referas, tum sensus erit, ne alia doctrina, quam sacris literis expressa proferatur, hoc est, in his quaestionib subsistamus: quid.n.ad nos quando conditi sint Angeli, quis sit illorum sermo, quae inter illos politia et ordinum gradus? etc. Si ad formam referas, vetabit Apostolus hic, ne locos Scripturae noua interpretatione corrumpamus. Itaque et materia et formula explicandi ex Apostolica doctrina est depromenda: siquid aliunde afferatur siue in modo, siue in materia, id totum ἕτερον est, et ob id adusterinum ac pernicioium. Deinde expendatur contra quos valeat

ista admonitio personam indefinito pronomine notat, τισὶ quibusdam, significans non solum animi sui modestiam in taxandis reprobis, sed spem de illorum emendatione su

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.19]

peresse: nam mox infra desperatos ipsis nominibus traducit, Alexandrum et Hymenaeum indubie quia hi iam plane reprobi et inemendabiles facti erant. isti autem quos indefinite hic taxat, nondum tales erant redditi. Praeterea anceps est quoque hoc modo, quia tam ad auditores quam doctores referri potest. Et verbum ἐτεροδιδασκαλεῖν non abhorret

ab vtraque corruptela, et pronomem τισὶ quoque. Itaque vtrinq. erat periculum huic Ecclesiae: certin erant falsi doctores Euangelii corruptores per obseruationem Legis, et inter auditores qui faciles in hac re praeberent corruptoribus aures. Vtrique malo vna est
170 et eadem posita medicina, vigilantia scilicet Timothei.

4 Nec attendere fabulis.

Secundi argumenti est declaratio, nam illud ἔτερον deducit in suas vicinas species, quas in illa Ecclesia metuebat. Μυθικὸν est fictum et fabulosum, cui opponitur τὸ ἀληθές verum ac firmum, quod est perpetuum. His fabulis attendebent primum auditores. qui eis oblectabantur: deinde doctores qui doctrinam ad fabulas accommodabant. De his
175 fabulis Iudaicis vide adhuc Hebraeorum commenta in Legem, et Prophetas, quid de Adamo, de serpente, de Eua, de Angelis fabulentur notum est. Sic de Messia,

COMMENTARII

[p.20]

de Elia, de Leuiathan, et boue conuiuii magni in aduentu Messiae, de ouo, de Sole, Luna, pudendas habent fabulas.

Alterum est genealogiae praeposterum stu dium: dicuntur autem libri seu catalogi generis certi per medios auos et attauos vsque ad primam stirpis originem, tales libri et
180 catalogi erant necessarii ante Christi aduentum, vt constaret de certa Messiae linea. Ex his enim contexi debuit Christi Genealogia, et ex his scire poterat Paulus, quod esset de Tribu Benjamin. Post vero Christum natum abdendi erant, quia tota illa politia delenda fuit, et in Christo neque Iudaeus, neque Graecus quicquam valet, sed noua in Christo
185 creatura: ideo diuina dispensatione hic damnantur, et olim Romae ab Imperatoribus exusti sunt. Vide locum de Genealogiis in Problematibus nostris.

Tertia ratio est, a qualitate falsae doctrinae, quia ei adhaeret ἀπέραντον, infinitum: sunt autem ἀπέραντα, ἀκαταληπτά, hoc est, comprehendi non possunt nec vsu, nec intellectus certitudine. Omne autem tale est inutile et nocens, finita enim est et comprehensa
190 salutis ratio: ergo omne infinitum est fugiendum.

Quarto, quaestiones exhibent magis quam aedificationem Dei in fide. Argumentum fir

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.21]

mum est ab vsu. Finis totius doctrinae est certa vtilitas, hoc est, aedificatio: sed hanc non praestat aduersariorum doctrina, est igitur stu diose cauenda. ζητήσεις et οἰκοδομίαν
195 opponit vt contraria: ideo ζήτησις hic est inutilis quaestio, quales sunt nugae Iudaeorum, et poetarum, et bona pars narrationum in legenda patrum, ac vitis. Porro aedificatio consueta est Apostolo metaphora, qua significat profectum in melius. Quo admouemur studium et conatum proficiendi in hac vita debere esse perpetuum: qui enim aedificat, non habet absolutam et perfectam domum. Ideo vt simus aliquando vera et viua Dei
200 templa semper elaborandum est.

Est autem ille profectus Deo referendus acceptus, ideo hic Dei dicitur aedificatio, cum mali semper in peius proficiant. Et est in fide, quia fides religionis nostrae fundamentum est, quod Christo nititur lapide angulari. Ideo aedificium nostrum in fide crescit, ad

quam tota doctrina est accommodanda.

5 Finis autem mandati est charitas ex puro corde et conscientia bona etc.

205 Quinta ratio a fine, ad quem tota doctrina est accommodanda: loquitur autem hic de fine intermedio, cum dicit finem mandati esse dilectionem. Est autem finis perfectio

COMMENTARII

[p.22]

rei, cuius gratia aliquid fit. Si finem igitur perfectionem accipias, tum finis Legis est Christus, vt loquitur ad Rom.10.versu 4. Sed est finis etiam intermedius, sic finis Legis est dilectio proximi. Est autem dilectio beneuolentia qua proximum amplectimur studio
210 Dei, vel nostri quaerentes. Ad hanc beneuolentiam refertur tota lex, vt est Rom. 13.versu 9.10. et 1. Corinth.13. versu 4.5. Galat.5. versu 14. Porro alius potest hic quoque esse sensus: nam παραγγελία videtur sumi pro mandato Apostolico, hoc est, interpretandi formula, recte interpretandi Legem, quam potestatem dedit Timotheo, vt mandaret quibusdam ne aliam doctrinam docerent. Itaque libenter hic non pro Lege, quod tamen
215 omnes faciunt, sed pro illo mandato Apostoli acciperem, vt hic esset sensus, Finis autem mandati veri de recta Legis interpretatione, ac sinceritate doctrinae est dilectio: huc enim omnis doctrina referenda est, vt prosit proximo. Ideo dilectionis gradus seu causas primarias explicat, quae sunt cordis puritas. Dicitur cor cogitationum et sensuum fons, is igitur fons purus esse debet-vt puram hinc aquam proximus haurire possit : purum
220 dicitur cor minime fucatum, dolo carens, candide et ingenue agens.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.23]

Deinde proximus est gradus, conscientia bona, hoc est, integra. Est conscientia pars memoriae, qua de actib. nostris bene aut male conscii sumus: haec quia mille testium est, ideo nos vel absoluit, vel reos agit coram Deo. Hac damnabantur Iudaei, Rom.2.V.1. qui ipsi faciebant, quae in aliis damnabant. Eadem Apololum Paulum absoluit, 1 Cor.4.
225 versu 4. Nullius mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. 2. Corinthiorum 1. versu 12. testimonium bonae conscientiae se habere gloriatur, hoc est, quae ipsum absoluat coram Deo.

Tertio loco additur, FIDES NON FICTA, hoc est, quae viuuda sit, significat fidei vocabulum late patere. Est enim quaedam vera, quae Iacobo dicitur viuua : alia perosa,
230 ornata bonis fructibus bonorum operum, et per hanc imprimis declaratur llectio. Alia est hypocritica, quae Iacobo mortua dicitur, atque illa vel impudens est, carens omni studio bonorum operum, qualis est in prophanis Christianis, qui de fide, hoc est, professione gloriantur: interim autem petulanter viuunt, vt qui hodie de fidei iustitia gloriantur dissolute viuentes. Vel est fuco tecta, qualis est in Pharisaeica vita, hanc remouet hic. His
235 tribus gradibus vera dilectio est

COMMENTARII

[p.24]

instructa. Argumentum est contra seductores qui in docenda lege hos fines non obseruant, ideo aberrant a dilectione, et hic toto caelo.

6 *A quibus cam quidam. etc.*

Sexta ratio ab exemplo et experientia. Vim habet argumentum a consequentibus et effectis. Aberrant a dilectionis proprietatibus, hinc inciderunt in vaniloquentiam: ergo illorum doctrina fugienda est, sed geminum est argumentum in verbis ἀστοχεῖν, significat scopo ordinario aberrare, cui opponitur εὐτο- χεῖν, bene collimare, scopum probe attingere. Scopus doctrinae est aedificatio per dilectionem, quo illi aberrant: igitur studiosae cauendi sunt. Alterum ab effectis, ΜΑΤΑΕΟΛΟΓΙΦΑΚΤΙ SVNT, μάταιον vitium est in omni re culpabile, vanitas, hinc ματαιολογία, sermo nis inanitas, cui nihil veri nec solidi subest. Hanc vanitatem parit is error doctorum legis: igitur cauenda illorum doctrina. Est etiam vis in verbo ἐκτρέπειν, quod sonat euertere vt igitur a scopo legitimo aberrant, sic euertuntur a veritate, et excidunt a via regia, incidunt contra in vanitatem illam culpabilem.

7 *Volentes esse legis doctores, etc.*

Septimum argumentum, quo vanitati addit ignorantiam crassam et satis impudentem. Doctores Legis esse volunt, quo significat eos titulum hunc venari passim apud

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.25]

fideles, vt ipsi magni doctores habeantur, Rabbi dicantur, et magistri, quos confutat D. Christus Matth.23. Deinde cum hac ambitione coniuncta est insignis ignorantia, quae vbiq; quidem turpis est, turpissima autem in his qui religionis volunt esse doctores. Sic ad Gal.6. ver.13. Volunt vos circumcidi vt de carne vestra glorientur. Et paulo ante, Volunt spaciosi videri: et hoc loco ambitionem in eis notat. Ignorantia duobus modis notatur, μήτι ἃ λέγουσι, μήτε περι τίνων διαβεβαιοῦνται. Prius refero ad illorum explicationes de vsu Legis, ceremoniarum, circumcisionis, lotionum, ieiunorum, et similibus, in quorum laudes et commendationes prolixae solebant declamare. Posterius vero, περὶ τίνων, ad locos controuersos cum Apostolo, vt de satisfactione Christi, de merito mortis eius, de abrogatione ceremoniarum, de circumcisione abolita, de vocatione Gentium ad gratiam. Vtrunque ignorant, hoc est, causas rerum tantarum nesciunt, vt cur data sit Lex, ad quid profuerit circumcisio, quare Christus aduenerit: in summa causas veras ignorant.

Inde fit vt tanquam caeci contendant de rerum vmbribus, corpus ipsum interim amittunt. Ac est illa ignorantia distinguenda: in aliis enim fuit affectata et crassa, vt adhuc est in multis, qui agnitae veritati contumaciter

COMMENTARII

[p.26]

resistunt, quales videntur fuisse isti Nomodidascales, et bona pars Phariseorum apud Iu daeos. In aliis vero erat ex zelo Legis et gloriae Dei, qui in his putabant violari gloriam et voluntatem Domini, de quorum numero etiam fuit Paulus, vt mox sequetur.

8 *Scimus autem Legem esse bonam, etc.*

Alterum membrum de vero Legis vsu subiicitur superioribus per praeoccupationem. Nam Legis doctores statim excipiebant superiora, Paulum damnare Legem, adeoque totam abolere. Respondet igitur huic calumniae hoc loco, se id non facere, sed verum vsum, et veram interpretationem requirere: munit autem occupationem concessione,

quod scilicet Lex sit bona. Hoc dixit se scire, q.d. in hac re se non opus habere doctore,
 275 scire id poterat ex institutione, qua ad pedes Gamalielis erat in Pharisaismo probe
 institutus. Deinde bonam sciebat, quia a Deo autore latam sciebat: non potest autem
 a Deo aliquid mali hominibus dari. Praeterea vsum verumet finem Legis nouit, quem
 aduersarii ignorabant, ideo totum hoc quond Lex bona sit, mul to melius nouit ipsis
 aduersariis. Deinde concessionem munit correctione, non enim absolute concedit bonam,
 sed cum conditione, S1 QVIS ILLA LEGITIME VTATVR, h.e. vsu bona est, sic abusu
 280 mala redditur: ideo ad vsum referem

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.27]

da sunt omnia. legitime vtitur Lege qui mentem legislatoris in illa respicit, et ad hanc
 mentem omnia refert. Mens autem Dei erat, vt Lex illa paedagogus esset ad Christum,
 quo veniente cessaret tota illa paedagogia, Gal.3.ideo conuincuntur abusus omnes illi
 doctores Legis, qui Christo iam exhibito obtrudunt circuncisionem alasq. ceremonias
 285 tamquam ad salutem necessarias. Deinde alter vsus Legis, est monstrare peccatum,
 de quo imprimis etiam constare debet. Verum hunc vsum ita exercet, vt ad Christum
 liberatorem a peccato impellat. Hinc Legi tribuitur, iram operari, ostendere peccatum,
 paedagogum esse ad Christum.

9 Sciens hoc, quod iusto lex non sit posita, etc.

Explicat propositum suum de vero vsu Legis, patefaciendo ad quos non ptineat.
 290 Non pertinet ad iustum, inquit, IVSTO LEX NON EST POSITA, h.e. quatenus iustus
 est nemo Lege vrgendus est, sed quatenus peccator. Iam renati in Christo iusti sunt,
 imputatione beneficii Christi igitur ceremoniis non sunt onerandi, quod moralia attinet,
 nouos quoque motus in illis efficit S. Sanctus, vt sponte illa praestent quantum homini
 est possibile. Itaque illis Lex non est posita. Iustus igitur hic accipitur pro illo qui
 295 Christi merito, et imputatione iam a damnatione et iure peccati absolutus est, et liber
 pronunciatus. Sunt enim iustorum tres ordines. Alii iusti sunt natura, talis Adam erat
 ante

COMMENTARII

[p.28]

lapsus: sed absolutissimum in humana natura habemus exemplum, filium Dei hominem
 Iesum Christum. Secundi ordinis sunt hypocritae, opinione iusti, de quibus dixit Christus
 300 Marc.2. Non veni vocare iustos, scilicet sua opinione, cum tales minime sint natura.
 Tertii ordinis sunt imputatione iusti, de quibus hic loquitur, his Lex non est posita, cum
 in Christo finem Legis consecuti sint.

Deinde sequitur in hoc versu θεῖς, quibus scilicet Lex posita sit, hoc est, in quos et
 contra quos eius vsus imprimis valeat. Constat locus enumeratione. Ἄνομοι sunt exleges,
 305 qui aliis praescribunt quod ipsi minime praestant: vt in imperiis tyranni solent, et in
 Ecclesia Christi Pontifex exlex esse vult manifesto argumento tyrannidis Ecclesiasticae.

Ἀνυποτάκτοι, qui iugum ferre nesciunt, nullius imperio assueti, contumaces ad
 omnem disciplinam.

Ἀσεβεῖς, impii, irreligiosi. Religio studium et sollicita cura est sese approbandi Deo.
310 Ab hac cura illi alieni sunt.

Ἀμαρτωλοὶ, notorii sunt peccatores, quorum species quasdam mox referet, quales erant Publicani, et alii Christi conuictiores, quos Pharisei ei loco probri obiiciunt. Ἀνόσιοι, impii, qui studium honestae vitae negligunt quo Deo inseruiant. Βέβηλοι, prophani, impuri:

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.29]

315 Βήλος dicitur purus, βέβηλος, impurus: vt erant apud Graecos quaedam sacra βέβηλα nominata, ad quae impurissimis quibusque licebat accedere. Πατραλώαι, parricidae: μητραλώαι, matricidae dicuntur. Quorum genus est ἀνδροφονία.

10 Scortatoribus, etc.

Persequitur catalogum impium. Scortatoribus, inquit, posita est, 2. ἀρσενοκοίταις: de his 1.Cor. 6.ver.9. 3. ἀνδραποδισταῖς, plaglariis, ἀνδραποδίζειν significat virum pedicis irretire. Significans est scelus quo liberi homines circunueniuntur, et per vim in seruitutem rapiuntur. 4. ψεύσταις, mendacibus. 5. ἐπίορκος, periuris, de quibus in locis plenius. Hactenus enumeratio est absoluta: sequitur illius καθολικῆ σύλλειψις, vniuersalis clausula, vt siquid aliud sanae doctrinae oppositum est. Opponi sacrae doctrinae est ἑτερο- διθασκαλεῖν, quod prius νομοδιδασκάλοις tribuit, cuius notae sunt
325 τὸ μυθικόν, τὸ ἀπέραντον, τὸ ζητητικόν, τὸ ἀνοικοδόμητόν. His coniungit iam quidquid in moribus est ἄνομον, qualia sunt enumerata iam capita.

II Secundum Euangelium, etc.

Ostendit vnde sana doctrina sit petenda, scilicet ex Euangelio. Itaque et sana Legis interpretatio hinc petenda est. Dicitur

COMMENTARII

[p.30]

autem Euangelium gloriae, vel quia est gloriosa doctrina, hoc est, praestantissima, nec
330 vn quam sati laudata.

Et sane praestantissima est, quia integrales duas partes sanae doctrinae complectitur, poenitentiam scilicet et remissionem: patefecit enim peccatum et ob id Legem docet, dein de monstrat peccatorum remedium et remissionem in Christo ostendit. Deinde haec capita clare et pure docet, sine omnibus typis ac ceremoniis, secus faciebat vetus
335 Testamentum: sed potest hic etiam esse sensus, Euangelium gloriae dici a subiecto, hoc est, quod Dei gloriam imprimis illustrat, atq. huc facit cohaerens comma, BEATI DEI, q. d. explicat Dei beati veram gloriam. Sed et hinc conuincitur, quod haec doctrina sit praestantissima: ratio est, quia Dei gloriam illustrat. Sita autem est gloria Dei in claritate, amplitudine et efficacia, quibus modis luculenter sese patefecit in Euangelio. Beatus dicitur Deus, quia nos beatos efficit per praedicationem Euangelii, et haec beatitudo
340 reuciata nobis est in Euangelio.

Ad hanc doctrinam igitur, vt sanam alligat Timotheum et omnes pios, cuius ministerium ipsi concreditum est.

12. Et gratiam habeo, etc.

Tertium membrum de sua vocatione disserit. Cohæret autem pulchre superioribus,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.31]

345 in quibus doctrinae sanitatem suo Euangelio alligauit. Ideo iam de vocatione nonnihil
disserit: prædicat autem hic insignem Dei misericordiam, ideo a gratiarum actione
orditur. Obseruandus est hic vocationis Apostolicæ author, Christus Iesus: ideo non
potest non augustum et magnificum esse munus. Graue autem non meriti esse indicat
phrasis, πιστὸν ἡγήσατο, fidelem reputauit, scil. quum natura talis nonessem: ideo supra
350 dixit ἐπιστεόθην passiuæ formæ Alterum Christi beneficium, quod cum officio nouo,
nouas addit vires, quo pertinet illud τοῖς ἀδυναμώσαντι: hoc non præstare possunt
homines, qui officium quidem conmittunt, sed ingenium et vires non possunt addere.
Hunc ordinem Apostolus mutauit, et prædicat primum posterius, h.e. vires in docendo,
qua mirabilis erat successus coniunctus doctrinae Paulinae. Hinc demum ascendit ad eius
355 veram causam.

13 Qui prius erant, etc.

Vt illustrissimum reddat Dei in se beneficium, se prius ad ima deprimit. Habes
hic illustre exemplum confessionis peccatorum. Tria autem enormia fatetur peccata:
primo, quod fuerit blasphemus: deinde, quod persecutor, tertio calumniator. His tantis
sceleribus nihil oppo nit aliud quam nudam Dei misericordiam. Ἠλεή- θην, inquit,
360 misericordiam sum assecutus, non repudiando oblatam misericordiam. Addit tamen
aliquam rationem, QVIA IGNORANS FECI,

COMMENTARII

[p.32]

ignorantia non crassa et affectata, et zelo Legis patriæ excitata: leuius tamen peccat qui
per ignorantiam labitur: attamen et is fatetur peccatum suum, ideo ne his quidem aliud
subuenire potest, quam nuda Dei miseratio. In Iudæis cum ignorantia coniunctum fuit
365 odium bonæ causæ, ideo nec oblatam gratiam admiserunt. Obseruetur hic discrimen
peccantium: alia nuda ignorantia, alii etiam odio peccant.

14 Superabundauit autem gratia, etc.

Iterum peccatis suis opponit, non aliquod meritum, sed nudam Dei misericordiam, vt
doceat quæ esset vera causa remissionis peccatorum. Obserua hic antithesin peccatorum
et gratiæ: quanquam illa grauissima sint, tamen gratia longe maior est, quod eleganter
370 exprimit verbum ὑπερπελεόνασε, quasi dicat, infinitis modis maior est gratia, potentior,
amplior, validior: adeo vt maximo peccato longe maior fit. Fit autem in regeneratione,
quando corda sanctorum illustrantur S. Sancto vrgente ipsos fide et dilectione.

15 Fides est sermo, etc.

Regulam generalem tradit de remissione peccatorum, ac proponit in ea veram causam
efficientem, scilicet Christum. Ac membra illius duo sunt: remedium et eius

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.33]

375 laus, a laude incipit. FIDVS SERMO, πιστὸς λό- γος, hoc est, doctrina fide digna, vel

ἀξιόπιστος, digna cui credatur: ideo πιστὸν interpretatur per posterius conma, omni receptione dignus, hoc est, praestantissima haec est doctrina, et aurea sententia, digna quae scribatur aureis literis, ac publice decantetur: nulla enim linqua, nullus sermo, nulla eloquentia pro merius hanc efferre potest. Summa, omni humana commendatione superior est.

Sequitur laudem ipsa sententia. IESVS CHRISTVS VENIT IN HVNC MVNDVM PECCATORES SALVOS FACERE. Haec vera est doctrina de remissione peccatorum coram Deo, ac alterum caput sanae doctrinae, scilicet de remedio peccati. Legis doctores solum peccatum monstrabant, nihil de Christi merito, in quo verum latet remedium: ideo huc trahit etiam Legis verum vsum, veramque eius interpretationem.

Loquitur de Christi aduentu in carnem, quem commendat a fructu et vsu, seu fine, qui est saluos facere peccatores. Ἀμαρτωλοὶ dicuntur notorii peccatores, quales Publicani erant apud Iudaeos, fornicaria illa mulier, et similes qui peccatum suum negare non poterant : tales etiam soli apud Christum remedium receperunt, hoc est, qui suam iniustitiam fatentur. Reliqui quauis et ipsi peccatores

COMMENTARII

[p.34]

sint, tamen non prodest illis Christus, quandoquidem peccatum non agnoscunt, imo sibi iusti videntur.

Sonat Christus vnctum, et recte, habet enim vnctionem multiplicem. Prima humanitatis est in humilitate, secundum quam homo verus natus est. Altera est ministerii et officii propria, quae declarata est in Baptismo: tum enim nobis vt doctor commendatus est a Deo Patre. Tertia, est dignitatis, secundum quam vt rex vnctus est. Est enim non solum Pontifex noster, sed etiam rex. Hanc declarauit in die Palmarum, quando se Iudaeis tanquam rex obtulit, talis olim redibit iudex.

De prima et secunda vnctione hic loquitur, VENIT SALVARE PECCATORES. Sic Ioan.3.ver.14. Vt Moses exaltauit serpentem, sic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Hinc dicitur saluator mundi, hostia pro peccatis nostris, redemptor, etc.

Quorum ego sum primus.

Communi regulae sese inuoluit: atque hic verus scripturae vsus est, vt nobis applicemus salutaria, quo spem habeamus de salute nostra. Obserua autem in confessione peccatorum promptitudinem: dicit, EGO SVM PRIMVS PECCATORVM, non vt

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.35]

que primus erat, ante illum infiniti fuerant, et fuerat primus Adam ante quem erat peccatrix Eua. Quos omnes praeterit ac se primum facit non ordine, sed magnitudine: ac si dicat, maximus sum, μέγιστος. Iudicio certe suo, cui mirum in modum displicebat prior illa conuersatio fuerat blasphemus, persecutor ac calumniator : maximus igitur erat in suis oculis, adeo vt reliquorum delicta parua viderentur : ratio, quia illa Paulum non premebant, cuique enim grauissimum est onus quod suis impositum est humeris. Deinde primus dicitur, quia non dubitat primus esse in ordine confitentium: vt si censura

415 sit subeunda ad tribunal Christi, paratus est primo loco accedere, et fateri sua scelera, simulque ambire Domini gratiam. Discamus igitur exemplo Apostoli, libenter fateri Domino peccata nostra, et ex animo, sic facilius erit venia. Contra in donis celebrandis libenter nos humiliemus: sic Apostolus ut hic se maximum facit peccatorem, ita alibi minimum Apostolorum, et qui non sit dignus qui vocetur Apostolus. Interim de effectu gloria tur in Domino, quod plus aliis laborarit. In peccato igitur maximus, in ministerio minimus, ubiq. tamem inter homines magnus erat.

COMMENTARII

[p.36]

420 Repetit suum exemplum, ut aliis prosit. Ostendit autem fines Dei quos respexerit in Pauli vocatione. Duo sunt cohaerentes: prior est, ut extaret exemplum illustre diuinae longanimitatis, quae ubique homines ad poenitentiam inuitat. Rom.2.ver.4. hanc quasi totam in Pauli vocatione effudit: amplificat enim peccatum suum, ut illustris sit Dei miseratio. Et obserua Christo tribui illam summam misericordiae potestatem, ex quo
425 Deus probetur: solius enim Dei est summo peccatori, qualis fuerat Paulus summam communicare gratiam. Alter finis est, ut pii haberent formulam iustificationis per fidem. Prior finis ad omnes pertinet etiam incredulos: nam longanimitas omnibus offertur, sic Pharaoni, Iudae, Sauli, similibusque oblata est. Sed fide illam amplecti non omnium est, ideo hic finis ad electos tantum spectat. Ac suum exemplum vocat ὑποτόπωσιν, hoc est,
430 illustrem et viuam rei demonstrationem, quales sunt picturae Mathematicorum, quibus demonstrant suas propositiones: vocant hoc πρὸ ὁμμάτων ποιεῖν, rem ad viuum oculis subiicere. Tale exemplum est etiam Matthaei, Zacchaei, latronis in cruce, et similium: sic de Abrahae exemplo loquitur Rom.4.ver.24. Colligantur hic causae Iustificationis ac
Re
435 missionis peccatorum: vera causa efficiens

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.37]

est Dei misericordia: organica est Christi satisfactio: formalis a parte peccatoris peccasse per ignorantiam in ignorantia, vers.13. finalis autem, extare exempla apud posteritatem verae doctrinae in hac quaestione, etc.

17 Regi autem seculorum, etc.

440 Quartum membrum, quo loco superiorem concludit, de gratuita remissione peccatorum per Christi meritum. Habet autem locus hic illustrem δοξολογίαν, in quam crumpit ἐκφωνήσῃ: nam animus consideratione tanti beneficii superatur, ut non habeat quoddam. Cum igitur verbis destituitur, rerum autem pondere premitur exclamat, Obseruanda hic sunt Dei epitheta, seu potius Domini Christi, ad quem malo haec referre. Nam de filio dixit hactenus, cui tribuit facultatem remittendi peccata, summam misericordiam,
445 longanimitatem, et sanctorum in psum spem. Ideo de filio etiam hanc exclamationem accipio. Rex dicitur quia sui populi fundamentum est et vere basis, Βάσις τοῦ λαοῦ αἰτοῦ. Seculorum autem rex est, hoc est, omnium aetatum: et αἰώνων ante conditum mundum, quasi dicat, aeterno. Ἀόρατος dicitur, non solum respectu diuinae naturae, quia Deum nemo vidit vnquam, sed etiam nunc respectu humanae, quia ex humanis subduxit

450 se, residens ad dextram Dei in caelestibus, unde aliquan

COMMENTARII

[p.36]

do visibilem expectamus. Ἀφθαρτος autem vtriusque naturae respectu quatenus erat Deus semper fuit et est ἄφθαρτος; sed quatenus homo natus fuit et deputatus ad sacrificium redemptionis nostrae, mortalis fuit homo, vereque mortuus, quo respectu corruptioni potest dici obnoxius: corruptione pro morte accepta, vsu vero et duratione satisfactionis vere est ἄφθαρτος. Nunc quoque in gloria, Christus homo vere est, eritque semper ἄφθαρτος, quales nos post resurrectionem corporum quoque erimus. SOLI SAPIENTI DEO. Deus vere est et dicitur Christus: solus autem sapiens, quia Deus, cuius respectu omnium hominum sapientia nihil est, mera stultitia est. Eandem phrasim vide ad Rom.16.ver.27. Basilius epistola 141. interpretatur μόνον per ἓνα, ac μόνος et εἷς de natura diuina dici affirmat, ut euertat Arrianorum interpretatio nem.

460

18 Hoc mandatum, etc.

Quintum membrum, quo tandem re dit ad principalem scopum orationis, qui est, Timotheo commendare curam sanae doctrinae. Itaque repetatur hic propositio, de qua sup.ver.3. Timotheus quam vigilantissimus debet esse custos sanae doctrinae. Mandatum accipiat de Apostoli hoc praecepto, mandantis ei conseruationem sanae doctrinae

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.39]

465 contra omnes corruptelas. Hoc illi tradit quasi depositum: in eo igitur debet esse vigilans et fidelis. Rationes igitur sunt Propositionis: Quia sana doctrina depositum est Apostolicum, hoc est, diuinitus traditum et mandatum, ut purum ad posteritatem transmittatur. Deinde specialis est a qualitate vocauonis, quia non temere, sed graui iudicio magnorum virorum ad hoc vocatus est: debet igitur operam dare, ut spei satisfiat. Hocsensu accipio hic, Prophetias in ipsum Timotheum deducentes. Prophetia iudicium est piorum virorum praedicentium eum fore custodem fidelem sanae doctrinae.

470

Siquaeras vbi fint talia iudicia, profero tibi ex Act.16. Vbi fratres Iconii et Lystris ei bonum de derunt testimonium: inter hoc intelligo fuisse aliquos Prophetico spiritu praeditos, qualia sunt testimonia Act.12.et 13. Et est Prophetia non solum de futuris, sed de praesentibus quoque recte statuere, et in electione ministrorum imprimis valet illa facultas recte coniiciendi, qui vtilis sint futuri Ecclesiae, qui minus: tali iudicio fuit electus Timotheus. Tertio, quia functio ista est militia quaedam: igitur vigilantem esse oportet. Militiae titulus de periculis nos admonet: ministri milites sunt antesignani, et duces auditorum : in qua re maius etiam est

475

COMMENTARII

[p.40]

19 Habens fidem et bonam etc.

480 Ut pulchra possit esse Timothei militia circumscribit illius quasi limites, q.d. duo imprimis spectabis in officio tuo, fidem scilicet et bonam conscientiam, quibus seruatis gloriosa

erit tua militia, vt eisdem amissis foe da et turpis sequetur fuga. Et faciunt haec eadem ad argumenta: sunt enim ista praesidia maxima quibus nititur in exequendo suo officio.

485 Quarta igitur ratio est. Quia habes fidem, hoc est, rationem sanae doctrinae, quam hic omnino per sidem accipere conuenit, quasi dicat, nota est tibi formula sanae doctrinae, ergo illam vigilanter retine in tua Ecclesia, facilius autem conseruatur si nota sit sana doctrina: nota autem ei erat ex Apostoli institutione: notam habes, ergo facile defendes si fueris vigilans.

490 Quinto, ET BONAM CONSCIENTIAM. Praesidium alterum est ad victoriam, et meta recte agendi in hac militia. Bona

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.41]

conscientia est in ministro qua nihil agit petulanter, nihil ambitiose, nihil temere: hanc siconseruat, ingens praesidium ad res vtiliter administrandi in Ecclesia. Hanc commendat a periculoso. QVAM NONNVLLI REPVDIANTES, CIRCA FIDEM NAVFRACIVM FECERVNT: ergo studiose conseruanda est consciem dae integritas, quia hac amissa, simul perit fides hoc est, formula sanae doctrinae. Id confiderent diligenter ministri.

20 *Ex quibus est Hymenaeus, etc.*

500 Rem illustrat exemplis: tristissimi sunt illi casus in ministerio, praesertim in grauibus viris quales isti fuerunt. De Hymenaeo vide infra 2. Timoth. cap. secundo, negauit resurrectionem carnis, quod illi irr epsit ex amissa bona conscientia. Sequitur hinc poena corruptae doctrinae, et sauciatae conscientiae. TRADIDIT EOS SATANAE, quae erat potestas Apostolis tradita, puniendi palam contumaces et vice politici magistratus. Postea aucta Ecclesia, et reddito magistratu politico desiit vt alia multa. Postea ad Excommunicationem etiam hoc applicarunt, ae distinxerunt in minorem et maiorem: minoris hos gradus constituerunt, priuatam admonitionem, admonitionem factam per mnistros Ecclesiae, demum submouere a

COMMENTARII

[p.42]

505 Sacramentis donec resipiscat.

510 Maiorem vocarunt seclusionem ab omni licito actu: non multum differt ab anathemate, quod pronuciari debebat solum in eos, qui in S.Sanctum finaliter peccassent, damnationisque suae aeternae non dubia dedissent argumenta. Id poterant Apostoli, postera Ecclesia non ita facile in homines priuatos pronuntiauit, quia semper spes Ecclesiae est de emendatione, etc. Vide locum de Excommunicatione.

CAPVT II. D

515 Vo sunt fidelium officia in publicis coetibus: audire sanam doctrinam ex verbo Dei, et cum toto coetu preces ad Dominum fundere. De priore iam actum est capite primo. Nunc ad alterum descendit, admonens Timotheum vt suis author sit in Ephesina Ecclesia, vt in precibus seruent εὐταξίαν pietati congruentem, praesertim quum Ecclesiae adhuc omnes sub infidelibus agerent magistratibus.

Et quia in coetibus publicis quoque orant

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.33]

mulieres, adhuc tamen forte Ethnico more, parum decore sese gererent, his praescribit suum quoddam decorum, quod eis omnino seruandum est, vt in vestitu omnis desit luxus, et superbiae suspicio, in religione dominandi ambitio. Atque haec duo membra
520 isto capite explicantur.

Propositio illa sit: Timotheo, et ob id omni Ecclesiarum ministro curandum est vt preces in coetibus publicis decenter et pie fiant. Fient autem decenter, 1.si certam habeant formulam. 2. si fiant pro his, pro quibus orandum est. 3.si certo et ordinario fine. 4. si honestis de causis impellantur homines ad orandum. 5.si ab his fiant, quorum
525 interest imprimis. 6.si denique suo loco et modo.

Quum igitur Apostolus de oratione admoneret, has circumstantias omnes, breuiter quidem, sed diligenter explicuit, quas nos etiam ordine notabimus.

Vers.1. Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, etc.

Exordium secundi loci ducit ab ipsa statim propositione: curandum ei, vt preces fiant. Miscet propositioni suam auctoritatem, vt hortetur ad rem tam piam: necessariam
530 autem indicat dum hortatur vt fiant πρῶτον πάντων. i. ante omnia, non quidem sine

COMMENTARI

[p.44]

cura sanae doctrinae, quae vtique prima esse debet, sed cum illa semper orationis habendam esse rationem: quod ita constanter semper seruauit et adhuc seruet Ecclesia, vt nunquam ad audiendum verbum conueniat quin preces simul tum ante sanae doctrinae explicationem, tum etiam post illam, fundantur ad Dominum. Particulam igitur πρῶτον
535 πάντων, simpliciter ad rei necessitatem refero et coniungo explicationi sanae doctrinae: aliis etiam minutioribus conuentum occupationibus praefero ista duo. Hactenus propositio quam explicatius prius posuimus.

Deinde sequitur circumstantiarum consideratio, vt enim decenter et pie fiant, scire oportet primo quid in oratione nobis sit concipiendum. Id ostendit Apostolus quadam
540 specierum enumeratione. Ordiamur rem a toto genere.

Oratio est actio piae mentis confugientis ad Dominum pro remissione peccatorum et auxilio pie et feliciter quoque viuendi in hac terra. Species eius hic exprimuntur quatuor: δέησις orationis species est, qua animus petit a malis vrgentibus per Dominum liberari, nec refert vtrum malum hoc ad ipsum, vel ad alium, adeoque totam Ecclesiam, aut Remp.
545 concernat. Προσευχή autem est qua bona largiri nobis

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.45]

petimus, imprimis corpori necessaria quae in oratione solet animus magis necessariis subiicere quasi secundaria in votis.

Ἐντεῦξίς, qua de iniuria illata conquerimur, proque aduersariis simul intercedimus. Εὐχαριστία pro acceptis beneficiis Deo agit gratias, vt simul se Deo approbet grati
550 animi fignificatione. Haec diuisio ex Apostolo hic colligitur, ac presenti instituto facile accommodari potest: nam ἐντεῦξίς proprie pro Ecclesiis fiebat, quae in persecutione

erant aut tandem veniebant: δέησις pro imperio, pro magistratu singularum Ecclesiarum: προσευχή ingenere pro beneficiis accipiendis, quemadmodum εὐχαριστία pro acceptis gratias agit. Aliam diuisionem vide in Locis nostris.

Pro omnibus hominibus.

555 Alterum est scitu necessarium, pro quibus orandum sit. Fideles primi ex Iudaeis vix admittebant in communionem salutis Ethnicos, vana adhuc laborantes persuasionem de Iudaeorum praerogatiua in Messiae beneficiis. Ideo facile etiam pro aliis infidelibus non orabant: hunc igitur scrupulum hic iubet deponere, cum docet pietatis esse pro omnibus hominibus orare. Atque hac re Christiani superant alias omnes sectas. Iudaei ad huc pro
560 Israële fundunt preces, reliquos

COMMENTARII

[p.46]

omnes execrantur in suis precibus : idem faciunt Turcae, soli Christiani pro infidelibus orant. Itaque pietatis nostrae, adeoque verae proprium est pro omnibus hominibus orare, quod accipio non solum de specie in genere, sed de personis, hoc est, nullum esse debere mihi tam abominabilem hostem pro cuius salute non debeam Deum rogare.

2 Pro regibus et omnibus in eminentia constitutis: vt placidam ac quietam vitam degamus cum omni pietate, etc.

565 Totum posuit, id iam deducit ad eam speciem quae poterat esse controuersa. Orare pro domesticis fidei non iubet, quia sine monitore hoc faciendum esse nouerant: verum pro impio Caesare, pro infidelibus magistratibus orandum esse non satis illis notum fuisse apparet, de hoc igitur admonet. Reges accipio hic imprimis imperii Romani administratorem Caesarem, deinde ei subiectos monarchas, et si qui erant extra imperii fines
570 noti et ignoti monarchae. In eminentia vere constituti sunt Proconsules prouinciarum, Praetores, singularum etiam urbium proprii magistratus et officarii: qui omnes precibus sunt Domino commendandi. Primum hic astruitur magistratus, vt cuius non possit non diuina esse ordinatio, cum pro his

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.47]

Deus sit rogandus. Deinde impios non indignos esse nostra intercessione, item de
575 nullis reprobis facile desperandum cum indiscriminatim pro his omnibus orandum sit. Complemus hoc modo Christi mandatum, vt hosti beneficiamus, praecipientis.

Vt tranquillam et quietam, etc.

Tertio loco indicat quo fine sit orandum. Primo vt tranquillam vitam degamus, hoc est, pro pace publica Reip. nam sub illius alis tuti possunt esse fideles. Ideo rogandus est Deus, vt semper aliquod hospitium piis excitet, vbi tuto illi seruire possint. Η'ρεμία,
580 tranquillitas est, qualis in mari caelo sereno apparet, vbi mare placidum est, et sibi relictum ab externis causis motuum liberum : ἡσυχία autem tranquillitas animi, vbi intra se etiam nihil habet quod perturbationi dare possit occasionem: pax igitur tutissima est, vbi ab externis et domesticis seditionibus tuti sumus. Εὐσέβεια, certa est colendi Deum ratio Σεμνότης autem honestae vitae ac morum. Itaque ad hos duos fines accommodari
585 debent preces piorum ad conseruationem verae pietatis, et ad honestatem vitae: et quia

ad hoc etiam pro magistratibus orandum est, patet magistratum vtriusque custodem esse, verae scilicet doctrinae, et honestatis vitae, in vtraque conseruanda est subditis pax. Similia habes

COMMENTARII

[p.48]

Ierem.2.9. vbi iubet pro statu et pace Babylonis orare Iudaeos, vt et ipsi pacem habeant.

3 Hoc enim bonum est, etc.

590 Quarto loco admonet de causis impellentibus ad orandum. Colligendae sunt hic rationes propter quas ad preces compellimur: nos ex Apostolo eas indicabimus. Primum igitur rei honestas nos ad id debet mo uere. Καλὸν dicitur natura honestum, pulchrum et vtile: orare pro omnibus natura est honestum, igitur studiose est faciendum. Deinde, quia est Deo gratum et acceptum: debent autem pii tanquam filii Dei imprimis respicere
595 ad Dei voluntatem, vt omnia sua ad hanc accommodent. Tertio, quia Deus omnes homines vult saluos fieri: ergo nos pro omnium salute et conuersione orare debemus, cur enim non orabis pro eo quem Deus velit saluari? Et omnes homines non solum de tota specie accipio, hoc est, vt ex ommb. nationib. aliquos velit saluari, sed de indiuiduis omnib. vult. n.omnes saluos fieri reuera, sed conditione hac vt poenitentiam agant,
600 et se conuertant ad Christum filium Dei: sic voluit saluari etiam Cainum, Pharaonem, Iudam, verum quia in desperatione manserunt, contempta omni pia admonitione, merito damnantur. Sic interpretatur hanc clausulam D. Ambrosius, vt dicat sub

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.49]

esse conditionem, secundum quam prorsus nemini salutem negat Deus, ea omnino necessaria est subintelligenda. Quarto, non solum omnes vult saluari simpliciter, sed in
605 hac vita quoque omnes vult peruenire ad cognitionem veritatis. Veritas Christus est, ipso dicente, Ego sum via et veritas. Itaque ad Christi cognitionem omnes vult peruenire: in hac latet etiam verus Dei cultus, vera adoratio, sui cognitio, peccati, beneficiorum Christi, et ratio vera salutis. Haec tanta bona Deus omnibus offert sine inuidia aut personarum respectu: quod vero non omnes ea bona amplectuntur, non Dei offerentis,
610 sed hominum est repudiantium.

Quinto, VNVS TANTVM EST DEVS, scilicet omnium nationum et hominum: ergo pro omnibus ad vnum Deum est orandum. Videtur respicere Apostolus ad Iudaeorum falsam persuasionem cupientium Gentes excludere a Dei gratia: sic Rom.3.inquit, Num Iudaeorum saltem Deus est, an non et Gentium? vtique et Gentium, igitur salus Gentium
615 Deo quoque curae est, et ideo pro his infidelibus adhuc serio est orandum. Sexto, VNVS ETIAM SOLVM EST MEDIATOR : ergo ab hoc non sunt arcedandae Gentes. Vt enim vnus tantum est Deus omnium hominum: ex quo efficitur

COMMENTARII

[p.50]

curam omnium ad hunc vnum pertinere, sic quia vnus tantum est mediator: consequens est, omnium peccatorum causam ad hunc vnum esse deferendam. Deus ille vnus omnes

620 homines damnandi habet ius, quia in illum omnes peccarunt, nunc si multi essent
mediatores, alii aliis modis possent reconciliari, nec esset necessum Christianos pro
omnibus orare: at solum vnus est mediator, ille Christus Dei filius a quo pii dicuntur
Christiani, ergo vt omnes ad hunc vnum mediatorem conuertantur pro illis orandum
est. Ac mediatoris officium in Christo accipio, de tota persona Christi, hoc est, vt sit
625 mediator respectu vtriusque naturae, diuinae et humanae. Sic interpretatur locum hunc
Chrysostomus, et alii, etc. Vide Locos.

6 Qui dedit semetipsum, etc.

Explicat plenius hanc causam formalem salutis nostrae: λύτρον dicitur redemptionis
pretium: ἀντίλυτρον vero cum alius soluit quod reus non poterat, vt in bello cum caput
capite, vita vnus alterius morte redimitur, etc.

630 Ac latet hic nouum argumentum, Cur pro omnibus sit orandum. Ratio est, quia D.
Christus pro omnibus passus est. Cur igitur dubitares pro omnibus orare, quum Christus
non dubitarit pro omnibus |mori?

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.5]

Mortuus est autem pro omnibus, vt hic loquitur Apostolus, nec impedit hoc quod non
omnes mortis beneficium amplectuntur. Quia suo malo et vitio naturae suae oblatam
635 gratiam aspernantur, non aliqua Dei culpa. Itaque nec nos pigeat pro omnibus orare
etiam pro perditissimis nebulonibus, et tyrannis, quauis nihilo reddantur meliores 1e
ue nostris.

Temporibus propriis.

Accipio defignata tempora, quando scilicet Christus nasci, pati pro nobis, et praedi-
cari in toto orbe debuit: sic loquitur ad Tit. Leverte

7 In quod ego constitutus sum etc.

640 Digressiunculam continuat etiam sui muneris annexa mentione. Sumatur hinc octaua
ratio, Cur pro impiis Ethnicis sit orandum. Ratio est, quia Deus illi singularem Apostolum
constituit, per quem conuerterentur: ergo digni sunt pro quibus oretur. Item dignos iudicat
Apostolatu peculiari: et Apostolus Paulus dignos iudicat pro quibus tot obeat labores: ergo
nos dignos iudicemus non stris precibus.

8 Volo igitur viro orare, etc.

645 Redit ad institutum, ac infert προς τὴν θέσιν rationes suas. Est quinta orationis
circumstantia, a quibus orandum sit. A viris

COMMENTARII

[p.52]

simul ac mulieribus, hoc est, a toto coetu consentienter orandum est pro omnibus
hominibus. Ac hac diuisione sexus includit omnes fideles omnium etiam aetatum, vt
sit sensus, vt pro omnibus orandum sit, ab omnibus faciendum est: neminem excludit
650 Deus in orando. Omnium pater est et Deus: omnibus igitur liberum concessit aditum.

Sexta orationis circumstantia est de loco idoneo adorandum. Ex disciplina Mosis ac
Prophetarum vnus certus erat cultui diuino deputatus locus, quem postea confirmauit,
templi Hierosolymis constructi maiestas, adeo vt solum illic Deum adorare liceret, quo

qui peruenire non possent, saltem versus Hierosolymam conuersi orarent, quod adhuc
 655 Iudaei hodie seruant. Hinc Ioannis capite 4. Quaerit mulier illa de loco orationis, Iudaei
 dicunt oportere Hierosolymis adorare, patres autem in monte Samariae adorasse: id
 discrimen valuit vsque ad natum Christum.2. Nodum hunc soluit ipse Messias, Ioannis
 quarto versu vicesimo primo: deinceps sublatum est, et hic etiam testatur Apostolus in
 omni loco pium est Deum inuocare: locus enim nec addit, nec adimit pietati.
 660 Septima, Quomodo orandum sit, qui modus proprie ad pietatem pertinet. Huc re

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.53]

fero quod hic scribitur, TOLLENTES PIAS MANVS ABS QVE IRAET DISCEPTA-
 TIONE. Tollere manus in oratione gestus est animi ad Deum respicientis, qui sic est
 comparatus, vt in omni statu externis gestibus prodat affectum suum, laetitiam risu et
 vultu hilari prodit: tristitiam contra moerore, submissione manuum complicatione, et
 665 similibus gestibus. Ex quo discimus, a pietate non esse alienum in oratione ardenti
 gestus externos addere conformes affectibus animi. Hinc alii prosternunt se humi, et
 Iudaei cinere et sacco se deformant in argumentum doloris, vestes lacerant. Nos genua
 flectimus, caput nudamus, complicamus manus, contundimus pectora. Patribus nostris
 per Heluetiam moris fuit expansis manibus orare, quod indubie a maioribus acceperunt:
 670 et in summis periculis belli adhuc ante conflictum sic orant.

Sic aliae aliis nationes vtuntur gestibus, quos dictat et exprimit animi affectus, nec
 facile leges admittit perturbatus in orando animus.

Hoc saltem memoratu dignum est, qualesquales sint affectus, vt manus sint purae,
 vel, vt inquit, sanctae, hoc est, lotae in innocentia, opponitur enim sanguinolentis, auaris,
 675 vsurariis. Deinde manus sint etiam alienae ab ira:

COMMENTARIJ

[p.5]

quanquam ad totum hominem referatur forte melius, q.d. abesse debet studium vindictae,
 ne contra aduersarium tuum ores vt Deus illum male perdat, sed sanam ei det mentem:
 aut absit ira quae indignatur Deo per impatientiam: nam solent homines fracti mora
 Deo irasci quod non liberet quando ipsis videtur. Vtrunque vitium abesse debet a pia
 680 oratione. Tertio, absit etiam disceptatio, hoc est, dubitatio, quae promissionibus Dei
 detrahit, et incipit disceptare in vtramque partem, vt ostendit Apostolus Rom.2. ver.15.

9 Similiter et mulieres, etc.

Alter locus huius capituli de decoro a mulieribus seruando in publicis coetibus. Ac-
 commodat autem quaestionem ad duo. Primum, quales debeant esse in precibus. Deinde,
 in reliqua conversatione.

De precibus ait, Mulieres similiter debere orare: sic enim accipio illa, VOLO EAS
 685 SIMILITER ORARE: aequantur viris studio et ardore orandi, vt conditionibus illis
 omnibus viris pares esse debeant. Singularia autem sunt, quae afferre debent de suo
 decoro, modestia in vestitu, et modestia in discendo: duo enim hic taxat vitia in muliebri
 sexu. Superbiam in habitu, natura enim mulier est animal φιλόκοσμον. Deinde studium
 690 do

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.55]

minandi, vult enim videri tanquam et ipsa sapiat.

De priori inquit, IN AMICTV HONESTO, scilicet orare illas volo: καταστολή
dicitur stola qua totum corpus tegitur vndique, ne quid indecorum compareat. Interim
eis concedit mundiciem, non enim vult sordidas, sed in mundicie pietatis ratio habenda
695 est.

Deinde, ADSIT EIS αἴδος, PVDOR, oratio elegantissima est, quae pudicam monstrat
mulierem, ne sit effrons, ne deponatur rubor, sed potius declaretur

Tertio, adsit sobrietas, quae custos est pudoris, Graecis dicta etiam ὅτι σώζει τὴν
φρόνησιν- σιν, sapient iam seruat sobrietas in omni quidem sexu, imprimis tamen in
700 muliebri.

Sequuntur deinceps notae luxus, vt est πλέγμα, hoc est, crinium ornatus tortus, quum
instar torui incuruatur pilus, sub quo omnis crinium fucus facile potest intelligi; sed
potest πλέγμα quoque accipi de ornatu vestium, vnde nos dicimus plegii: luxuriat enim
muliebris vestitus in primis hoc modo, vt fimbriis varia plicatura addatur: plegii vndenn
705 Zū vndenn, in mittenn vff den roskem obenn sicleit mitt siluneem: also vff den ermtenn,
golleamm: sint πλέγματα, schnur spi zlii, et similes nugae, tamen adauctum est, hoc
loco nobis dici, mu blegii, vom i belegenn non a Graeco;

COMMENTARI

[p.56]

cui tamen affine est πλέγμα, et Graecum πλέ- γμα de reticulo crinium et fuco crispandi
pilum proprie dici.

710 Auro ornari mulierem piam non decet, in eo enim luxus est superfluus: damnatur
hic luxus aurum intexendi vestibus, annulorum, torquium, fibularum, amuletorum, quo
genere nos insigniter peccamus: non solum matronae, quae catenis, annulis, reticulis
aurum produnt, sed viri etiam. Alii auribus infigunt, alii potant, edunt, nihil non in
perniciem et luxum auri comminiscuntur.

715 Vnionibus eadem imminet turpitudine ab hominibus. Cleopatra insignem luxum
vorandis vnionibus, et Antonius prodiderunt: nostrae matronae crines et reticula eis
ornant. VESTITV PRECIOSO, quae per partes et species damnauit, nunc in genere
perstringit, q.d. in omni vestitu qualisqualis sit cauendum esse luxum: sic rusticus in suo
lacero sagulo decorum seruet, ciuis in toga vrbana, Senator, Consul, Nobilis, in summa
720 singuli decorum seruent. Eadem ratio est in vestitu muliebri, de quo proprie hic loquitur
Apostolus.

10 Sed quod decet, etc.

Iterum affirmatiue loquitur: summa, τό πρέπον seruandum est in omni habitu. Deco-
rum autem hoc regatur a pietatis regula, non iudicio humano. PER OPERA BONA,
addit

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.57]

725 Apostolus, quia operis rationem habet, quocunque tandem aedificatur proximus.

11 Mulier in silentio discat, etc.

Alterum membrum huius institutionis de muliebri decoro in conuersatione Ecclesiastica. Praeceptum repetatur ex 1.Cor.14. quo mulieri docere non permittitur in Ecclesia. Hic ostendit praecipuas virtutes domesticas in causa religionis, quales sunt ἡσυχία, modestia in discendo sine scrupulositate: ὑπο- ταγή studium parendi legitimo imperio.

12 Mulieri autem docere, etc.

730 Contra studium dominandi agit: quod declarant mulieres vel praesumptione, quando doctrices esse volunt: vel priuatim plus sapere viris suis sibi videntur, vtrunque prohibet. DOCERE NON CONCEDO, inquit, NEC αὐθεντεῖν, hoc est, imperiose agere in virum. Hinc authentica dicuntur quae habent auctoritatem, vt libri authentici. Nec frangit regulam hanc, quod aliquando mulieres prae fuerint rebus, vt Debora, Anna, et similes, 735 quia extraordinaria exempla non framgunt legem communem.

13 Adam enim primus, etc.

Confirmat cur mulieri non sit permittendum imperium : ratio est, ab ordine creationis. Primo, Adam conditus est, ergo fa

COMMENTARII

[p.58]

pientior et prudentior Eua: valet ratio in eadem specie, alioquin infirma, cum pecudes et plantae ante Adamum conditae sint: sed in eadem specie videtur Deus praestantiora 740 primo loco condidisse, vt inter homines Adamum: Eua hoc gradu inferior est.

14 Et Adam non est deceptus, etc.

Altera ratio ab euentu, nam primi hominis imperium mulieri concessum infelix fuit: igitur deinceps mulier ab imperio sibi caueat. ADAM NON DECEPTVS EST, scil. primo loco, alioquin vtiq. deceptus est, sed secundario loco, cuius culpam fert Eua.

15 Seruabitur autem etc.

Respondet obiectioni tacitae: nam posterius argumentum sumptum erat a lapsu, 745 et significationem habebat poenae: nam ob illam infelicitatem consilii Euae, poenae loco mancipata est in seruitutem quodammodo viri. Nunc cogitabit mulier, ergone misera eris semper et damnata ob infelicitatem illam? Respondet Apostolus, casus quidem miserandus est qui dominandi studium merito possit dissuadere: interim tamen paratum est huic quoq. remedium, commune scil. in Christi merito. Deinde poenae 750 loco impositum, quas poenas si patienter ferat, saluti suae consulit: illud posterius est τεκνογονία, sic infra 5.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.59]

cap. de viduis iunioribus loquitur, quas vult nubere, liberos procreare, et domum custodire. Addit hinc, SI MANSERINT IN FIDE: mulieres scilicet: nam collectivae mulieris voce totum sexum intelligit. Heterosis numeri effecit vt hoc quidam ad filias referrent. 755 Sed de mulieribus loquitur, SI MANSERINT IPSAE IN FIDE, hoc est, verae doctrinae professione, et dilectione proximi, benefaciendi studio, amore Dei, et sanctificatione hoc est, vitae innocentia qua ornatur professio: modestia vero est σεμνότης illa ciuilis, quae in habitu et excessu elucet.

CAPVT III. G

760 VBERNATIO Ecclesiastica docet quodnam sit omnium ordinum officium in coetu fidelium, quae vt recte administretur respiciendum est ad doctrinam et disciplinam: in doctrina sanitas requiritur, sana autem est quae habet congruam loquendi interpretationem conuenientem in Euangelio: disciplina autem mores doctrinae sanae conformes requirit, vtrunque procurare debent praesides Ecclesiarum, ac de sana

COMMENTARII

[p.60]

765 doctrina admonuit primo capite: mox ad disciplinam de εὐταξία transiuit capite 2. nunc vero tertio loco admonet de ipsis personis per quas vtrunque in Ecclesia confirmari et vtiliter administrari debet: monet igitur de his qui eligendi sunt, vt discant iuniores quasnam virtutes ad ministerium sacrum afferre debeant. Deinde vt Timotheus et omnes quibus Ecclesiarum cura est demandata, sciant quales admittere oporteat, aut quinam tanquam indigni sint arcendi ab hoc munere.

770 Propositio sit, Timotheo, et omnibus, qui cura Ecclesiarum incumbunt, curandum est Vt semper adsint idonei homines per quos sana doctrina et tota pietatis cura administretur: ad quam functionem non nisi aptos, et canonici huic respondentes maiori ex parte admittere debent.

775 Partes sunt: initium et finis συστατικά sunt. Commendat enim initio munus hoc a sua dignitate, quo aditum facit ad praeceptionem: sic finis quoque commendat curam hanc Timotheo, vt iam grauissimam et dignam in quam diligenter et accurate incumbat. Media sunt Canonica, hoc est, praescribunt formam, quae in electionibus seruanda est. Ac primum de ipsis ministris. Deinde de ministrorum diaconis. Tertio de ipsorum familia et vxoribus. Quarto de altero diaconorum ge

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.61]

780 nere, quod eleemosynis praeest. Sunt igitur sex huius capitis partes. Principium συστατικόν: Deinde, idea boni ministri: Tertio, de virtutibus diaconi: Quarto, de virtutibus vxorum, ministrorum, et diaconorum: Quinto, de diaconis eleemosynariis: Sexto, epilogus adhortatorius ad ipsum Timotheum.

Vers.1. Fidelis sermo, etc.

785 Aditus ad nouum locum de personis ad defensionem sanae doctrinae et disciplinam morum ordinandis: loquitur autem de praestantia ministerii. Propositio est, ad ministerii functionem ideo homini operam suam loco et tempore offerre licet: quod liceat probamus, quia appetere concedit et desiderare: non autem concedit ambitionem, igitur loco et tempore solum concedit, et solum idoneo, quia non idoneum enciuiunt iequentesnote.

790 Vocat λόγον πιστόν, hoc est, ἀξιόπιστον, dignum cui fidem habeamus, vel αὐτόπιστον, cui per se assentiamur, sine operosa demonstratione: et re vera in Ecclesia Christi sententia haec est extra controuersiam idoneo homini operam suam deferre licere ecclesiae, saluo illius iudicio.

Επισκοπή, munus docendi dicitur, hinc Episcopi, qui hodie ministri et simpliciter concionatores dicuntur: nomen habent ab inspi

COMMENTARII

[p.62]

795 ciendo, quia attendunt quid singuli doceant, et agant, et viuant in Ecclesia singuli ordines. Recte igitur dicitur nomen laboris ac diligentiae. Sumptum est vocabulum a Graeco loquendi vsu, nam Attici vocabant Episcopos, magistratum, reficiendis publicis aedificiis praefectum, legatos quoque in prouincias missos, quales Lacones vocabant ἄρμοστὰς, et in certaminibus publicis iudices quidam dicebantur Episcopi. In Ecclesia Christi ministri
800 sic appellati sunt a vigilantia et cura. Postea vox coacta est ad meram dignitatem et pompam neglecta cura docendi. Videant igitur ne sint κατασκοποὶ potius et ὑποσκοποὶ, quam Episcopi.

Hoc munus appetere licet: ὀρέγεσθαι dicitur, quemadmodum cibum et potum affectamus natura et necessitate compulsi: sic deferre operam suam licet, afferenti mediocris
805 industriae conscientiam cum videt Ecclesiam opera boni pastoris indigere sic licet operam suam offerre ad alios honestos labores : sic interpretor verbum etiam ομιθευμεῖν.

Dicitur autem καλὸν ἔργον, BONVM OPVS, hoc est, ex ordine τῶν καλῶν, quia a Deo est institutum. Deinde καλὸν, quia Ecclesiae summopere est vtile et necessarium: καλὸν igitur est etiam, quia χρήσιμον, et deniq. quia arduū

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.63]

810 ac difficile, quemadmodum dicere solemus, Difficilia quae pulchra: nam Episcopi primi rapiebantur ad supplicia in persecutionibus: sic in pace illis incumbibat cura sanae doctrinae, disciplina morum, et alia infinita.

2 Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum, etc.

Duas boni et idonei ministri virtutes recenset. Primum καταρατικῶς, deinde etiam ἀποφατικῶς. Ac primum ait oportere illum esse ἀνεπίληπτον, infra ad Tit.I. vocat
815 ἀνέγκλητος, quod significat hominem qui criminis non possit conuinci, vt sit apud Ecclesiam extra crimen: non enim vult sine peccato esse, tum enim nullus idoneus esse posset minister, sed atroci crimine vacare. Deinde apud homines, nam ad Deum si rem conferamus, vtique omnes sumus ἐπίληπτοι. Deinde VNIVS VXORIS VIRVM, hoc est, non polygamus esse debet, vt tum omnes Orientales, imprimis Iudaei plures alebant
820 vxores: hoc vitium in ministro non esse ferendum ostendit. Itaque damnatur primum hic polygamia: deinde concubinatus, vbi nulla legitima habetur, vt multae aut variae concubinae. Praeterea si vna legitima, aliae accedunt concubinae. Praeterea damnatur etiam coelibatus, vt fine illo non possit esse idoneus

COMMENTARII

[p.64]

minister non enim requirit ἄγαμον, sed contentum sua legitima vxore. .

825 Constat igitur vxoratum posse ministrum esse bonum, sed quaerunt de vna vxore: alii vna defuncta non concedunt secundam, sed quia mors tollit vinculum matrimonii, desinit enim per mortem esse vxor : manifestum est vnam dici vxorem, quae vno tempore vna semper est, ne plures simul et eodem tempore legitimae aut illegitimae habeantur. Qui de vna Ecclesia vnius episcopi interpretantur, nihil dicunt ad praesentem locum idoneum,

830 eoque nomine magis ineptiunt, quod vnus episcopus plura semper inuadit beneficia, vt ne sic praecepto Apostoli satisfaciant.

Tertio, νηφάλαιον OPORTET ESSE, hoc est, sobrium, quae est non tam virtus quam virtutis proprietas: reprimatur hac proprietate nimius potus.

835 Quarto, σώφρονα, temperantem, moderatio est cibi et potus, adeoque omnium cupiditatum: temperans facilius acquiescit pietati. Hinc σωφροσύνην dicitur εὐσεβείας γείτων, conseruatricis quoque rationis est, vt ministro imprimis sit necessaria.

Quinto, κόσμιος dicitur condecens habitus, qui professionem ornat, ne militaris sit vestitus, vel ad iustitiae studium referatur vt respondeat ἐγκρατῇ, ad Tit.1. sed malo de ornatu

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.65]

840 sui decori accipere, non sordidum vult, nec indecenter vestiri, sed vt ex habitu cognosci possit.

Sexto, φιλόξενος, hospitalis: cum enim Ecclesiae bona ad ministros deferrentur, vt prius ad Apostolorum pedes, merito hospitales esse. debent : peregrini enim hinc et pauperes alendi erant. Nunc multo magis tales esse debent constitutis stipendiis
845 ordinariis, ex quibus et ipsi et familia viuere possunt, pauperum cura publica in pium magistratum reiecta. Septimo, aptus ad docendum, διδακτικός, instructus ratione docendi facili et perspicua, qualis est methodica, vt ostensa rei natura ac Vtilitate ad illam possit hortari, vt contra proposita scelerum nota ab his potenter possit dehortari: sic in defendenda sana doctrina didacticus est si pure et perspicue veritatem proponat prolatis
850 veris causis, errores perspicue detegat et confutet, aduersarios conuincat, haec δεινός donum S.Sancti est.

3. *Non vinosum, etc.*

Hactenus affirmatiue dixit qualis debeat esse minister, nunc ἀποφαρικῶς eandem rem persequitur. Primum igitur non debet esse πάροινος, vinosus: species est vel proprietas sobrietatis, de qua iam diximus. Significat autem πάροινος, vino quodammodo affixum,
855 assidentem ei semper: et παροινεῖν est ex vino

COMMENTARI

[p.66]

lasciuiare, peccare, quemadmodum Nerotemulentus saltat inter scenicos, libidinatur, corrumpit puellas et matronas, canit, etc. Sic Alexander inter pocula occidit Clitum et alia nefanda committit: vetat igitur hic vini amorem, et lasciuiam inde promanantem.

2. Πλήκτης dicitur *pugnax, paratior manu quam ratione, Ein schlegler, boccher.*

3. Αἰσχροκερδής, turpis lucri cupidus, vel turpis quaestus studiosus: quod fieri
860 potest, vel si ex rebus per se turpibus colligatur, vt venalem habere linguam, vocationes muneribus vendere, doctrinam ad opes comparandas accommodare: vel si per accidens turpis fiat quaestus, qui extra ministerium poterat esse honestus, vt si minister idem sit mercator, institor, agricola, negotiator, et similes tra ctet artes, quae idiotae forte concedi poterant, ministro autem minime, auari hominis argumenta sunt.

865 4. Επεικῆς, moderationis dicitur studiosus, non auidus poenarum, sed qui commode
fratrum delicta interpretetur in iure administrando et exequendo, ne sit nimium rigidus:
summū ius enim summa solet esse imuria..

5. Ἀμαχος, prius dixerat μὴ πλήκτῃν, non pugnacem, nunc alienum a pugnis: sed
latius etiam patet ἄμαχον esse, hoc est, non debet etiam verbis esse pugnax, contentiosus
870 dispu

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.67]

tator, sed placidus doctor potius.

6 Ἀφιλάργυρον, alienum ab auaritia, prius dixerat hospitalem, nunc radicem notat
ipsam auaritiam.

4 *Qui suae domui, etc.*

875 Hactenus fere recensuit insitas virtutes, nunc externas profert: ac primum, VT
DOMVI SVAE BENE PRAESIT, domus gubernatio argumentum est gubernationis
Ecclesiae, quae et ipsa domus Dei dicitur.

2. LIBEROS HABEAT IN SVBIECTIONE, ET HONESTATE: in familia episcopi
duo requirit, subiectionem et honestatem. Ὑποταγή est obedientia ordinem suum seruans,
quo dicto sunt audientes inferiores. Σεμνότης autem familiae decorum et grauitatem
880 indicat in vestitu, incessu, sermone, factis, totamq. vita: illa honestas mirifice ornat
ministrū Ecclesiae apud auditores.

5 *Si autem quis suae domui, etc.*

Argumentum a minori addit, quo confirmat prius membrum de facultate oeconomica.
Domus hic opponitur Ecclesiae, minus maiori: si id quod minus est non potest, ergo maius
administrare non poterit, vt si, nauiculam in flumine modico non potest administrare: ergo
885 non nauem in Oceano regere poterit: vera est ratio, non tamem conuertitur, vt is domui
pont conmode praeesse possit etia Ecclesiam regere: non enim statim maiora potest,
minora nouit admini

COMMENTARI

[p.68]

strare: negatiue igitur recte colligit Apostolus, ac defectus scientiae includit etiam
defectum facultatis, quasi dicat, non potest plane utilis esse talis Ecclesiae.

6 *Non nouitium, etc.*

890 Νεόφυτος dicitur recens plantatus : νεο- κατηχητής, nouiter admissus ad religionis
profesionem, quales dicebantur Catechumeni: igitur nouitius dicitur, qui in his quae
ad ministerium necessaria sunt, rudis adhuc est Huic imminent duo pericula, prius a
seipso posterius ab auditorib. Ex seipso, ne fiat inflatus, hinc arrogans et aliorum
contemptor, completur in eo quod dici solet, magistratus virum arguit. Ex auditoribus
895 autem periculum est, inuidia, nam ὠθόνος πρὸς τὸν ἔχοντα ἔρπος, tamen Apostolus illa
conuertit quasi posterius ex priore fluat, et reuera inflati ruunt in calumniatoris iudicium:
potest igitur et calumniator esse Satan, qui nouitios praecipitat et vno in aliud peccatum,
et commode dicitur calumniator, quia Deum apud hominem traducit, vt testatur historia
paradisi, et hominem apud Deum, vt est videre in Iobo, et deniq. homines apud homines:

900 in hoc tam varium et graue iudicium Satanae cadunt isti.
7 *Oportet autem ipsum etiam, etc.*
Bono testimonio ministrum munit contra

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.69]

calumnias. Geminum autem potest esse vel a domesticis fidei, id non requirit hic, quanquam prorsus sit necessarium: consistit autem id in superiorib. virtutib. de quib. testabuntur domestici fidei. Aliud testimonium petitur ab externis, h.e. ab incredulis
905 adhuc cum quib. prius vixit. Hoc necessarium est ob sequentes causas. Primum NE INCIDAT IN EXPROBATIONEM DIABOLI, hoc est, ne prius vitae genus illi in probrum cedat: exprobrabitur illi si mala vita prior fuit, vt si fuerit scor tator, fur, vsurarius, aut tale quid, id totum cadet ei in ὀνειδισμόν, in exprobrationem in noua religione. Deinde, NE CADAT IN LAQVEVM DIABOLI, hoc est, vt vitae genus prius
910 ei sit impedimento in officio suo, detrahetur aliquid de autoritate sua, quae vt vitentur petendum est testimonium ab externis. Hactenus de virtutibus episcopi, hoc est, boni et idonei ministri, quas hoc ordine digereamus in bono et idoneo ministro, aliae virtutes sunt insitae, aliae externae. Insitas voco quae in ipsius ingenio quaeruntur et moribus. Externas vero, quae in aliis cum sint illi cedunt ornamento. Insitae vel sunt facultatis
915 vel assuefactionis: facultas aut est doctrinae, aut gubernationis doctrinae facultas est, vt sit διδακτικὸς gubernationis, et suae domui bene praesit, h.e.bonus sit oeonomus.

COMMENTARII

[p.70]

Assuefactionis moralis reliquae sunt, quae vel facit ad temperantiam, vt reperi mere ardorem venereum, SIT VNIVS VXORIS MARITVS. 2. moderationem potus, sit sobrius, non vino deditus. 3. moderationem cibi, vt iudicii sit σώφρων. 4. moucraonem
920 cultus, sit κόσμιος.
II. Ad liberalitatem, sit φιλόξενος. 2. sit ἀφιλάργυρος. 3. sit αἰσχροκερδής.
III. Ad reprimendam temeritatem, μή πληκτής. 2. ἐπεικής 3. ἄμαχος.
III. Contra ambitionem, μή νεόφυτος, μή τυφωτεῖς.
Externae virtutes sunt, liberos habere bene institutos, quo pertinet subiectio illorum,
925 et honestas. Item bonum habere testimonium ab externis, etc.
8 *Diaconos itidem compositos, non bilingues, non multo vino deditos, etc.*
mosynam in pauperes, etc. In his σεμνότης reTertio, loco praecipit de diaconis in quibus easdem virtutes requirit, quas tribuit episcopo: deinde quasdam specialiter. Porro diaconos, intelligo post episcopum, hoc est, primarium ministrum Ecclesiae inferiorem, qui episcopo docendo, administrando Sacramenta, scribendo etiam, aliisque curandis
930 rebus adhibetur, vt visitare aegros, curare elec

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.75]

quiritur, hoc est, grauitas pietati congruens: est enim in quolibet officio sua quaedam grauitas qua ornatur muneris professio. Hinc σέμεια dicuntur collegia pietati deputata.

2. non bilingues. δίλογοι dicuntur qui aliud stantes, aliud sedentes loquuntur, sibi pugnancia afferunt, incerta, et ob id saepe falsa. Quia igitur diaconus episcopi est quasi
 935 oculus et auris, merito vult non bilingues: nam deferebant populi peccata et errores ad episcopum, hinc episcopus multa carpebat in populo saepe ex diaconi ore, in qua re prudentem oportet esse. Admonemur illo in deferendo cautos esse oportere et non nisi vera deferre ne odio et invidia fratrum errores nimium augeamus. Hinc delatoris nomen omnibus nationibus odiosum et inuisum redditum est.

940 Similiter ministri discant ne facile huiusmodi delatoribus credant, nec statim traducant nisi re prius probe comperta. 3. NON DEDITOS VINO, idem in episcopo damnauit, quem voluit esse πάροινον, quasi vino assidentem semper: sic diaconus non debet προσέχειν, hoc est, non de bet attendere, et inhiare vino, ne vino corrumpatur, etiam in deferendo aliorum peccata, alioquin vinum per se non damnat, sed πόλλον, hoc
 945 est, copiam, et προσέχειν, studium.

COMMENTARII

[p.72]

4. NON LVCRI CVPIDOIS, quae ratio valuit supra, hic etiam repetatur, lucrum turpe est in diacono, si ad munera respiciat et compotatoribus pareat, aliis iniquior: turpe est vel ex re per se turpi, vt Vespasianus ex lotio colligebat vectigal, dicens, Bonus odor
 950 lucri ex re qualibet. Sic hodie Ro mae ingens lucrum colligitur ex publicis prostibulis, lucrum turpe est. Deinde per accidens fit turpe, vt si minister mercaturam exerceat

9 Tenentes mysterium, etc.

Vitiis opponit virtutes in diacono necessarias. Prima est, MYSTERIVM FIDEI, hoc est, sanae doctrinae formulam et regulam nouisse, illud est ἔχει μυστήριον, tenere, nouisse possidentis est. Doctrina sana recte mysterium dicitur, quia res est mundo incognita et diuinitus patefacta. Deinde quia ab impiis non agnoscitur, nec etiam sine
 955 poenitentia admittuntur. Praeterea propter rationem Sacramentorum: hinc in communi-
 960 one dicebatur, catechumeni exeunto. Debet igitur diaconus fundamenta doctrinae et formam eius nouisse. Deinde cognitioni addit puram conscientiam, quasi dicat, non solum peritus in religione debet esse, sed castis moribus, ne polluat conscientiam suam: conscientia se habet vt nuda tabella, bona autem vel mala fit studio ac vitae qualitate.

Virtutum

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.73]

studio et bonorum operum exercitio bona nascitur: mala autem vitae petulantia ac im-
 960 probitate: recte igitur fidei coniungit con scientiae puritatem.

10 Et hi probentur, etc.

Virtutibus addit probationem, nam vir tutes cognosci debent publice. Probari autem accipio, pro examinari, rogantur de voluntate et facultate velintne et possint Ecclesiae
 965 vtiliter seruire. Facultas cognoscetur ex articulis fidei, et dexteritate concionandi, au-
 diatur ergo quomodo verbum Dei interpre tetur, qualis sit illius vox, qui gestus, habitus, methodus in tractandis locis, etc.

Post examen officii est inauguratio, ministrorum Ecclesiae, scil. docendo, consolando, visitando aegrotos: hinc suo episcopo, et aliis fratribus. Tertio, repetit virtutes
970 in genere omnes, SI SIT IRREPREHENSIBILIS: conditio est necessaria, non enimeruditio, et eloquentia hinc rei satisfacit.

11 Vxores similiter, etc

Quarto, loquitur de vxoribus ministrorum et diaconorum. Nam quod alii de diaconissis hoc accipiunt, non satis firmum est, minus etiam placet eorum sententia, qui in genere de sexu muliebri haec interpretantur. Prius enim cap.2.versu 9. harum decorum
975 descripsit, vt nonsit opus hic repetere. Itaque

COMMENTARII

[p.74]

vxores intelligo episcoporum et diaconorum: debent istae esse primum σεμναί, vt ornent maritorum suorum conditionem. Discrimen igitur debet esse inter ministri vxorem, et alterius de plebe, modestia, habitu, moribus, totoq. vitae genere, reliquis exemplo esse debet. Deinde, NON SINT CALVMMEATRICES, διαβολοί, nam solent istae etiam
980 populi -errata ad maritos deferre vt corrigantur in concionibus, ne igitur innocentes deferant, vt prius de diaconis dixit, ne sint διλογοί. Deinde in genere ne sint garrulae, nugiendae.

Tertio, SOBRIAE, sic maritis coniungit sobrietate, et requiritur quidem in omnibus piis ista virtus vt in genere virtus in omnibus requirenda est, in ministro autem et sua
985 fami lia postulatur excellentia quaedam et exemplum.

Quarto, FIDELES IN OMNIBVS, hoc est, in tota causa religionis, deinde deferendis aliis, idem in fide matrimoniali, in administratione rei domesticae, in regenda familia, in summa, omnia dirigat ad pietatis auctionem.

12 Diaconi sint, etc.

Quinto loco loquitur de altero diaconorum genere, quod scil. administrabat opes
990 Ecclesiasticas, erant hi instituti primitus ab Apostolis, Act.6. Hinc videtur in aliis Ec

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.75]

clesiis passim obseruatum, vt ministris adessent diaconi quidam de senioribus selecti, quibus committebatur aerarium Ecclesiae: hi pauperum, peregrinorum, viduarum, pupillorum, aegrotorum habebant curam, distribuebantque illis pro ratione facultatum et consilio seniorum. Hinc Ambrosius censet in qualibet ciuitate debere esse episcopum
995 vnum, duos diaconos primi generis, qui simul doceant interdum et septem secundi ordinis, qui Ecclesiae bona procurent. Nos ministros habemus, et primi generis diaconos quoque duos, secundi autem generis nullos, quia illa pars ciuilis facta est, et a politico administratur magistratu.

13 Qui enim bene ministrant, etc

Inuitat spe praemiorum ad diligentiam. Ac refero in genere ad totum ministerium:
1000 debet enim haec ratio valere apud episcopum, diaconum, eleemosynarium, ac si qui alii sunt gradus in Ecclesiastica administratione. GRA DVM SIBI AC QVIRVNT BONVM, non accipio de diacono, quasi spe episcopatus debeat diligens esse: sed gradum bonum

apud Deum, qui solet assiduus et vigilanter officio suo intentis augere sua dona, secundum illud, Serue bone fuisti in modico fidelis, constituam te super maiora.

1005 Item habenti dabitur, et ab eo qui non

COMMENTARII

[p.76]

habet, auferetur etiam id quod habet. Diligentes igitur habent quo sperent donorum auctionem. Deinde bonus gradus est apud Ecclesiam cui seruit, illa enim commendabit virtutem hominis, laudabit modestiam, gloria igitur et publica authoritas quasi prae-
mium virtutis bonus erit gradus. Tertio, apud semetipsum, nam conscientia libera erit,
1010 et intrepide versabitur in ministerio suo cum nullius sceleris sibi sit conscius. Quarto, gradus hic firmissimus est ad vitam aeternam, diligenter vocationi suae adesse, etc. Addit alterum argumentum, et multam libertatem, hoc est, si fuerit assiduus in officio, valebit etiam libertate doceri, quasi dicat, si suis fuerit ornatus virtutibus, contraria vitia intrepide carpet, ut ebrietatem, scortationem, otium, et similes pestes: fieri enim
1015 non potest ut commodum ebrios corrigit minister qui et ipse vinosus est: sic scortator non potest bona conscientia contra scortatores agere, idem fit in aliis, ut igitur ministro sua maneat salua παρρησία dabit operam ut in officio quam diligentissimus sit.

14 *Haec tibi scribo, etc.*

Sexto loco sequitur epilogus: docet autem cur scripserit de his rebus breuius: deinde cur etiam simpliciter scribat. nam videtur du

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.77]

plex occupatio: primum enim de breuitate in re tam difficili non immerito quaeri poterat: deinde quia respondet se scribere breuius quia mox ipse sit venturus: iterum quaeritur, cur ergo scribis cum sis ipse mox venturus? et huic respondet, hinc petendam esse gubernationis Ecclesiasticae formulam. Itaque hic priori quaestioni respondet de breuitate scripti, SPERO ME BREVI VENTVRVM, ideo breuior sum in scribendo..

15 *Sin vero tardauero, etc.*

1025 Alteri occupationi occurrit, cur ergo scribat: respondet, si non venero, hinc tu habebis formulam gubernationis Ecclesiasticae.

Disce Apostolum non sui fuisse iuris, sed saepe contra animi consilium alio ductum Dei consilio, ut hic promittit aduentum suum, de quo tamen dubius est. Proponit igitur etiam sanctus homo, sed Deus disponit ut ipsi videbitur. Deinde non absolute de futuris hominum consiliis statuendum est: sic Apostolus hic conditionem prae seruat,
1030 ideo concedit fieri posse ut diuinitus impediatur, quod suo consilio nihil derogat. Vt cadat, interim epistola haec suum habet vsum, scilicet, ut hinc modum gubernationis Ecclesiasticae depromat.

Propositio igitur sit, Timotheus, et ob id

COMMENTARII

[p.78]

1035 omnis Ecclesiae Christi minister gubernationis formulam non nisi hinc debet petere. Petantur hinc argumenta suasoria ad diligentiam: primum, quia versantur in domo Dei, hoc est, sunt oeconomi in Ecclesia Dei. Quanto qui praeest domui praestantiori, tanto vigilantior debet esse in officio: sed hi sunt in praestantissima, vtpote Dei domo oeconomi, Ergo, etc. Domus Dei dicitur, quia continet domesticos Dei, hoc est, electos
1040 et pios, qui profitentur veram doctrinam. Hos omnes complectitur vniuersalis Ecclesia, cuius partem lae sunt priuatae Ecclesiae, vt singulares coetus. Et qua ratione Ecclesia dicitur domus Dei, eadem ministri dicuntur oeconomi Dei. Itaque vt oeconomus in familia praecipuos fert labores, primus surgit, vltimus confert se cubitum: primus est in laboribus, vltimus inde recedit: sic ministri in Ecclesia praecipuum ferunt olus, quare
1045 instructione imprimis opus habent.

Alterum argumentum est, quia domus haec est Dei viuientis, quasi dicat, non stupidi aut stulti domini familia est, sed Dei viuientis, hoc est, omnia scientis, omnia coram inspicientis, quem nihil latet vspiam, vigilandum igitur. Nam oeconomus saepe ludunt impune, et securiter stertunt heris improuidis, aut non satis callidis et attentis ad rem,
1050 secus hic ratio se habet. Deus viuens huic familiae

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.79]

praeest, falli igitur non potest. Ac videtur Deum opponere hominibus, viuum vero idolis: plus enim Deus quam homo metui solet: sed verus Deus etiam plus quam idola metuendus est, quia idola stupida sunt, vita carent: Deus autem vita est.

Tertio, domus illa columna est, et stabilimentum veritatis, hoc est, fundata in veritatem quae est Christus, hinc columna veritatis quasi ex veritate excitata, alioquin
1055 Christus fundamentum est, vt loquitur 2. Ephes.ver.20. huic fundamento superstructa Ecclesia dicitur columna, quasi dicat, firmissima et inexpugnabilis. Deinde dicitur veritatis columna et firmamentum, quia Deus per Ecclesiam propagat veritatem, estque testis eius, et huic innititur quasi marpesia cautes. Iam valet argumentum etiam hinc
1060 a conditione seu proprietate Ecclesiae, quae est semper indiuulsa adhaerere veritati, ergo vigilandum est ministro, ne suo vitio ab illa exorbitent auditores.

16 Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium, etc.

Digreditur longius in commendationem doctrinae Ecclesiasticae ac enumerat veritatis illius tam firmatae praecipuos locos. eosque imprimis, qui latent rationem: piis autem sunt ὁμολογούμενοι. Et petatur hinc

COMMENTARII

[p.80]

1065 quartum argumentum ad diligentiam, qui a ministri tractant mysteria solis piis ὁμολογούμενα: ergo vigilandum illis ne tanta mysteria suo vitio polluant. Discamus ex hoc argumento quae sit vera Ecclesia Christi in his terris, nimirum quae inter alia etiam quaedam habet confessa et concessa dogmata, αὐτοπιστὰ et ὁμο- λογούμενα, vt hic loquitur Apostolus, hoc est, talia de quibus piis non licet dubitare. Nam dubitando produnt se non esse

1070 pios. Interim de his dubitat et disputat totus mundus. Sic omnes facultates suas habent hypotheses, quas non licet in dubium vocare. Hypotheses igitur Christianae pietatis hoc loco sunt.

1. Deus manifestatus est in carne.

Hoc est, Deus carnem assumpsit. Ioan.1. Deus caro factus est. In Christo, igitur duae vnitae sunt naturae diuina et humana in vna persona: atque hanc hypothesin qui negant, 1075 principia pietatis conuellunt: ratio est, quia Apostolo est ὁμολογούμενον : videant ergo quid agant Arriani, et similes qui hoc totum in dubium vocant.

3 Iustificatus in spiritu.

Hoc est, Christus Dei filius homo factus iustitiae laudem obtinuit, quod sit pura et idonea hostia pro hominum peccatis delendis, iustificatus dicitur absolutus, et liber pro

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.81]

nuntiatus, vere iustus, vide Matt.11.Luc.7. ver.35. Psal.51.

3 Visus Angelis.

1080 Id quidem verum est secundum historiam, nam in natiuitate, ieiunio, passione, resurrectione, ascensione semper adsunt Angeli spectatores: sed mihi videtur de maiore quadam visione loqui, qua scilicet contra An gelorum opinionem Christus mirabili ratione duas naturas vniuit in vna persona: quod nec homines, nec Angeli satis explicare possunt, et ob id summo stupore viderunt: et viderunt id in natiuitate, totoque Christi 1085 historia, plenius tamen in ascensione, stupendum mysterium Christum hominem ad dextram Dei Patris ascendere. Hinc Theodoretus dialogo 2.refert ex Hyppolito veteri et Ecclesiastico scriptore, Angelos in Ascensione Christi hoc pronuntiasse quod scribitur Psal.24. Aperite principes portas vestras vt ingrediatur rex ille magnus, etc. quem locum sic etiam interpretatur Iustinus Martyr con tra Tryphonem. Haec mysteria sunt quae 1090 rident Prophani et impii homines, ludunt de Christo tanquam homine nudo, et precario Deo.

Quarto, PRAEDICATVS EST GENTIBVS, scil. incredibili successu contra spem rationis: homines piscatores dementant totum mundum.

COMMENTARII

[p.82]

Vocatio igitur Gentium hypothesis est. Quinto, CREDITVM EST ILLI IN MVND0. 1095 Locum habuit Euangelica doctrina in mundo contra Philosophorum decreta, contra Iudaeorum furores, contra magistratuum omnium edicta: habebit igitur hospitium aliquod semper in his terris vsque ad extremum iudicium.

Sexto, RECEPTVS EST IN GL. scil.idem ille Deus incarnatus: sedet ad dextram Dei Patris, intercedit pro Ecclesia sua, illam tuetur potentia sua, gubernat Spiritu suo, 1100 flectitur illi omne genu in terra, caelo, et sub terra. Haec maiestas Christi est, quidquid dicant con temptores eius.

CAPVT IIII. L

OCVS grauissimus hic explicatur de erroribus circa fidem, qui postremis temporibus simplicitatem fidei corrupturi sunt. Locum proponit more Prophetico: est enim oraculum

Christi Ecclesiae relictum ad vtilitatem. Simile habemus in 2. ad Timotheum capite
1105 tertio versu quinto, et in 2. Petri capite 2.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.83]

et in epistola Iudae versu decimo octauo. Hic explicat oraculum per circumstantias, tandem accommodat ad corruptae doctrinae capita praecipua, qualia sunt prohibere matrimonia, et ciborum discrimina inducere contra Dei institutionem.

Haec proponit Timotheo non solum cauenda, sed vt alios de his quoque praemoneat.
1110 Hinc transit ad alia praecepta, vt de anilibus fabulis cauendis, de exercitio verae pietatis, de officio ministri, quo debet in omnibus virtutibus exemplar esse subditorum: nem de lectione, de non negligendis donis Dei, et similibus, quae omnia ad vigilantiam pios ministros excitant.

Propositio est, Timotheo et omni pio ministro quam vigilantissime curandum est ne
1115 qua labes contra sanam doctrinam inuehatur in Ecclesiam Christi, quales tamen extabunt vltimis temporibus.

Partes capituli tres sunt. Prima, de statu Ecclesiae post ipsius Apostoli exitum. Altera, de cauendis fabulis, et verae pietatis vero exercitio. Tertia, episcopum per omnia exemplar debere esse omnium virtutum suis auditoribus. Cui adduntur quae dam etiam
1120 specialia ad Timotheum sic pertinentia, vt in illius persona omnium ministrorum idea formetur.

COMMENTARII

[p.84]

Vers.1. Spiritus autem manifeste dicit, quod in posterioribus temporibus descendent quidam a fide.

Transitio ad quartum locum huius epistolae, quem locum simplici narratione proponit, quemadmodum de hoc admonitus fuerat diuinitus. Ideo diximus oraculum esse de futuro statu Ecclesiae post Apostoli mortem. Ideo primum hic consideretur quis illius oraculi
1125 sit author, Spiritus scil. Sanctus. dicit enim, Spiritus expresse dicit, hoc est, Spiritus Sanctus autor est admonitionis illius, ad Ecclesiae vtilitatem, vt pii sciant quae doctrina cauenda, aut sequenda sit.

Ac alludit ad Propheticum morem, quibus hoc erat frequens, Dominus loquitur, Deus dicit, Spiritus Domini loquutus est, et similia, quo significabant se non authores, sed
1130 organa tantum esse: sic Apostolus authoritatem praemonitioni conciliat, dum non se, sed Dei spiritum authorem inducit. Sic 2. Pet. I. dicitur non voluntate hominum, sed Dei Spiritu impulsos, locutos fuisse sanctos Dei homines.

Deinde addit, quod hoc loquatur ῥητῶς, hoc est, expresse, quasi dicat, sine ambagibus, sed nuda et perspicua oratione: perspicuitas igitur est testimonium veritatis,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.85]

1135 cum mendacium inuolucris vtatur, et variis coloribus sese pingat. Sic oracula Ethnica semper ambigua fuerunt, aut certe obscura: Dei contra sermo et veritas studet perspicui-

tati. Facit illud eo vt de admonitione nemo dubitare possit : relinquenda igitur Scripturae sacrae sua simplicitas et perspicuitas, nec est affectata introducenda obscuritas quam sua natura non habet.

1140 Tertio, quando id sit euenturum, VLTIMIS TEMPORIBVS, ὑστέροις καιροῖς. Vltima tempora dicuntur ea quae ab ascensione Christi ad gloriosum eiusdem reditum decurrunt. Et in his quae fini semper propiora sunt, qualia sunt post Apostolorum tempora, nostra hodie, et quae deinceps supersunt. Monet igitur de periculo infuturum, quemadmodum cap.1. monuit de presenti tum corruptela, qualem inducebant tum νομοδιδάσκαλοι.

1145 Itaque diligenter est consi derandum, quibus temporibus semper hoc vaticinium sit completum.

Quarto, quid euenturum sit, et qui sint hoc facturi, DEFICIENT QUIDAM A FIDE. Propositio est vaticinii. Deficere est a vero ad falsimm declinare : igitur defectio, ἀποστασία erit, a vera Dei cognitione ad falsam declina tio, id dixit a fide deficere: fidem

1150 accipio pro simplicitate verae religionis, quod aliās

COMMENTARII

[p.86]

dicit sanam doctrinam, et hic mox καλὴν δι- δασκαλίαν, bonam doctrinam. Vide igitur quae sit Apostolica doctrina, et contra quae sit apostatica doctrina. Apostolica est, quae retinet simplicitatem sanae doctrinae, vt est a Christo et Apostolis Ecclesiae relictā. Apostatica est, quae ab eadem deficit ad hominum commenta.

1155 Quinto, qui hoc facient? respondet, τίνες, quidam : hoc interpretor vt alibi loquitur Scriptura per πολλοὺς: quia multi vocati, pauci electi vt Christus ait, viam ad interitum esse amplam, et multos qui ambulent illam, et Matt.24. multos fore seductores, et apostasiam fore publicam, adeo vt electi quoque seducantur si fieri posset. Itaque ingens erit apostasia, qualis reuera fuit superioribus seculis et adhuc est, et erit deinceps forte

1160 adhuc maior.

Sexto, quae causa illos ad apostasiam compellat, illa gemina est. Principalis est organica. Principalis est, πνεῦμα πλάνον, hoc est, spiritus errans, qui via dicitur: primum quia ipse in veritate non stetit, sed ad mendacium defecit: hinc mendacii pater dicitur, et alios tales efficit. Deinde errans dicitur spiritus, quia aliis quoque erroris est causa, vt

1165 enim i pse mendax est, sic alios tales efficit et men

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.87]

daciorum, hoc est, errorum quaerit patronos. Is est spiritus mendax in ore omnium falsorum doctorum.

Organica causa est, animi humani leuitas, qua natura corrupti vanitate delectantur, illam praeferunt veritati, quod est προσέ- χεα. Hinc nascitur communibus suffragiis do ctrinae dae moniorum. Satan hanc ludit et hominum animis instillat ac dictat: hinc ambitiosi homines illam publice proponunt et propugnant.

1170

2 In hypocrisi falsiloquorum, cauterio notatam habentium conscientiam.

Ortum descripsit apostolicae doctrinae per suas circumstantias, nunc eiusdem propagationem, quae fit per hypocrisin: pessimo ipsorum doctorum successu. Tria autem

hic ponit quae diligenter expendi debent. Primum ipsi per se sunt δει- δολογοι, id est, falsae doctrinae defensores, quae iam dicta est apostatica doctrina. Fit autem Τευδολογία duplici modo. Primū, quum per se falsum affertur, hoc est, quod Scripturis sacris non est expressum, sed his contrarium, vt Purgatorium, de inuocatione sanctorum, et similia πευδολογίαν habent, quia de his

COMMENTARII

[p.88]

scriptura nihil habet. Deinde est ψευδολογία, quando Scripturae alius assuitur sensus, quam ferat sana doctrina, qualis est interpretatio schismaticorum qui ad suas opiniones defendendas torquent loca Scripturae, vt illud principium Ioannis, hodie quidam de principio patefactionis et praedicationis per Apostolos factae interpretantur, qui sensus Spiritus S. non est. Deinde hanc ψευδολογίαν proponunt in hypocrisi, hoc est, fingunt personam ad fallendum idoneam, assumunt zelum religionis, gloriae Dei, et similia iactitant, quasi vindices sint maiestatis Dei Patris, quae male tribuatur filio Christo, etc. Sic dae mon solet, non natiua prodit facie, hoc est, vt dici solet, non niger, sed specie Angelica in publicum prodit: Talis erat hypocrisis Pharisaeorum, hodie monastica vita absorpta est nefanda hypocrisi, sub qua enormia latent scelera: talis coelibatus, ieiuniorum, castitatis, votorum peregrinantium hypocrisis. Dicitur hypocrisis cum aliud latet, quam externa specie hominum oculis offeratur, vt in comoediis personati homines prodeunt, qui habitum, sermonem, gestus, facta aliorum repraesentant, quos illi nunquam viderunt: tales sunt isti personati sancti et Christiani.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.89]

Iertio, HABENT CAUTERIAM CONSCIENTIAM, quasi dicat, infelicitate illis cedit errorum defensio: foris splendidi sunt doctores, et Promethei: intus misere torquentur alastore conscientia ipsos accusante, et damnante. sunt istae furiae et manes a quibus nunquam tuti sunt. Καυτήριον, cauterium, chirurgicum est instrumentum, quo rescantur interdum vstione partes male sanae a corpore humano. Item instrumentum quo signabantur equi et mancipia, vt ex nota inusta cognosci possent. Mancipia aliquando sic etiam in fronte notabantur: hoc ad conscientias hic Apostolus transfert. Cauterio notat a dicitur conscientia, quae damnat et reum agit hominem: est enim is domesticus testis qui falli non potest, conscius omnium dictorum, factorum, consiliorum, cuius iudicium etiam valet apud Dei tribunal.

3 Prohibentium nubere, etc.

Tertio loco describit tandem apostasiam a genere doctrinae. Ex qua duos primarios articulos producit, vt posteritas iudicium possit ferre inter apostaticam et Apostolicam doctrinam, vt mirum sit tam crassa ignorantia mundum haec duo capita neglexisse.

1. Prohibebunt γαμεῖν, hoc est, honestatem matrimonii tollent: ius eius in arctum redigent: quod factum est duplici modo. Pri

COMMENTARII

[p.90]

1210 mum, simpliciter quidam danarunt nuptias: alii secundum quid, hoc est, eos qui nati ad coelibatum non sunt, contra naturam voto castitatis constrinxerunt, quod adeo rigide seruant, vt potius admittant scortationem, quam legitimum coniugium. Quo in errore fuerunt olim Tatiani, Marcionitae, Manichaei, et nostri hodie Pontificii. De Manichaeorum rationibus vide August. de moribus Ecclesiae catholicae lib.1.cap.35. Epiphanium, Irenaeum, et alios. Nos de matrimonio et coelibatu egimus quoque in Locis nostris: vide etiam elegantem epistolam Cypriani lib.1.epist.11. de virginibus quae votum castitatis non seruabant.

11. De ciborum delectu, de quo vide Aug. epist. 86.ad Casulanum, et li.2. de morib. Ecclesiae cap.13. vbi delicatam abstinentiam damnat, prae ferens ei suillae etiam carnisvsum. In Locis nostris explicata est mea sententia de ciborum delectu ex scripturae fontibus. Rom.14. Matth.15. Co loss.2.1.Cor.8.ett.quae vide.

Quos Deus condidit.

1220 Hactenus depicta est apostatica doctrina:nunc breuiter illam confutat, nominatim articulum de ciborum delectu. Deus illos condidit, h.e de genere sunt bonorum sua natura:ergo non debent simpliciter damnari.

Deinde fine bono conditi sunt, qui est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.91]

1225 μετάληψις : ergo ab vsu hoc non sunt excludendi. Μετάληψιν intelligo iudicium de cibis noxiis et innoxiiis ex creaturis, quasi dicat, caro, fructus arborum, herbae, radices, etc. ideo conditae sunt vt hinc cibus homini depromatur. Peccant igitur qui carnis vsum prohibent. Iudicium hoc indidit Deus naturae, vt intelligat quid ad cibum vtile sit: alia enim condita sunt ad medicinam, alia ad artes, alia ad vestitum, alia ad ornatum, alia ad cibum, etc. Et quae cibi causa condita sunt, non debent homini prohiberi. Praeterea fidelium hoc scire imprimis interest. Ideo addit, CVM GRATIARVM ACTIONE FIDELIBVS, ET HIS QVI NOVERVNT VERITATEM, q. d. impiis omnia immunda esse, mundis contra omnia esse munda. Et Eucharistiam accipio hic pro precibus quae solent recitari a sumpturis cibos, ante cibos et post cibos, quod proprie faciunt pii.

4 Quia omnis creatura Dei bona, etc

1235 A toto ad speciem totius argumentatur. Omnis creatura est bona, ergo caro quoq. bona edenti. Καλὸν accipio pro νόμιμον, h.e. concessum et legitimum diuina autoritate. Huic opponit ἀπόβλητον, i. iudicio hominum reprobatum. Habes ex antithesi illustre argumentum. Cibi piis concessi sunt diuina autoritate. Hinc καλὸν dicitur: prohiberi autem hominum

COMMENTARII

[p.92]

1240 doctrina, hinc ἀπόβλητον : igitur cauenda est haec doctrina, et sequenda prima illa Dei concessio. Addit tamen limitationem, quae prius iam fuit etiam expressa, SI CVM GRATIARVM ACTIONE SVMATVR. hoc est, piis salubres sunt cibi et a Deo conditi

sunt. Et Eucharistia hic etiam sit oratio, qua consecratur mensa ante et post cibum.

5 Sanctificatur enim, etc.

Αἰτιολογία est superioris regulae, cur sanctis omnia pura sint: quia cibus consecratur
eis verbo Dei, et precibus. Duo sunt modi consecrationis legitimae, verbum Dei, et oratio.
1245 Λόγος θεοῦ est verbum scriptum, videtur enim ad morem respicere piis consuetum,
quo ad mensam recitare solebat locus scripturae, Psalmi aliqui aut simile: quae lectio
vel recitatio formam habet consecrationis. vel λόγος sit τὸ ῥητὸν, quasi dicat, Dei
pronunciatum est licitos esse omnes cibos. Deus dixit, Quod Deus sanctificauit, homo
ne impurum dicat. Alter modus est ἐντεῦξις, hoc est, preces conceptis verbis recitatae ad
1250 et post cibum : quales preces recitari solent ad piorum conuiuia pro depulsione omnis
noxae, quae nobis debebatur ob peccatum in rebus per se ad vitam salutaribus. Hae
preces igitur consecrant nobis cibos.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.93]

Damnanda hic est consecrandi ratio impia, qua res in Papatu consecrantur ad vsus insoli-
tos, quos natura non habet, nec a Deo his inditi sunt, vt dum consecrant herbas, radices,
1255 ramos arborum, plantarum ad fugandos daemones. Oua consecrant contra incendia, cam-
panas contra tempestates, aquam, salem contra peccata: ignem, aërem, terram, aquam,
omnia consecrant, hoc est, nouis vsibus dedicant magna certe impietate: id non con-
secrare, sed magicis artibus potius est dementare et prophanare. Hinc consecrationibus
talibus certa tempora sunt deputata, vt in die Marci, fructus terrae consecrant: in die
1260 ascensionis Mariae herbas, arbores, fructus, et radices: die Stephani pabula iumentorum:
in die Ioannis vina: in die Paschatis lactinia, mella, agnellos, carnes, butyrum, panes,
placentas: in die Natali, gladios militares, vexilla militaria, altaria, campanas, salem,
elementa, et similia, de quibus vide canoniale diuinorum, et similes libros.

6 Haec si subieceris fratribus, etc.

Epilogus est coeptae narrationis de futuris Ecclesiae corruptelis in doctrina de mat-
1265 rimo nio, et ciborum delectu : depromatur hinc propositio loci, Timotheus et omnis bonus
Christi minister de his corruptelis quam fidelissime suos auditores monere debet: ratio

COMMENTARII

[p.94]

est, quia sic erit bonus minister. Ergo qui hoc negligit, non Christi est bonus minister, sed
Antichristi, qui apostaticam sequitur doctrinam. Deinde sic declarabit, SE ENVTRITVM
IN SERMONIBVS FIDEI, hoc est, peritiam habere sanae doctrinae. Λογος πίστεως,
1270 est certa et firma verae religionis formula, quam habere debet is qui alios docere vult.
Hanc facultatem cum tribuat Timotheo, ostendit a puero in vera fide enutritum, primùm
a Loide et Eunice in Prophetis, mox ab Apostolo Paulo in Christiana religione.

Tertio, ET BONAE DOCTRINAE, καλὴ διδασκαλία est quae sana dicitur, et simplex
fidei formula Prophetis et Apostolicis literis congruens. QVAM ASSECVTVS ES,
1275 addit, significans eum tenere veram mentem et sensum scripturae: significat enim
παρακολουθεῖν, primùm mentem docentis assequi, vt discipuli cum audiunt praelegentem
authoris mentem assequuntur ex interprete. Deinde debent παρακολουθεῖν, cum vita et

1280 morib. his ipsis actionibus intersunt, et respondent professioni, nam doctrina quaedam
est theoria quae ad praxim refertur. Sic pii cum intersunt certaminibus persecutionum,
debent assequi doctrinam, hoc est, percipere id quod Christus illis praedixerat: hic tamen
pro do

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.95]

cendi facultate loquitur proprie vt apparet.

7 Prophanas autem et aniles fabulas, etc.

1285 cis, quae tamen ad propositionem, et illatioSecunda pars capitis, de vitandis aliis
doctrinae sanae pestibus. Imprimis quoad dogmata disciplinae spectat. Nam fabulosam
doctrinam et prophanam vocat eam quae in ritibus et disciplina vitae aliquid excogitat
praeter Scripturae sacrae mentem. Huic opponit εὐσέβειαν, hoc est, veram rationem
colendi Deum: et hanc esse mentem indicat mox consequens confirmatio, in qua rationem
accommodat ad exercitia vitae corporalia, quae dum extenduntur ad maiora, hoc est,
1290 ad spiritualia, ius alienum inuadunt: igitur vt seruetur ἡ γνώμη τοῦ συγγράμματος, in
propositione, profanum, fabulosum et anile de iisdem corporis exercitiis debet intelligi.
Tria autem sunt huius loci membra: πρώταις, κατασκευῇ, et illatio: interseritur quoque
grauis ἐκφώνη- nem pertinet.

1295 Propositio est, Timotheo et omni pio ministro curandum est diligenter ne in disciplina
pietatis quicquam admittatur pugnans cum vero Dei cultu, vtut speciem sapientiae et
religionis habeat. Haec praeponebat Apostolus antithesi quadam: primum enim praecepti
est oppositio. HOC AVERSARE, παρὰ τοῦ: in illo vero, ΤΕΙΠΣΥΜ γύμναζε Illud ἄρνησιν

COMMENTARI

[p.96]

habet, hoc θέσιν. Fugiendum est in disciplina morali μυθικὸν fabulosum, hoc est, quod
speciem habet antiquitatis, sed cum vero Dei cultu non congruit: ideoque duo huic
disciplinae addit epitheta. Primum quod sit βέβη- λον: deinde quod γράωδες. Βέβηλον
1300 dicitur impurum, nam Βήλον dicitur purum, qualis est puritas in caelo sereno, in astris,
hinc Βεβηλον impurum : nam βε syllaba significationem dictionis mutat: ideoque recte
intelligimus, pollutum, coenosum, impurum, quod caeloet astris minime dignum est.
Γράωδες vero dicitur, quod speciem habet sapientiae et antiquitatis, sed recedit a vera
sapientia diuina, quae docet verum Dei cultum.

1305 Itaque damnantur hic duo pietatis verae extrema: defectus est Βεβηλοτήs, contami-
nans pietatis exercitia profana vita. Excessus autem est γράωδες, hoc est, superstitio,
quae alias diciturδυσιδαιμονία. Exemplo res declarari potest: tres simul vigilant diuer-
sissimo fine et euentu. Apostolus Paulus aut Petrus vigilat pernox vt oret pro Ecclesiis
Christi, aliis prosit, et munus sibi impositum melius obeat, docet Euangelium, et orat.
1310 Vigilat simul superstitiosus monachus aut Pharisaeus, qui vigiliis suis, opus supereroga-
tionis fabricatur, meritorium apud Deum pro sua salute. His addetur tertius profanus
compotator qui pernox

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.97]

[p.G]

est in vino ab occasu Solis ad ortum eiusdem debacchatur. Hic quaeritur quis apud Deum
bona vtatur disciplina, et cuius vigiliae Domi no approbentur. Hypocritae placere non pos
sunt, quia δυσιδαμονία, hoc est, superstitione peccat, et γράωδες est hoc opus, hoc est,
1315 peruē- tustus error est et anilis: lurconis quoque non placere possunt, quia in eius vigiliis
est βεβη- λότης, hoc est, profanatio: itaque medium hīc quaerendum et sequendum
est, ne in castigando corpore, aliam ve disciplina externa peccemus superstitione aut
profanatione. Εὐσέ- βεια est idem quod θεοσέβεια, hoc est, recta Deum colendi ratio,
1320 quam non aliunde quam ex ipsius Dei voluntate petere oportet. Haec autem Sacris
litteris expressa est, ac refertur ad duo capita, fidem scilicet, et dilectionem leu studium
bonorum operum.

8 Nam corporalis exercitatio, etc.

Confirmatio est propositionis: reddit enim rationem quare profanae et aniles fabulae
sint fugiendae. Ratio est, QVIA CORPORALIS EXERCITATIO PARVM PRODEST,
1325 PIETAS AVTEM AD OMNIA EST VTILIS, duae ratio siquid concludere debet, oportet
fabulas aniles et profanas de exercitiis corporalibus accipere, alioquin nihil concludit
oratio. Itaque nos de disciplina morum interpretati su

COMMENTARI

[p.98]

mus. Est enim fabulosum in doctrina vel fidei vel morum ac disciplinae. sup. cap.1,
vers, 4. taxauit quoque fabulas, sed ad doctrinam fidei, illae videbantur pertinere: nunc
1330 cum iterum damnet fabulas, et confirmet suum iudicium a ratione et fructu exercitorum,
consequens hoc genus fabularum ad disciplinam vitae spectare, Τυμνάσία de omni
dicitur, exercitio quo corpus, vel mens assiduo studio perpolitur: ideocum de disciplina
morum loquatur, recte corporalem addidit: qualia sunt exercitia, nudipedalia, humicubia,
ieiunia, vigiliae, preces longiores et saepe iteratae, peregrinationes, et similia quibus
1335 corpus proprie affligitur et castigatur. Tale exercitium fit aniīe deliramentum, si homines
sibi tale deligant sine verbo Dei et studio promerendi sibi vel aliis, gradum ad vitam
aeternam consequendam. Valet hoc sensu Apostoli argumentu, AD PAVCA VTILIS
EST EXERCITATIO CORPORALIS, honc est, sua natura ad tanta non valet quanta
superstitiosi ei conantur tribuēre: ergo vitium hoc cauendum est. Ὀλίγον illud quod
1340 sit, facile perspicī potest ex operum natura: vt ieiunium res per se bona est, prodest
etiam corpori, sed est tamem ὀλίγον, hie. res parua respectu eorum quae ei tribuunt
superstitutionsi, ac sanu reddit corpus sobrietas, vigiliae animum excitat ad orandum.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.99]

Aliquid illa quidem sunt, imo magna, sed quid respectu abusus? hypocritae ei longe
maiora assignant, merita erogationis et supererogationis, gradum in caelo, vitam aeter-
nam, et similia.
1345

Deinde addit alterum argumentum a natura εὐσεβείας, QVAE AD OMNIA VTILIS
EST: opponit gymnasiae veram pietatem, q.d.excessui veram rationem colendi Deum. Id

quod plus prodest praeferri semper debet in vsu rerum: bonum enim maius praestantius est, sed pietatis ratio plus prodest caecis illis exercitiis. Ergo, etc.

1350 Πάντα accipio hic comprehensim generaliter, hoc est, ad vitae aeternae commoda, et vitam aeternam consequendam, et recte opponunt voces ὀλίγον et πάντα. Exercitatio corporis hic bis cadit: primum sua natura, deinde relatiue ad pietatem veram. Sed excipiunt hic supra, superstitiosi, quomodo pietas ad omnia possit? quomodo ad agriculturam? mercaturam? artes mechanicas discendas? Respondemus etiam ad has et in his
1355 plurimum prodesse, nam in omnibus actionibus aequitatem respicere iubet, Dei gloriam, proximi commodum, et iustitiae communem regulam: sic ad mercaturam prodest, ne fiat ex mercatore honesto turpis vsurarius, aut impostor, in mechanicis dictat honesta viuendi ratione, oportere esse contentum, nec defraudandum

COMMENTARII

[p.100]

in vendendo proximum: idem agricolae dictabit, et aliis in genere omnibus. Sed Apostoli explicatio audienda est. Propositum fuit, in disciplina vitae fugiendam superstitionem ac profanationem, sequendam autem ipsam veram colendi Deum rationem. Ratio erat, quia illa modicam habent vtilitatem:hoc autem ad omnia prodest. Nunc hoc etiam probat hac explicatione addita. HABET PROMISSIONEM VITAE PRAESENTIS ET FVTVRAE. promissionem accipio de defensione diuina, de auxilio Dei praesenter nos defen dente,
1365 eripiente ex periculis, fortunante conatus nostros, et similia. Nunc plana erit sententia: vera ratio colendi Deum quae dicitur εὐσέβεια, haec sola habet promissiones diuinas, de tutela, de defensione diuina quoad hanc vitam, et futuram: ergo ad omnia prodest. Si ad omnia prodest, ergo sola sequenda est. Plena autem est enumeratio praesentis et futurae vitae partitione proposita. Ac quod hanc vitam attinet, promissio manifesta est,
1370 quia vere Deum colentibus in veteri Testamento Deus promisit, quod ipsorum Deus et seminis illorum futurus sit, hoc est, protector et defensor: quae promissio ad Abrahami posteritatem pertinuit eatenus si manserit in statutis Domini, hoc est, Deum sic colerent, quemadmodum colendum sese proposuerat. Hinc

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.101]

sol pii recte Deum colentes sperare poterant illa bona externa, quae terrae Canaan nomine
1375 erant comprehensa, vt fertilitas, vbertas, sanitas, victoria contra hostes, et similia: et contra ab his exciderunt quoties veram rationem colendi Deum amiserunt, et cultum hominum iudicio excogitatum receperunt in mores. Porro sub his typis rerum externarum caelestia quoque illis erant promissa: vt habet promissio de regno Messiae in aeternum duraturo. Sic in nouo Testamento in hac vita auxilium praesens piis promittit Christus,
1380 Non relinquam vos orphanos, Ioan.14. et Matth.6. Quaerite primum regnum caelorum, et reliqua omnia adiicientur vobis: ex quibus efficitur veris Dei cultoribus proprie seruire promissiones etiam corporales, de vita aeterna, nemo ambigere potest, quin eius promissio ad solos εὐσε- βεῖς spectet. Recte igitur et vere dixit Apostolus, quod pietas huius et futurae vitae habeat promissionem, et ob id ad omnia sit vtilis, et hinc etiam
1385 quod sola sit sequenda in disciplina corporis.

9 *Fidelis sermo, etc.*

Ἐκφώνησις est, qua sententiam etiam confirmat, ac reuocat nos iterum ad ὁμολογούμενα Christiana, et αὐτόπιστα, hoc est, quae per se et sine demonstratione debebant valere in Ecclesia Christi: qualia supra quoque recensuit

COMMENTARII

[p.102]

cap.1.ver.15. et initio cap.3.et ver.16, cap.3.tale hoc quoque est, quod in disciplina corporali sola vera Deum colendi ratio sit sequenda, quam vocauit εὐσέβειαν: et reuera extra controuersiam hoc debebat apud Christianos esse, pla ne apud omnes ὁμολογούμενον, et ἀναμφισβήτη- τὸν: sed quis hic non scrupulos mouet? quis non bonam intentionem praeferet? et c.

10 *In hoc enim laboramus, etc*

Pergit in confirmatione sua, addens superioribus suum exemplum, ac aliorum fideiū, qui pro vera pietate sola aduersa quique ferebant, non autem pro disciplina corporis, vt exempli causa pro ieiuniis, vigiliis, precib.conceptis, non ferunt suas persecutiones, sed pro vera colendi Deum ratione, hoc est, cultu vero vnus Dei: ergo hic cultus solus respici debet. Talis non erat hypocritarum conditio, nihil illi pro vera pietate, sed omnia mouebant pro ceremoniis, pro ieiuniis, pro discriminib. ciborum et temporum, pro circuncisione, pro lotionibus, et similibus nugis anilibus disceptabant in religione Christiana: qualia hodie sunt ferme omnia certamina proPurgatorio, ieiunio, cereis imaginib. vigiliis, intercessione sanctorum, cucullis, vita monastica, et c. Obserua in hoc argumento, quomodo veri cultores Dei distingui possint ab hypocritis. Primum, crucis forma multum differunt,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.103]

dum veri cultores duriter tractantur in hoc mundo, quod significat voce κοπιῶμεν. Deinde ignominiose quoque tractantur, quod exprimit vox ὀνειδιζόμεθα. Inde κόπος et ὀνειδος notae voces

Quomodo Apostolus Paulus laborem et igno mimam subiuerit, vera pietate, vide 2.Cor.11. et1Cor.4. ait, Persecutionem patimur et sustinemus. Rom.8. Quis nos separabit ab amore Dei? num persecutio, etc. Gal.5.Si adhuc circuncisionem doceo quid persecutionem patior? et de Mose scribit epistola ad Hebr.11. quod maluerit cum populo Dei ignominia affici, quam gloriose viuere apud Aegyptios: contra faciunt hypocritae.

Deinde distinguūt etiam causa crucis, quia Paulus et similes affliguntur propter confessionem fidei in Deum viuentem, h.e. de Deo sentiunt et credunt quae filius Dei iussit nos credere. Hanc doctrinam deformant hypocritae in ritus et ceremnomias bona parte.

Tertio, differunt etiam euentu, quia pii laeto rerum fine sperata bona obtinent: contra hypocritae spem irritam fouent, et ob id misere pereunt.

DEVS DICTVR SERVATOR OMNIVM, h.e. benefactor, vt Matth.5. Qui sinit oriri Solem super bonos et malos, id est, communiter bonis et malis contulit et prospicit. IMPRIMIS AVTEM FIDELIVM, hoc

COMMENTARII

[p.104]

est, hos serio curat ipsorum bono fine, cum malis externa beneficia cedant ad damnationem. Oratio argumentatur a toto ad praecipuam totius partem, quemadmodum Psal. 135. dicitur, Dat escam omni carni. et Psal.111. Escam dedit timentibus ipsum, hoc
1425 est, dum omnia animalia prouida sua cura alit, imprimis tamen hac sua prouidentia complectitur electos. Sic Christus argumentatur a parte ad partem. Si curae sunt ei aues, quanto magis nos: si curat pilos vestri capitis, quanto magis animas nostras? simile est hoc, nisi quod a toto ducitur ad praecipuam totius partem.

11 Annuntia haec et doce, etc.

Illatio est totius loci, denuntiare refero ad errores reprehendendos in hac quaestione
1430 de exercitiis corporalibus, de quibus debet auditores diligenter et vigilanter monere Docerevero ad ipsam εὐσέβειαν, hoc est, verum Dei cultum, qui in his sequendus est
12 Nemo tuam iuuentutem, etc.

Tertia pars capitis huius de dotibus boui ministri quae etiam aetatem iuuenilem excusant: solent enim homines interdum materiam contemnendi doctrinam petere ab aetate docentis, contra quos hic disserit Apostolus. Et exempla declarant Deum in suis
1435 donis non excludere iuuentutem quin ei det

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.105]

Nemo tuam iuuentutem despiciat, etc.

illustra dona: sic Daniel puer inter Prophetas habitus est, et Samuel. Daud, iuuenis egregia dedit specimina futuri regis. Solomon iuuenis illustre tulit iudicium inter mulieres con tendentes de infante. Haec et similia ad laudem iuuenilis aetatis proferri possunt. Porro quia haec aetas enormia habet vitia, ideo non simpliciter aetatem excusat,
1440 sed in persona idonea, qualis erat Timothei, alioquin exempla satis testantur quantum iuuenes oratores Rebuspub.aliquando obfuerint: conqueritur Cicero alicubi inter alias causas dissipatae Reipubl. Romae illam fuisse, quod surrexerint oratores noui, homines adolescentuli. Et in religione idem saepe accidit.

Verum ad rem. Apostolus docet hic quibus actibus docere possit etiam iuuenis
1445 cum autoritate et grauitate. Quatuor autem sunt loci partes. Prima habet materiam contemptus scil. aetatem: altera recitat ἀντιδοτα, hoc est, virtutes quae contemptum hunc tollere poterunt. Tertia, rem concludit. Quarta addit duo illustra argumenta a gemino fru ctu, habent illa vim excitandi ad diligentiam.

Propositio sit, Aetas si caeterae adsint dotes, in ministro non vsque adeo respicienda
1450 est.

COMMENTARII

[p.106]

Praeoccupatione orditur locum: ac praeceptum dat auditoribus quid illis sit faciendum in persona Timothei: Non damnanda aut contemnenda doctrina, quia a iuvene tradatur.

Ratio est, quia reliquae dotes illustres adsunt. Discimus hic Timotheum iuuenem fuisse, de quo Act.16. et sup.cap.3. et in illo illustra fuisse dona quae contemptum

1455 merito prohibere poterant apud pios: in quo valere debet illud, μᾶλλον τὰ ἔργα σκοπεῖν
χρῆ, ἢ τὸν χρόνον, magis actiones quam tempus respicere oportet. Deinde magis
etiam commendari senes si his virtutibus praediti sint: quia aetas illos magis liberabit a
contemptu. Inde forte infra 5. duplici honore dignos facit.

Sed sis typus fidelium..

1460 Alter locus de caeteris dotibus quae adesse debent, si iuuentus in ministro respici
non debeat. Facit autem illustrem ministrum quemadmodum Rhetores suum oratorem
virum bonum; dicendi peritum. Addunt illi tria, πίστιν, ἥθος καὶ πάθος. Πίστις facultas
dicendi vere illa in ministro est δύναμις docendi sanam doctrinam: ἥθος, auctoritatem
conciliat, id fit in Ecclesia vitae innocentia: πάθος vero si graui oratione auditores ad
sui imitationem possit propellere. Haec in Timo

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.107]

1465 theo videmus: primum enim sanam doctrinam illi tribuit iam prius, nunc addit virae
grauitatem, et morum innocentiam, quo comparabit sibi etiam iuuenis auctoritatem, et
facultatem consolandi et exhortandi.

Sed ordine videamus quas dotes iuuenis minister sequi debeat, vt doctrinae suae au-
thoritatem faciat apud auditores. Primum, TYPVS, ait, SIS FIDELIVM IN SERMONE:
1470 typum esse vult, hoc est, exemplar gregis, quod tuto possint imitari auditores. Idem
praecipit infra Tito cap.2.vers.7. nam idiotae plus docentur exemplo quam oratione, adeo
vt quibene docet, male autem viuat, plus destruat quam aedificet: sic Christus exemplar
fuit, et dedit nobis humilitatis typum, Ioan. 13. tales Apostoli et Prophetae.

Deinde, quos debeat respicere, pios scilicet, hi enim sunt quos non licet offendere.
1475 Impii semper habebunt quod carpant, quem madmodum momus, ideo illorum offensa
non curanda est, nec indigne feret si his non ad omnia satisfecerit: sed piorum semper
habenda est grauissima ratio.

Tertio, sequitur virtutum catalogus, in quibus tanquam in lucidissimo speculo con-
templanda est vita et doctrina.

1480 Primum, in sermone debet minister praelucere dotibus omnibus, quae in aliis me

COMMENTARII

[p.108]

diocres ferri possunt, in ipsis excellentes debent esse. Hac vt ad mores principis totus
componitur orbis: sic auditores facile arripient pastoris vitam, vt sit populus qualis
est sacerdos. Vt igitur moratus sit, sacerdotem moratum esse oportet, et vere νομεν
ἔμψυχον, vita debet esse lex. Id orditur a doctrina: λόγον enim accipio, primum pro
1485 doctrina sana quam profitetur publice ne obscuret ipsam aut sophistice implicet gryphis
non necessariis. Deinde sermo quotidianus sit castus et pudicus.

Deinde, SIT TYPVS ETIAM IN CONVERSATIONE: duo summa sunt capita, do-
ctrinae puritas, et vitae innocentia: illam dixit in genere λόγον. hanc dicit ἀναστροφήν,
qua complectitur totam vitam, quae simpliciter debet esse inculpabilis, vt 1.Pet.2.ver.12.
1490 Apostolus Petrus quoque requirit a fidelibus omnibus: ideo hic in ministro excellentia
accipiuntur: virtus enim in auditoribus quoque requiritur, sed excellentia in doctore.

Tertio, IN DILECTIONE, tum qua Dei amorem testabitur, tum erga proximum benefaciendi et viuendi studium, vt Deum supra omnia diligat: proximum autem vt seipsum, vel proxime ad hunc accedat gradum.

1495 Quarto, IN SPIRITU, hoc est, zelo pietatis

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.109]

tis, qui gestibus, oratione, habitu, vita, adeoque verbis ac factis declarari potest: is zelus quia singularis est motus spiritus Dei agentis in hominibus piis, ideo Spiritus dicitur simpliciter, qualis fuit in Mose, Helia, Ioanne Baptista, Stephano, aliisque, imprimis in filio Dei.

1500 Quinto, IN FIDE, hoc est, professione veritatis doctrinae, in asserenda et propugnanda veritate, in toleranda cruce pro nomine Dei : in his certaminibus praebeat exemplum suis auditoribus, quantum pre Chusto, et pro veritatis confessione faciendum sit.

Sexto, IN CASTITATE, speciale est vitium iuuenum ardor venereus: hunc igitur in tota vita reprimendum esse docet, et optandum est imprimis adolescentiae, vt Deus
1505 illorum corpora casta et impolluta conseruet, ne se scortatione foedent accessuri munus docendi.

13 Donec venero attende lectioni, etc.

Transit ad occupationes literarias et priuatas. Ac commendat illi primum lectionem domesticam, hinc commoda eius subindicat. Sit igitur septima virtus quae iuuentutem excusabit in ministro, assiduum esse in lectione Scripturae. De lectione aliis diuisus.
1510 Commendatur Psalmo 1. nam inter

COMMENTARI

[p.110]

beati viri virtutes, ponitur die et noctu meditari in lege Domini: et Ioann.5. Christus iubet scrutari Scripturam. Sic neglectum eius taxat Oseas in populo Dei, cap.4. et alii Prophetiae, quoties Iudaeis obiiciunt quod a Domino Deo suorecesserint, verbum illius neglexerint.

1515 Porre simul hic promittit aduentum suum, ex qua spe tamen videtur postea excidisse, nam Ephesinos seniores Miletum euocauit praeternauigans Ephesum. Et notanda est phrasis, praecipi lectionem donec venerit, hoc est, semper: non enim voluit hancnegligi postquam ad eum venisset, sed intentissime nunc hac occupari ad aduentum de aliis etiam eum moniturus. Facit contra errorem Heluidii, qui male interpretabatur Hanc
1520 partemulam Donec.

Octauo, INTENDE ETIAM EXHORTATIONI, VEL CONSOLATIONI: pigri indigent stimulo, hi igitur excitandi sunt: languentes vero consolatione, ne desperent: recte currentes confirmatione, quae tria omnia παρά- κλησις nobis significare potest.

1525 Nono, ATTENDE QVOQUE DOCTRINAE, hoc est, vt opportune doceas, ne bonam causam male agendo perdas: doctrina indigent rudes, vt iuuentus, cui rudimenta proponuntur pietatis perspicua breuitate. Deinde

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.111]

adulti haerentes in perplexis quaestionibus, vtlocis in speciem pugnantibus. Item contumaces, qui nostra oppugnant: nam et κατη- χητικόν est διδασκτικόν, et ἐλεγχτικόν, et κατασκε - υαστικόν, hoc est, quo nostra probamus, quo errores confutamus, et quo
1530 rudimenta tradimus. Porro haec duo: doctrina inquam et consolatio, fluunt ex lectione priuata, quae dictabit modum in his, et suppeditabit semper idonea quaestionum omnium argumenta et valebit hic quod dici solet, lectio decies repetita placebit. Ideo diligenter et serio a iuuenibus est amplectenda.

14 Ne donum negligas, etc.

Transit ad generalia, nam hic eum hortatur in genere ad donorum suorum cultum, vt illa diligenter excolat, et auctiora reddat. Sit illa cura decima donorum priuatorum
1535 studium augendi illa et reddendi splendidiora. χαρίσματα intelligo tum naturae indolem, quod fuerit εὐφυής, quod quanquam naturae sit, non mpedit Spiritus sancti esse donum.

Deinde dona piae educationis, vt quod sacras literas a puero didicerat. Denique singularia, quae illi forte miraculose collata erant in impositione manuum, qualia tum
1540 saepe contingebant piis, quale fuit maior dexteritas interpretandi Scripturam quam habuerit prius:

COMMENTARII

[p.112]

solertia regendi Ecclesiam, docendi Euangelium, et similia. Hoc donum non debet neghere, hoc est, debet auctius reddere, negligunt qui contemptim de his iudicant, ne
1545 gligentia. sua reddunt deterius: quod Sct iptura dicit defodere suum talentum. Excolendum igitur est singulis suum χάρισμα, hoc est, talentum qualecunque illud sit: et nemo credit quantum assiduus vsus et conatus in hac re valeat.

Deinde considera hic quomodo illi datum sit hoc donum, PER PROPHETIAM. Prophetiam hic etiam accipio pro piorum omine felici, et coniectura. Act.1 6.testimonium bonum habuisse scribitur. Inter illos fratres puto quosdam Prophetico spiritu
1550 praedixisse qualis hic iuuenis aliquando futurus esset doctor in Ecclesia Christi: et his testimoniis Paulus inductus est vt illum sibi adiungeret. Itaque hic ponitur tanquam caula occasionans.

Tertio, quomodo in ipso sit reipsa confirmatum: IMPOSITIONE MANVVM SENIORVM, qui qualis fuerit ritus alibi diximus. Hinc certe constat cum impositione
1555 manuum Apostolorum, et aliorum fidelium, Deum certa edidisse testimonia, quod talis persona illi ad tale munus placeret. Illapsus est aliquando visibili specie Spiritus sanctus, aliàs

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.113]

linguis nouis loquebantur, aliosq. motus no uos in auditorib.edebat S.sanctus, et indubie siidem symbolum rite administraretur adhuc hodie in electionibus non minus quam olim
1560 esset efficax, si maxime externa et insolita ratione sese non exereret Spiritus S. Locus est de vocatione quoque ordinaria, de qua vide locos.

15 Haec exerce, in his esto, etc.

Illatio sequitur post longam donorum comme morationem: et ταῦτα, refero ad omnes
dotes enumeratas, q.d. in his omnibus tibi elaborandum est: et μελέτη est studium ardens
aliquid reddendi auctius, id em repetit immoratione, IN HIS ESTO, hoc est, haec tua sit
1565 praxis, illa tua occupatio, cura et sollicitudo. Addit praecepto argumentum a causafinali,
VT PROPECTVS TVVS CONSPICVVS SIT OMNIBVS: duplex est sensus argumenti.
Primum si neutraliter accipiamus ἐπ᾿ αὐτοῖς, sensus erit, in omnibus iam commemoratis
virtutibus illustris et notorius debet tuus esse profectus. Deinde si ad auditores re feras
ἐν πᾶσι, hoc est, apud omnes, coram omnibus hominibus notoria debet esse tua virtus,
1570 quae laus admodum praeclara est, si minister sic vixerit, et a virtutibus omnibus sit notus.
16 Attende tibi ipsi et doctrinae.

Quarto loco appendicem addit duplici argu

COMMENTARII

[p.114]

mento munitam. Duo autem hic consideranda veniunt: praeceptum et causa praecepti.
Praeceptum est, ATTENDE TIBI ET DOCTRINAE: quod sibi ipsi iubet attendere, refero
ad moderandos affectus inter docendum, vt iuuenilibus cogitationibus sese non permittat,
1575 sed audiat Spiritum S. optimum gubernatorem. Nos diceremus, halt dich ein zorn:
ideo mox sequenti capite praescribit for mam quomodo cuiusque aetatis et conditionis
homines debeat vtiliter admonere.

Doctrinae autem attendere, accipio pro sanae doctrinae cura, vt ad hanc quasi cyno-
suram omnia sua consilia referat, et doceat quam frequentissime sanam doctrinam, vt
1580 quam latissime propagetur, vt ipse Apostolus fecit. Hanc sententiam etiam immoratione
illustrat, vt prius in illatione: non enim potest rei huius magnitudinem, et necessitatem
satis commendare.

Causa tanti praecepti est duplex, et vim habet ab egregio et specioso fructu. Hoc
SI FECERIS, SERVABIS TE IPSVM, hoc est, consequeris coronam illam beatam quae
1585 debetur electis, inter quos ipsi doctores praecipui sunt. Prima igitur cura doctoris sit pro
suae animae salute: dicitur autem seruare se organice, alioquin principaliter et absolute
Deus seruat, vt prius dixit, qui est seruator

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.115]

omnium hominum, maxime fidelium. Hoc non evertit quin Timotheus sui quoque sit
seruator: Deus enim in ipso seruando eodem utebatur organo. Sic ad Philip.2. iussit
1590 nos vt cum timore et tremore operemur salutem nostram: seruat igitur Deus nos, sed
non sine nobis, et coronat in appellationibus sua donat nobis, cumque ipse vnicus sit
saluator et seruator, tamen nos nostri seruatores dici permittit.

Altera causa est, diligentia in officio efficiet quoque vt alios seruet, hoc est, auditores
suos, hos, inquit, seruabis vna tecum, hoc est, eris causa media et organum bonum, per
1595 quod illi saluabuntur. Sic Iacobus cap.5. ait, Qui peccat orem conuertit a peccato suo,
animam liberat a morte. Et Dan.12. Splendebunt vt stellae caeli in aeternum qui alios
ad iustitiam erudierint. Sic Apostolus dicit se ge nuisse Corinthios, quum solus Deus

regeneret.

1600 Organism tribuit Scriptura nomine, quia coperarii sunt Dei et dispensatores mysterio-
rum Dei. Sed organa se meminerint, quae si ad Deum comparentur, recte dicent se nihil
esse, etc.

COMMENTARII

[p.116]

CAPVT V. T

1605 RADIT hoc cap. diuersas regulas ipsi Timotheo, quas in administratione officii sui
sequatur etiam oportet, is, cui Ecclesiarum Christi cura est deputata. Initio, vt doctrina
frugifera sit ostendit: quomodo cuiusque aetatis, et sexus homines officii admonere
debeat, scilicet summa cum lenitate, ne quod odium priuatum sese in corripiendo, aut
arrogantia iuuenilis prodat.

Deinde transit ad curam viduarum, docens quae de publico ali debeant, quaeue non:
item quales ad ministerium pauperum admittenda sint, vt conuersatio illarum scandalo
careat.

1610 Tertio, agit de presbyterorum cura et prouisione.

Quarto, de peccantibus, quomodo ferendum fit iudicium.

Sexto, priuata adiicit, de curanda valetudine in tot laboribus. De his fere disputatur
hoc capite quinto.

Propositio in singulis locis quaerenda et con

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.117]

1615 tituenda est specialiter, ne partes confundantur. Habent tamem hic ministri praesertim
iuniores quod sequantur: De moderanda acerbitate inter docendum, ne tragicis clamorib.
cathedram Christi onerent potius quam ornent. Seniores vero quibus aliorum inspectio et
ordinatio est conmissa, ne cui manus imponant, omnes vero vt suorum in alendo curam
habeant, ne praeter necessitatem onerent Ecclesiam: sed de singulis audiamus ipsum
1620 Apostolum.

Vers.I. Seniores ne increpes, sed, etc.

Locus primus est de moderatione adhibenda in corripiendis peccatoribus. Propositio
est, Timotheo, et ob id omnibus ministris, imprimis vero iunioribus opera danda est, vt
prudenter et cum lenitate quadam pia auditores corripiant. Prudenter id fiet si habeatur
ratio aetatis et sexus: leniter autem si modestiae limites non excedat iuuenis mimitur.

1625 SENIOREM, inquit, NE INCREPES DVRIVS, SED HORTARE VT PATREM.
Seniorem accipio simpliciter aetate, quanuis Ambrosius ad officii dignitatem referat:
verum Apostolus respicit totum coetum Ecclesiae, qui constat peccatoribus aetate et
sexu differentibus. His omnibus prae est Timotheus iuuenis: hunc igitur primum cum
auditoribus committit, deinde cum aetate paribus aut infe

COMMENTARII

[p.118]

- 1630 rioribus, mox cum sexu differentibus, vt sciat quomodo se erga omnes gerere debeat. Seniore non debet ἐπιπλήττειν, hoc est, durius tractare verbis et sermone, tragico terrere, quasi plagis castigare, nam hoc modo non seruaret decorum suae personae, quod ne salua quidem pietate negligi potest. Videant igitur hodie ministri quomodo temperent suas ἐπιπλήξεις, certe plus strepitus auditur quam rei, personant magis quaedam templa
- 1635 vociferationibus more bacchantium, quam vtili doctrina, id vitandum est Timotheo: faciendum autem illi, SED HORTAREVT PATREM. In genere respicit personam docentis Timothei quem vt iuuenem opponit senioribus in coetu, qui opus habent correptione, quia et ipsi delinquunt, et peccatores sunt: tamen vt cum fructu eos corripiat, prudenter admonet lenitatis: finis enim docentis est peccatorem senem etiam reddere meliorem,
- 1640 id fieri non potest si in sermone reprehensoris prodat se insultatio arrogans, mordax contemptus, iuuenilis petulantia, et similia. Igitur et oratio et gestus accommodandi sunt, vt summam in reprehendendo lenitatem intelligat, hoc est, animum filii prodere. Seniorum honori parcere, loco parentum colere. Hoc Timotheum iubet praestare: igitur omni

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.119]

- 1645 bus iunioribus ministris curandum est vt prudenter et leniter seniores castigent.
Iuniores vero vt fratres,
Et hic tenenda est prudentia et lenitas: prudentiae est aetati sese posse accommodare, lenitas fraternitatis vinculum retinere. Matt.23. Christus nos omnes fratres esse dicit.
2 Mulieres natu grandiores, etc.
Transit ad sexus discrimen: ac ponit iterum duo praecepta: matronae peccantes corripiendae sunt vt matres, iuniores vt sorores in omni castitate: ergo debet adesse
- 1650 ἐπιπλήξις, adhibenda autem est παράκλησις: haec ministris curanda sunt. Nos qui de numero auditorum sumus, discamus omnes nos opus habere correptione, quia omnes peccatores sumus, ratio est in verbis Apostoli, QVIA SENES OPVS HABENT CORREPTIONE, IUVENES OPVS HABENT EADEM, MATRONAE ET IUVENCVLAE, quae plena est enumeratio. Quod si qui reprehendi nolint, caueant ne ei materiam praebeant: minister vero si hanc moderationem non seruet, ipse viderit: omnia debent ad aedificationem facere quae euentu ipso prodit, quam studiosi sint omnes moderationis et lenitatis.
- 1655 *3 Viduas honora quae vere, etc.*
Secundus locus de cura viduarum. Propositio

COMMENTARII

[p.120]

- igitur hic specialis constituatur, Ministro diligenter curandum est vt viduae de publico alendae, aut ministerio Ecclesiastico deputandae, idoneae solum assumantur. Quod vt recte intelligamus sic accipi debet. Habebat vetus Ecclesia imprimis pauperum rationem, quibus connumerabat orphanos, viduas, exu les, peregrinos, valetudinarios, etc. In
- 1660

quibus curandis vtebatur ministerio quoque viduarum: nam inulta rectius per viduas administrantur quam per viros, vt adesse aegris puellis, matronis, puerperis, infantibus, pueris, et c. Ideo vt vitaretur passim ois scandali occasio, praefecit talibus viduas quae de publico simul alerentur: vnde postea illis inhaesit nomen vt dicerentur diaconissae, in nostris regionibus vmbra illius rei fuit in collegiis paegarum, die Btginen huser, in quibus tales alebantur viduae, quae aegris adessent si res posceret.

VIDVAS, inquit, HONORA: viduam a viduitate appellamus, hoc est, solitudine, sic Graeci χήραν vocant quasi ἔρημον, desertam a viro. χηρόω illis est idem quod ἐρημόω, vasto, destituo, et recte, quia vidua est viduata, hoc est, orbata viro: sic χήρα ἐστὶ μονοθεῖσα ἀπ' ἀνδρός, vel vt Apostolus loquitur, μεμονωμένη, solitaria facta, et destituta viri patrocinio et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.121]

necessario auxilio: tales honora, inquit. Verbum τιμᾶν accipio de victu etiam et amictu, vt in Decalogo dicitur, Honora patrem tuum et matrem, hoc est, prospice illis de victu: sic honorandas hic accipio viduas, hoc est, illis prospice etiam de victu vt alantur. Ad prius tamen praeceptum, de correptione moderanda, potest etiam accommodari, HONORA VIDVAS, hoc est, modeste quoque illas admone sui officii: sunt enim et hae peccato obnoxiae. Dum igitur peccant, minister iuuenis orationem ad illas habiturus seruet decorum, vt honorare videatur increpando, vt dixit de adolescentibus mulieribus, quas obiurgare debet seruata castitate. Ex quo et illud sequitur, ministrum iuuenem cum viduis iuuenilis periculose colludere familia eius: laeditur enim castitas, si non facto, certe verbis et moribus, quae vno saepe verbo proditur.

Sed placet prior sensus de curandis viduis ex publico, quod recte dicitur honorare. Ac sciant viduae honorem virtutis praemium solum esse: si igitur honorari velint, virtutem Vt habeant curent, ne sola aetate se venditent: quo facit Apostoli forma loquendi, quod addit, quae vere sunt, ὅτως χείρας, non obscura est differentia inter viduas: aliae vere sunt, quod dicuntur re et nomine viduae: aliae solo nomine. Apostolus igitur praeceptum de ho

COMMENTARII

[p.122]

norandis viduis applicat, ad solas illas quae ὅτως sunt quod dicuntur: id quale sit ex subiectis notis intelligatur.

4 Si vero aliqua vidua, etc.

Ἐκθεσις est plenior, quae sint vere viduae, et quae non vere. Vere est vidua, quae non solum viro orbata est, sed quae non habet τέκνα, nec ἔκγονα, hoc est, nulla plane auxilia humanitus expectanda.

Itaque illa quae habet filios, filias, aut nepotes, similesve personas, nondum est vere vidua, et ideo non idonea quae de publico alatur, nisi et isti plane omni subsidio careant. Hoc postea dicit μεμονωμένην. Colligamus igitur notas idoneae viduae alendae ex bonis Ecclesiasticis. Prima sit nota, DEBET ESSE VERE' VIDVA, hoc est, μεμονωμένην, orbata et marito et omni sobole: ratio est, quia dum tales supersunt, debent discere parem

1700 referre gratiam. Sed est ambigua sententia: discant primum propriam domum εὐσεβεῖν,
et reddere vicem maioribus: potest intelligi primum de viduis, vt ipsae malint cum suis
habitare, et in pietate domesticos erudire, quod recte dicitur ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, hoc est,
pie colere suam familiam: est enim leuitatis argumentum si vidua nolit suis cohabitare,
et ma gis delectetur aliorum conuersione, quam domus suae et familiae. Et id etiam
1705 dicitur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.123]

vicem rependere maioribus suis:: nam vidua suis maioribus debet si recte instituta est,
hanc pietatem relinquat posteritati. Alter sensus est, qui ad filios et filias seu nepotes
illa refert, ac discant accepit de filiis: illi discant viduam matrem pie alere, quo exemplo
domum suam in pietate confirmabunt, et vicesreddere maioribus pium esse docebunt:
1710 quod Graeci dicunt ἀμοιβὰς et ἀντιθρεπτήρια αποδιδόναι, parem referre gratiam, ἀντιπε-
λαργεῖν, ciconiarum more gratum esse parentibus. Vterque sensus recte quadrat ad
institutum Apostoli, vt scilicet vidua non alatur de publico cum a suis ali possit

Addit Apostolus rationes duas: prior est, QVIA HOC FACTVM EST καλὸν scilicet
natura: docet enim natura maioribus oportere gratiam referre, vide leges ciconiarum apud
1715 Aristophanem, quibus iubentur pelargides seniores ciconias alere, et exempla Ethnica
illustra in hac gratitudinis specie Deus nobis proposuit, vt in Cimonis filia quae patrem
vberibus in carcere alit: Aeneae, qui patrem senem ex incendio Troiae effert, et alia
infinita, quibus ostendi potest καλὸν τῇ φύσει.

Altera est, quia idem DOMINO EST GRATVM, h.e. officium hoc Deo acceptum
1720 est: nam multa videntur natura honesta, quae tamen

COMMENTARII

[p.124]

talia non sunt, nec pacatur his Deus: et vim vi repellere Christiano in loco et tempore
non licet. Voluptas natura honesta videtur, quae piis tamen interdicta est: sed dum
concurrunt, ista duo validissima sunt, naturae iudicium et Dei approbatio.

5 Quae vero reuera vidua est, etc.

Altera pars ἀντιθέσεως superior non vere vidua erat, quia habuit τέκνα vel ἔκγονα a
1725 quibus debuit et potuit ali. Haec veron nunc reuera est vidua: vides ὄντως χήραν describi
quae sit μεμονωμένη, hoc est, orbata et marito et sobole. Additur mox altera nota vere
viduae, nec illud satis erat vt esset idonea quae de publico aleretur. Altera igitur nota
est, pietatis constans meditatio ac studium: quod Apostolus dicit, SPERAT IN DEVM,
scilicet quia omni ope humana est destituta, non habet maritum, non filium, nec filiam:
1730 superest igitur soli Deo nitatur. Nam si filii sint, spes aliqua est in vicino posita: talis
igitur soli Deo fidens in orationibus et precibus perduret, vt sit idonea quae de publico
alatur, et ad ministerium quoque admittatur.

6 Petulans autem, vivens mortua est.

Iterum contrarium addit vt fecit in prima nota: illic opposuit μεμονωμένην, et
ἔχουσιν τέκνα, ἢ ἔκγονα. Hic προσμένουσιν προ-

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.125]

- 1735 σευχαῖς opponit ei quae est σπαταλουσα, hoc est, lasciuae et petulanti. Vox desumpta est a spathale, quae significat oruamenta muliebria, qualia in brachiis et collo habent superbulae, Hinc σπαταλᾶν, luxum prodere eiusmodi ornamentis, id si faciant viduae, indignae sunt quae alantur de publico, quia mortuae sunt Christo. Viuens mortua dicitur, quia officio suonon respondet: et viuum dicitur cadauer. Christo mortua est et viuut mundo: hinc σπατᾶν, σπαθᾶν, et σπαταλᾶν, idem pro ἀναλίσκειν ἀτάκτως, hoc est, sumptus facere inepte et lasciuire: quale in illo Aristophanis notatur. ὃ γύναι λίαν σπαθαῖς, ὁ mulier nimium lasciuia es. Σπαθαῖς, hoc est, τρυφᾶς: hinc etiam σπα- τάλν cibus delicatior προφή, aut in quo mores sunt petulantiores, quale est in illo Graeco carmine, Οἱ δὲ μῦες νῦν ὀρχοῦνται, δρασάμενοι τῆς σῆς σπατάλης, Mures nunc saltant, fruentes tua spathale, hoc est, carne felium.

7 Et haec indica, etc.

Repetitio est praecepti totum complectens. Duo autem exprimit: primo Timotheo non nisi idoneas admittendas esse: deinde hoc publice proponendum vt viduae tales sint re ipsa inter Christianos, quod vno verbo dicit ἀνεπίληπτοι, irreprehensibiles, hoc est, si suos habeant, ne petant de publico ali, piaie sint non lasciuae.

COMMENTARII

[p.126]

8 Si qua vero, etc.

- 1750 Comminatio est quae habet vim argumenti, ne de publico ali velit, quae a suis ali possit. Ambiguus iterum est sermo, sed vtrinque seruit instituto. Nam si de viduis lasciuis accipias, quae suis neglectis, aliunde vitam quaeritant: recte dicitur de eo quod suos negligant, illis non consulant, nec prospiciant cum quib. manere nolunt: et saepe illarum prae sentia rem domesticam plurimum auget: TALES FIDEM NEGARVNT, h.e. Christianam professionem, cui non respondent, et ideo infidelibus sunt peiores, qui suis pie et sancte prospicere maluerunt, et apud filios tenuiter viuere, quam alibi laute. Itaq. nulla pia vidua hoc conari debet. Sin ad filias referas, illas quoque terrebit argu mentum vt curent suas matres viduas, quia domesticae sunt, prae terea propriae sunt, praeterea fidem non negasse videbuntur, et ab Ethnicis minime victae: certum enim est ingratis erga parentes damnari ab Ethnicis, cuius rei vide exempla apud Val.de gratis et ingratis.

9 Vidua allegatur, etc.

Tertia sequitur nota quae vidua digna possit esse ministerio publico, et alimento, que scil.attigerit annum 60. Nam talis inepta est partui et ob id libidini minus subiecta. Posterius seculum mitigauit hunc numerum, quadragenariam admittendo: plus peccant hodie, quamlibet

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.127]

- 1765 suscipiendo modo votum sanctae viduitatis promittat, licet id nunquam seruare cogitet. Quarta nota hic etiam additur, quae fuerit vnus mariti vxor, hoc est, vno viuente, non alteri se copularit, nec etiam suo aliquovotio ab vnus matrimonio repudiata ad alium

transierit thorum, quod est δευτέροις γάμοις ὁμιλεῖν, nec etiam extra matrimonium prostituta pudicitia vixerit: sic vnus mariti vxor fuerit. Igitur non damnatur si vno mortuo ad alterius connubium transeat honeste, quia mors cum soluat matrimonium, efficit vt adhuc vnus sit mariti vxor.

10 *In operibus honis, etc.*

Quinta nota habeat etiam bonorum operum plenum testimonium: μαρτυρουμένην accipio vndique conuictam a bonis operibus, hoc est, cuius pietas publice sit notoria. Et quae sint bona opera hic accipienda vtiliter admonet ne alia intelligeremus. Sunt igitur erudire liberos, hospitem esse, piorum lauare pedes: hi enim sunt sancti in Scriptura, afflictis adesse. Haec matronalia sunt ornamenta, quae viduam postea factam commendabunt vt de publico ali debeat, et ministerio adhiberi possit.

II *Iuniores autem viduas auersare, etc.*

Locus est de iuniorib. viduis diligenter i mimi steriopublico cauendis. Constat loc propositione,

COMMENTARII

[p.128]

ratione, et illatione. Propositio est, IUNIORES VITATO, hoc est, indignas iudicato publico alimento et ministerio Ecclesiae, item priuato et solitario colloquio ne viole-
tur castitas: periculosum enim est iuuenem ministrum cum iuuenula vidua secretius
agere, et familiarius colloqui: proditur enim pudor, et proximus est lapsus et periculum
scandali. Ratio est a communiter consequentibus vtplurimum veris. Primum.n.SO-
LENT LASCIVIRE CONTRA CHRISTVM, ET NVPTVRIVNT MVTATO CON. quod
quum in Ecclesia Christi sine infamia non possint, cogitant plenam defectionem a tota
professione Christi, quod est lasciuire contra Christum.

12 *Habentes iudicium, etc.*

Alterum argumentum ex superiori natum: fidem primam abnegarunt, ergo cauendae
sunt. Item, habent iudicium, hoc est, damnabiles sunt : igitur cauendae. Κρῖμα habent,
hoc est, κατακρίμα, idque apud Deum, quem fallere non possunt. Deinde apud piam
Ecclesiam militantem, quomodo sua petulantia offendunt. Denique apud Satanam cui
parent, qui accusator illarum erit apud Deum.

Primam autem fidem accipio pro tota Christianismi professione, quae merito prima
fides est, hoc est, prima fidei professio. Idem Graecis dicitur πίστις, hoc est, fidei
professio,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.129]

quam adulti edebant in Baptismo post conuersionem, renunciantes Satanae et mundo,
obstringentesq. se vni Christo. Hunc negant viduae lasciuiae, cogitantes defectionem a
toto Christianismo. Alii primam fidem accipiunt pro voto castae et sanctae viduitatis,
quod votum postea frangunt nuptias meditando. Hinc πίστις est συνθήκη et Neder,
votum: mihi prior arridet sensus.

1 *Simul autem et otiosae, etc.*

Tertium malum quod hinc fluit: redduntur ἀργαί: quarto fiunt vagabundae: quinto
 φλύαροι, nugaces, garrulae: φλύαρος dicitur nugarum amatrix, et φλυαρολογία, studium
 nugandi, et φλυαρόγραφοι, illarum scriptores: deniq. περίεργοι, curiosae, inquirentes
 in res non necessarias, vel quae ipsarum scire nihil intersit: inquirunt enim libenter
 1805 in proximi vicini mores et familiam. Haec catena malorum efficit vt sint cauendae.
 Argumentum omnium tale est, Quid quid est periculosum et plenum scandalo, id
 ministro diligenter est cauendum, sed iuniores viduas ministerio adhibere, et illarum vt
 consortio, plenum est periculo ac scandalo: ergo diligenter est cauendum.

14 Volo igitur, etc.

Illatio ex superiorib. vt plurimum consequentibus, et veris malis: constituit autem
 1810 generalem regulam quae valere debet intota

COMMENTARII

[p.130]

illa aetate, scil. vt iuniores omnes nubant dum praedicta pericula cauere non possunt.
 Hinc bantur secundae nuptiae, quia Apostolus illaimperat iuniorib. viduis, adeoq.
 praefert voto sanctae viduitatis: igitur sanctas esse oportet nuptias secundas. Ratio est,
 quia his votum castitatis laqueus est, et occasio perditionis: ergo vitandum. Addit autem
 1815 Apostolus bona opera, vt prius, coniugalia, quae vere Deo placent: vt est liberos gignere
 et educare, domum regere, cauere infamiae notas. Vide de hac re elegantem epist. apud
 Cyprianum, lib.1.epist.11.est.

15 Iam enim quaedam, etc.

Addit conclusioni nonum argumentum ab exemplis sumptum: vsu enim ipso edoctus
 Apostolus canonem hunc de nuptiis repetendis constituit. De certis exemplis loquens, ait
 1820 quasdam euersas esse, retro Satanam abeundo, quod non potest nisi de plena apostasia a
 to ta Christianismi professione intelligi.

16 Quod si quis fidelis, etc.

Generalis epilogus secundi loci, de ido neis saltem admittendis, vt de publico alantur:
 repetit igitur generalem sententiam, vt quae habeat amicos et ab his alatur. Vides hic vi
 duam dici non veram quae habet πικτόν, hoc est, filium, aut nepotem, vt dixit ver.4. vel
 1825 quae habet πικτήν, hoc est, filiam, aut neptem: talis vidua debet ali a suis domesticis, et
 opponitur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.131]

equae hic et supra versu tertio dicitur ὄντως χήρα, hoc est, re et nomine vidua: haec
 alenda est, prior non: ratio est, ne greuetur Ecclesia: gatur iuuenulam de publico alere,
 vel quae habeat suos per quos alenda sit, illud est grauare Ecclesiam.

17 Qui bene praesunt, etc.

Tertius est locus capitis de ministris recte alendis ex publico. Propositio est, Cu-
 1830 randum est Episcopo vt ministris Ecclesiae benigne victus et amictus subministretur.
 Presbyteri nomen generale est, complectens semores Ecclesiae, qui duplices sunt.

Alii cum ministris solum disciplinae prae sunt. et mores regunt: alii praeter illud
 eriam docent, et Sacramenta administrant, et fieri potest, vt hi posteriores re ipsa iuuenes

1835 sint, officio senes, qualis erat Timot. inter presbyteros iuuenis, HI DVPLICI HONORE
DIGNI SVNT, h.e. sunt benigne alendi: fed meminerint hoc pertinere ad eos solum qui
bene praesunt, h.e. qui officium suum serio praestant: id faciant singuli, hinc quaerant
de honore duplicato.

Sunt qui duplicem honorem intelligant de stipendio geminato: primum fit stipendium
1840 pro se et familia: alterum pro peregrinis, vt possit quia supra dicebat Episcopum vnus
vxoꝝ, esse hospitalis: quod tamen mihi non placet, hoc est, vnus Hecllesiae debere
esse maritum,

COMMENTARII

[p.132]

h.c.praesidem. Non potest igitur ab vna Ecclesia duplum accipere stipendium. Altera est
sententia inter pretantium duplicem honorem: primum de liberali victu, qui honor primus
1845 est: deinde de honestis sentiis de pio ministro, qui alter honor est: ac si dicat pium
ministerium benigne non solum alendum, sed etiam honesto habendum loco, pie de ipso
et honorifice loquendum, quae sententia vera est. Mihi tamem placet tertia: nam more
Scripturae duplum dicitur abundans, et pleniore mensura traditum, vt Matt. 23.ver.15.
De hypocritis dixit Christus quod suos proselytos faciant filios gehennae duplo ipsis
1850 maiores. et Apocal.18. De Babylone ait, Duplicate illi dupla secundum opera eius.
h.e. pleniore mensura puniatur vt promeruit. Ita duplicatum accipio honorem, hoc est,
benigne et plenius praestitum, quod fit vno stipendio hilariter soluendo, prompte et
benigne alendo, ac vt par est colendo.

18 Dicit enim Scriptura, etc.

Propositio exposita est, in qua tria sunt: primum qui sint liberaliter alendi, scil.
1855 quibene praesunt: deinde quomodo liberaliter duplicato honore: tertio ad quos sin-
gulariter hoc spectat: ad eos qui in doctrina suam praestant operam vigilanter. Nunc
propositionis additur confirmatio a pronuntiatis: estq. argumentum geminum: primum a
veteri testamento

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.133]

depromptum, alterum ex nouo. Mosis enim est sententia, Boui trituranti non obligabis
1860 os, de qua diximus, Cor.9.ver.9. Vnde hoc sequitur. Si boui benigne exhibendus est
victus propter laborem, quanto magis homini docenti vigilanter et vtiliter? Christi
vero est sententia, Dignus est operarius mercede sua, Matt.10.ver.10. Luc. 10.ver.7. In
quib. sentiis obseruemus oportere esse non pigros boues, aut otiosos homines in
foro, siquidem nobis velimus applicare id quod Apostolus hic docet. Deinde Scripturae
1865 nomine, iam tunc comprehensas fuisse Domini Cheist; sententias de religionis cura, etc.

19 Aduersus presbyterum, etc

Quartus locus, de iudicio contra peccantes, videtur hic locus pertinere ad primum de
moderatione adhibenda in corripiendis peccatorib. cuiusuis aetatis et sexus homines:
nisi quod hic magis tractat forensem inquisitionem in peccata: illic vero in genere obiur-
gationis formam quae levis et prudenter accommodata esse debet personis auditorum.

1870 Propositio huius loci est, Episcopo danda est opera vt iudicia Ecclesiastica quam sanctissime administrentur.

Partes a diuisione instituit. Nam peccatum aut latet, et ob id conuincendum est testibus: aut notorium est, nec habent opus peccator testibus, quia constat de peccato, aut etiam fatetur:

COMMENTARII

[p.134]

1875 de vtroque hoc genere breuiter agit.

Exorditur autem a peccato quod latet, vt solet in magnis viris, quales sunt praesides Reip, et Ecclesiae, de quorum peccato non facile constat propter authoritatem: isti si deferantur, inquirendum dicit, testibus, significans delatoribus non facile esse credendum. Deinde parcendum bonorum famae et nomini, ne ad quosuis rumusculos
1880 palam traducantur. Primum hic presbyterum accipio officio et aetate, hoc est, ministros Ecclesiae non damnandos nisi diligenti inquisitione habita: nec solum ministros, sed omnes personas aetate graues: quib. enim Dominus dedit bonum nomen, et aetatis grauitatem, hos oportet parentum loco colere. Ideo diligenter est cauendum, ne quid temere contra tales credatur delatoribus. Deinde, quia tales presbyteri erant iudices et
1885 Senatores Ecclesiastici qui alios ob peccata pro delicti ratione corripiebant, credibile est in multorum offensam incidisse, adeo vt non carerent obrectatoribus: ne igitur temere quid contra ipsos credatur admonitione dignum fuit. Nec ideo sequitur, solum in his adhibendi sunt testes, in aliis sine testibus agendum est: imo quia in his grauitas requiritur in omni iudicio Ecclesiastico eam esse adhibendam docet. Sunt interim multa leuia et
1890 puerilia in quibus nec de famae nec nomi

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.135.]

nis integritate agitur, in quibus non est opus fimili rigore. Statuamus igitur hanc communem regulam. In omni iudicio Ecclesiastico curandum est praesidi vt inquisitio in peccata mortalium pie et sancte fiat. Ratio est, quia si contra seniores fiat inquisitio, aetatis et grauitatis ratio hoc postulat: sin contra iuniores, idem postulat fraternitatis ius
1895 et regula naturae, Quod tibi fieri nolis alteri ne feceris.

Deinde quia Apostolus in tali censura iubet adhibere testes, eosque plures secundum legem Mosis, duos vel tres, in quorum ore consistat veritas.

20 Eos qui peccant, etc.

Altera est species peccantium, eorum scilicet qui notorii sunt, nec inquisitione opus Habent: in his quoque procedendum est pie et grauiter, sed non per testes, verum
1900 correptione: Ἐλέγχειν est peccatorem sic describere, vt limitato et agnito peccato certis argumentis ad poenitentiam ducatur, in peccato suo erubescat cognita eius magnitudine et spe veniae ad Christum impellatur. Itaq. non loquitur de confusione publica, quae nimis est immoderata apud quosdam, qui satyrice magis debacchantur in auditorum peccata, quam vtiliter. Addit rationem Apostolus, VT RELIQVI TIMOREM HABEANT,
1905 hoc est, iram Domini

COMMENTARII

[p.136]

metuant, offensam eiusdem, quae fluit expetrato peccato. Illustre igitur hinc ducitur argumentum, Timor in Ecclesia est confirmandus: ergo Ecclesiastica iudicia grauitur sunt administranda.

21 Obtestor in conspectu Dei, etc.

1910 Grauisissima obtestatione concludit locum de iudiciis Ecclesiasticis, quae argumenta aliquot suppeditat. Primum enim hoc genus dicendi non adhibet Apostolus nisi in rebus grauissimis, maximique momenti: cuius exempla supra aliquot vidimus, et infra cap. 6.ver.13. quoque habebimus: cum igitur de iudiciis Ecclesiasticis agens idem adhibeat, vtique pie et religiose sunt administranda. Deinde quia obtestatur per conspectum Dei, hoc est, prae sentiam eius: ex quo efficitur Dei esse iudicia, in quibus ipse velit esse
1915 praesens.

Sciant igitur iudices Dei se esse vicarios, et inter iudicandum ad illius voluntatem respiciant, pronuncientque tamquam Deo praesente et inspiciente ipsorum corda. Tertio. PER CHRISTVM DEI FILIVM, scilicet iudicem superiorem ad cuius tribunal illis quoque olim sit subeundum iudicium. Quarto. PER ELECTOS ANGELOS, testes
1920 scilicet nostrorum iudiciorum, quae de aliis peccatoribus ferimus et consortes vitae aeternae, qui ad Christi Domini nostri tribunal spectantes

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.137]

erunt incorrupti iudicii Christi, quemadmo. dum spectatores fuerunt nostris iudiciis de fratribus peccantibus. Haec argumenta pondus addunt propositioni quam vno verbo refricat, VT HAEC SERVES.

1925 Ταῦτα primum refero ad iudicia Ecclesiastica, vt sit sensus, In his volo te quam sanctissime versari, nec solum te, sed vt alii idem faciant illis debes esse author et impulsor. Deinde ταῦτα potest quoque referri ad omnia praecepta hactenus tradita: sed prior sententia mihi magis arridet propter sequenda, κωρίς προκρίματος, nihil faciens κατὰ πρόκλη- σιν: duo enim haec commata pertinent ad iudiciorum formam. Πρόκριμα
1930 dicitur, quod iudex sumit sibi non ex actis et prolatis, sed domo secum affert aliunde ad ipsam causam: tale praeiudicium mirifice impedit veritatis cognitionem, hinc enim mox nascitur πρόκλησις, hoc est, inclinatio in vnam partem, causa etiam nondum cognita quum iudicia ante cognitionem debeant esse ἄκλιτα, hoc est, inuiolata et minime flexa: post cognitionem vero ἔγκλιτα, hoc est, ad veritatis fauorem accommodata: vitia igitur
1935 iudiciorum sunt ωρόκλησις, et πρόκριμα quae peccant anticipatione. Quare ταῦτα ad priorem sententiam refero.

22 Manus ne cui cito imponas, etc.

COMMENTARII

[p.138]

Quintus locus sequitur de impositione manuum: habet autem locus iste duo, πρότασιν et αἴτιον. Propositio est, Episcopo danda est opera vt in eligendis ministris quoque prouidus et cautus sit: nam peccatur hic quoque celeritate et praecipitantia iudicii, vt idoneum

- 1940 iudices qui talis minime est. Manuum impositio illustre olim fuit symbolum veris ritibus adhibitum. In nouo Testamento ministerium Ecclesiasticum isto conferebatur, testabaturque is qui manus imponebat se hunc dignum et idoneum iudicare qui alios doceret: sic in Timothei electione et confirmatione fuit, supra 4 et infra 2.epistola cap.1. Aliâs isto symbolojdona spiritualia conferebantur et visibili aliquo signo declarabat
- 1945 se praesentem Spiritus S. vt Act.8.et 19. Alias sanationis erat argumentum verum et minime dubium, Matt.9. in primatis filia, Marci 5.in principis synagogae filia. In veteri Testamento, vnde hic mos fluxit, symbolum hoc adhibebatur in electionibus et confirmationibus, imperatorum, vt Num. 27.in electione Iosuae. In benedictionibus confirmandis et conferendis, vt Gen.48. In deputanda cer ta aliqua hostia, Exod.29. etc.
- 1950 De quibus suo loco a nobis est dictum.
- Ratio propositionis est gemina: prior, Ne ALIENIS COMMVNICES PECCATIS hoc est,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.139]

- ne reus fias corrupti ministerii. Cogitent hoc diligenter quibus electiones sunt concessae, ne alie no peccato sese maculent, dum eligunt, admittunt, et confirmant ebrios, scortatores, rudes et imperitos asinos, qui populum pietatem vel non docent, vel male,
- 1955 aut pessimo exemplo doctrinam bonam conmaculant: quorum vocationem Deus nulla ratione approbat.

- Altera est, TEIPSVM CASTVM RETINE, hoc est, si prouidus fueris vt praecipio, hunc thesaurum retinebis, vt maneas coram Domino iudice ἄγιος, hoc est, innocens, qui
- 1960 maximus est thesaurus, et omni laude et praemie humano superior.

23 Ne amplius aquam bibas, etc.

- Sextus locus sequitur qui personale habet praeceptum: spectat enim ad personam Timothei, sed ita vt facile hinc constitui regula generalis possit. Sit igitur haec propositio hu ius loci, Timotheo et ob id omni pio ministro ieunium, aquae potio, et omnis carnis castigatio sic temperanda est, vt valido corpore quam diutissime Christi Ecclesiae
- 1965 prodesse possint. Ratio est, quia Apostolus hoc fi ne aquae potionem hic interdicat Timotheo, et contra praecipit moderatum vini vsum. Aquae potio minus in nostris ministris habet periculi, quia saluberrima quum sit nostrae regions aqua, tamen caute illa vtuntur,

COMMENTARII

[p.140]

- vino magis dediti, imprimis delicatioribus. Olim peccabant magis in defectu boni
- 1970 pastores, hoc est, vt minus vinum curarent, magis essent ὑδροπόται: quae laus est Musarum apud Ethnicos, ideo fontes limpidos et fluminum tractus accolebant. Hodie res conuersa est, ideo obseruent nostri οἰνονόται, concedi illis in persona Timothei paululum vini, vt pitissando magis et gustando illo vtantur quam replendo et ingurgitando: nec minus est hoc peccatum in excessu quam quod in Timotheo timebat Apostolus in defectu,
- 1975 aquae potione reddebat, sed languidum et ob id inutilem. Sic nostri vini potione reddunt se morbidos, podagricos, chiragricos, fraeneticos, et aliis morbis sese corrumpunt: in

quo multiplex est peccatum. Peccant in vinum ipsum, nimis exquisito vtentes, quum vulgaria illis non sapiant, nisi bis peregrina. Deinde exemplo pessimo aliis praesunt, luxu et deliciis effoeminati. Tertio, in suamet corpora quae morbis corrumpunt. Demum
1980 in officium suum et Ecclesiam, qui redduntur inhabiles et inutiles, interim saginandi otiosi.

Ratio Apostoli est, contra aquae potionem accommodata, PROPTER STOMACHVM, inquit, TVVVM, quia scilicet is frigiditate aquae corruptus etiam concoctionis officium non praestabat: hinc varii morbi et ex mor

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.141]

1985 bis languidum et inhabile ad tantum mu nus corpusculum. Nostrae hodie rationes instruendae magis sunt contra vini potionem quae nimium immoderata et impudens est apud ministros Christi.

24 Quorundam hominum peccata ante manifesta sunt, etc.

Epilogus est continens instructionem ac consolationem: videnturque haec com-
mode superioribus cohaerere, si versum 23.includas parenthesi, eruntque haec verba
1990 antipophora: poterat enim dicere Timotheus, vix potero cauere hy pocritas quo minus sese insinuent et ingerant vtcunque sim prouidus et seuerus examiner: malum enim occultum est saepe, vt quid sequendum sit seire non possit. Respondet igitur Apostolus concessione. Verum est, impietas in multis occulta latet, attamen semper latere non potest: aut enim manifesta sunt peccata quae κρίσις et iam facilem efficiunt.

1995 Haec peccata praecedunt iudicium et informant nos quid sequendum sit et inter examinandum notoria saepe fit ruditas, inhabilitas, stupor et inscitia Scripturae. Id totum deducit te ad certam crisin. In aliis latent, attamen post crisin produntur, vt superbia et arrogantia, quae se prodit, si hypocrita fuerit admissus, nam vestis virum faciet, et magistratus

COMMENTARII

[p.142]

2000 illum arguet, hoc est, mores mutabit iam euectus ad aliquam dignitatem. Illa licet sequan-
tur crisin factam, tamen correctionem admittant, vt talis iterum deponatur commode,
matureque adhibeatur morbo remedium. Sic dum censura peccantium agitur, quidam
adeo callide sua peccata possunt tegere, vt nullis argumentis aut testibus satis conuinci
poss int. Hi impediunt actibus iudicia sana, vt statui certo non possit: attamen deinceps
2005 sequetur, inquit, vt notoria fiant. Dominus enim non fert ista monstra vt semper lateant sub ouilla veste. Interdum per ipsam crisin declarantur, vt in Actis, Ananias et Saphira produntur ipsa crisi, quam SpiritusS. per Petrum fecit. Itaque consolatio non habet locum, constanter exploranda omnia in censuris, in examinibus seu peccantium seu eligendorum ministrorum fore vt iudicia nostra non semper fallantur, si non in actione
2010 produntur, certe paulo post manifesti fient.

25 Similiter et bona opera, etc.

Contrarium membrum de bonorum innocentia, quae itidem vel notoria fit, per ipsam in quisionem vt certa sit crisis: vel latens in actione post crisin suo tempore patefiet.

Consolatio et in hisest, Veritatem semper latere non posse quin patefiat: temporis enim est filia.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.143]

CAPVT VI. V

2015 ARIOS persequitur locos hoc capite quos ordine recensebimus. quo facilius sit illorum deinceps explicatio. Primum, disserit de officio seruorum in suos ordinarios heros. Deinde, describit schismaticos, vt eo commodius vitari possint. Tertio, agit de vera animi sufficientia qua sua sorte homines contenti sunt, nihil insuper appetentes. Quarto, contra auaritiam disputat propositis incommotis, quae ipsos auaros solent comitari. Quinto, sermonem ad Timotheum conuertit, et hortatur iterum ad officium in Ecclesia quam vigilantissime exequendum. Sexto, diuitibus suum praescribit decorum quond ab ipsis requirit pietatis professio. Septimo, de mum breui epilogo totam epistolam concludit. De his ordine audiemus ipsum Apostolum, fingulis locis suas quoque constituentes speciales propositiones.

1 Quicunque sunt sub iugo serui, ett

2025 Locus est primus de officio seruorum erga suos heros. Hunc locum etiam habuimus ad Eph.6.v.5.ad Col.3.V.22.et habebimus infra ad Tit.2.V.9.1.ep. Pet.2.V.18, quibus consonant illa quae ad Rom.13. habentur. Hoc loco Apo

COMMENTARII

[p.144]

stolus hunc ordinem seruat. Initio dat praeceptum quod seruis est sequendum: mox addit praecepti rationem: tertio respondet impatientiae seruorum, de fidelibus dominis excipientium : quarto, hoc ipsum firma ratione probat: quinto demum concludit locum. 2030 Sunt illa, πρότασις, αἴτιον, ἀνθυποφορά, κατασκευή, et συμπέρασμα.

Propositio est in illis verbis, QVICVNQVE SVB IVGO SVNT SERVI, PROPRIOS HEROS OMNI HONORE DIGNOS IVDICENT. Praeceptum est, cuius sententia sit, serui dominis suis officium suum omni reuerentia quam promptissime debent praestare.

2035 Qui serui sint describit, οἱ ὑπὸ ζυγὸν, eos humilitatis admonens a qualitate conditionis: sub iugo sunt, igitur patientia opus est. Item iugum hoc excuti propria autoritate non debet, quemadmodum iumenta subiugata non laudantur si excutiant illud aut recalcitent. Hoc agnoscant serui, praesertim pietatem profitentes. Deinde addita est clausula vniuersalis ὅσι, admonens etiam eos qui sunt quacunque ratione superiori potestati subiecti, debere obedientiam praestare his quibus subiecti sunt, quales sunt subditi 2040 erga magistratum, famuli, ancillae, clientes, discipuli et similes personae. Obedientiam debent his quibus Dominus eos subiecit, quos

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.145]

notanter hic exprimit Apostolus, ἰδίους δεσπό- τας vocando. Dicuntur autem ἴδιοι iure diuino et humano: Deus enim in populo suo seruitutem approbavit, imo concessit etiam

2045 piis, vt in casu necessitatis libertatem propriam vendere possint et assumere heros sibi
 quorum imperio regerentur: quanquam semper velle seruum esse in suo populo Deus
 ignominiosum iudicabit. Deinde iure Gentium iustum est vt hi qui vel bello seruati essent,
 vel empti pecunia, vel nati in seruitute, vel suo aliquo vitio libertatem amisissent, fideliter
 seruiant suis dominis. Itaque seruus perfidus et impatiens peccat in rem propriam. Omni
 2050 honore dignos iudicare, est simplici animo pie sentire de hero suo, prompte res ipsius
 et commoda procurare, et constanter illi bene velle: laudantur in seruo, candor, animi
 promptitudo, et voluntatis constantia, etc. Vide locum de seruitute.

Ratio Propositionis, NE NOMEN DEI, ET DOCTRINA BLASPHEMET VR:grauis-
 sima est illa ratio apud pias mentes. Omnes enim ope ram dare debemus, vt nomen
 2055 Domini per nos sanctificetur, quemadmodum petimus in oratione Dominica. Discimus
 deinde hinc per inobedientiam subditorum praesertim sernilem impatientiam blasphemari
 nomen Dei: sic ad totam vitam argumentum facit, quae si flagitiosa sit

COMMENTARII

[p.146]

et professioni minime respondeat, nomen Dei blasphematur: sic argumentatur Aposto-
 lus ad Rom.2.V.24. Iudaeorum moribus effectum vt nomen Domini male audiat apud
 2060 Gentes, quemadmodum et D. Petrus scribit 2. epistola 2.V.2.de falsis doctoribus. Hac
 ratione in prius mitua Ecclesia magnam et indignam inurebant veritati notam serui, qui
 praetextui libertatis Christianae sese iugo seruitutis cupiebant exi mere. Hinc. n. Ethnici
 clamabant, Ecce haec illorum est doctrina, reddit nobis seruos seditiosos, et mancipia
 ad arma incitat: quae calumnia, doctrina fuit diluenda: deinde seruorum constantia in
 2065 seruitute. Ideo grauissimo arguendo eos vrget, ne Dei nomen ipsorum re bellione calum-
 niam patiat. Altera ratio est, candem calumniam ad doctrinam Euangelii spectare,
 quo genere vehementer peccarunt nostro seculo reflorescente vera Euangelii doctrina
 Catabaptistae, qui miseram rusticam turbam ad arma incitarunt libertatis Christianae
 praetextu. Nam cursum Euangelio praecluserunt apud multos qui clamabant, Ecce hoc
 2070 illorum est Euangelium, seditionibus omnia complere. Contra hic docet Apostolus, hoc
 ipso nomine imprimis cauere das seditiones, et seruilem rebellionem, ne doctrina Christi
 calumniam patiat apud infideles.

2 Qui vero habent fideles dominos, etc.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.147]

Occurrit Apostolus serui impatientiae, ac eripit ei firmamentum defensionis suae.
 Primum igitur hic obseruetur superiora pro prius loqui de obedientia, quam debemus
 2075 etiam infidelibus dominis: alioquin praeoccupatio haec non commode haberet locum.
 Valebat igitur argumentum a maiori, si enim etiam impiis est par endum, ergo multo
 magis fidelibus dominis. Verum Apostolus respexit hic ad defensionis firmamentum:
 impatientes enim seruitutis dicebant: Ecce Christianus sum factus, et herus meus quoque:
 cur igitur me non manumittit? sum illius frater, et in Christo, neque liber neque seruus
 2080 debet esse, sed noua creatura: id non perpendit herus meus, volo igitur ipse sumere
 quod ingratus herus Christo non vult dare: sic serui videntur fraternitatis Christianae

nomem arri puisse ad praetextum rebellionis. Quo docemur apud hy pocritas, honoris et sortis Christianae ae qualitatem contemptum parere: et quia in fide est honoris quaedam aequatio omnium fidelium, in Baptismo vero sortis, ideo mox prorumpunt in
 2085 has cogitationes, quas hic damnat in seruis Apostolus. Propositio est, fideles heri non contemnendi sunt seruis suis, h. e. fideliter etiam his est seruiem dum non minus quam plane impiis, qui conuersi
 nondum sunt. Firmamentum ipsorum seruorum erat fratres sunt, ergo fraterne nos debebant

COMMENTARII

[p.148]

2090 dimittere, id non faciunt, causam igitur praebent nobis ipsos contemnendi. Respondet Apostolus, non recte hoc effici: imo ob hoc ipsum magis diligendos. Fidelis tibi contigit dominus: ergo magis debes illi seruire propter communem professionem. Approbatur hoc loco manifeste seruitus. Deinde noncon cedendum seruis excutere iugum: et
 2095 impium esse praetextum qui ex Euangelio petitur ad defensionem seditionis. Deinde sunt ἀγαπῆτοί, id est, dilectione: ergo non vr gendum illis officium seruitutis: vel ἀγαπῆ-
 τοί sunt Deo et Christo: ideo abs te non sunt contemnendi. Sed malo ad seruos referre, sic enim magis illos stringit argumentum in sequentibus, qui beneficium recipiant, hoc est, dominos fideles ob hoc ipsum dignos esse qui a seruis beneficio afficiantur: nam fideles humanius sua mancipia tractant, ob quam humanitatem digni sunt vt serui fideliter
 2100 administrent. Alii ad Deum ista referunt. Sequatur quisque quod sibi videbitur confor me esse pietati.

Haec doce et hortare.

Conclusio est loci prioris. Docere est ex scripturis ostendere credenda et facienda. Nam causas reddimus doctrinae ex scriptura. Hortari aut propositio conmodo aut inconmodo ad eadem auditores incitare. Vtrunque faciendum est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.149]

2105 ministro: docendi sunt serui, ne propter fidem conditionem suam deserant, idque ex semptura: deinde incitandi sunt ad obedientiam proposito praemio, honestate, vtilitate rei, etc

3 Siquis aliud docet, etc.

2110 Secundus locus de cognoscendis et cauendis schismaticis. Locus iam partim tractatus est sup.c.1. et ad Rom.16. Phil.3. et 2. ad Tim.3. vers.6.ad Tit.3. In presentia colligantur notae quibus schismatici cognosci possunt.

2115 Prima est ἑτεροδιδασκαλεῖν: id quid sit diximus sup.cap.1.ver.3. ἕτερον dicitur quidquid Sacris literis conforme non est, hoc est, nec τὸ ῥητόν, nec διάνοιαν inde habet. Ideo Apostolus hoc vitium opponit hic sanae doctrinae Domini nostri Iesu Christi, hoc est, verae interpretationi Propheticae scripturae, a qua quidquid ἕτερον est, hoc est, alienum reperitur, id totum schismaticum est, et ob id cauendum. Porro schismaticos libenter declarari suis opinionibus certum est: volunt nouae sententiae videri reperto-
 2115 res, ideo figmentis delectantur, et siquid ex officina rationis subtile possint depromere, vt

videre est in Eutyche, Arrio, Nestorio, aliisque, et hodie qui veteres haereses renouant hanc ipsam notam manifeste in se produnt.

4 Inflatus est nihil sciens, etc.

COMMENTARII

[p.150]

2120 Altera est nota, iidem etiam superbi et arrogantes sunt, τύφωσις et τύφος dicitur μετα-
βατικῶς, inflatio, arrogantia, fastus, sumpta metaphora a typhonico vento, quem veteres
crediderunt hominibus mentem ac rationem adimere: hinc δεινὸς καὶ ὑβριστῆς ἄνεμος
dictus fuit, quia hoc vento correpti insanire ac delirare credebantur. Et est reuera arro-
gantia, delirium intolerabile piis: mag nifice enim de se sentiunt, et plus quam oportet
2125 sibi tribuunt, aliis facile detrahunt, praesertim in his qui de ipsis non magnihct videntur
sentire. Hic morbus hodie nimium frequens est, non solum inter schismaticos, sed eos
etiam qui longe abesse videri volunt a schismate.

Tertia nota est, NIHIL SCIENS: ignorantia igitur schismaticos etiam comitatur, non
est illa docta et pia ignorantia, quam Augustinus etiam fateri non erubuit: sed veritatis
2130 inscitia turpis, quae sibi plurimum sapere videtur: ideo effrons et impudens est, temere
enim iudicat et pronunciat: ideo dici solet, Inscitia nihil esse impudentius. Ἐπιστήμη
rerum est verarum, quae cum Dei iudicio congruunt: sic in fide quae analogae sunt
religioni Christianae, et sanae doctrinae respondent, sunt ἐπιστημονικά. Schismatici
igitur quum ab analogia fidei

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.151]

2135 erent, recte dicuntur nihil scire, vtvt docti videantur, quia ad finem veritatis non perue-
niunt.

Quarta est, νοσῶν περί ζητήσεως καὶ λογομα- χίας, id est, morbidus est circa quae-
stiones et verborum pugnas: supra quoque capite primo damnauit ζητητικὸν καὶ μυθικόν:
infra ad Titum capite primo, versu Ἰο.ματαιολογία dicitur, quia his quaestionibus frustra
2140 omnis cura impenditur. Hoc loco grauissime deterret ab eo vitio subiecta turpitudine.
Νόσος enim est quod lae dit naturalem vitae actionem : in religione autem νόσος est
studium litigandi, et curiositas quaestionum nouarum, quod ipsam quoque laedit ac-
tionem vitae renati hominis: ideo quam diligentissime haec vitia cauenda sunt. Habes
euidenter notam schismatici hominis, morbidum esse quodammodo, et ad insaniam
2145 vsque se quaestionibus nouis macerare, Considera hic quaestionum diuersitatem: in The-
ologia alia est vtilis quaestio et pia ζήτησις εὐσεβείᾳ, quae in Sacris literis fundamentum
habet, et ad cognitionem veritatis, aut ad mores renati hominis confert: vt quaestio de
fide, de bonis operibus, de via ad salutem, etc. Alia est ζήτησις νοσώδης, morbida, quae
Christi meritum obscurat, bonis obest moribus, aut ad cognitionem veritatis

COMMENTARII

[p.152]

2150 nihil confert, qualis est quaestio de purgatorio, de inuocatione sanctorum, de operibus
condignis, et congruis, de intercessionem sanctorum pro nobis apud Deum, etc.

Λογομαχία disputationum est vitium, quam do de rebus ipsis constat, lis saltem de vocibus est ac phrasi: oportet autem in vsu vocum faciles esse quando de rebus constat, quod facile agnoscunt moderata ingenia quibus dissidia displicent: sed schismatici, vt
 2155 in aliis, ita hic quoque difficiles sunt. Ideo Apostolus morbum esse dicit, hoc est, animi vitium: morbus etiam est, quia causa mala suscipitur. Vt enim simplex est veritatis orantio, sic falsi callida sit defensio oportet: sic Eurip.eleganter dixit, ἄ- δικος λόγος, νοσῶν ἐν ἑαυτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν

Quinta nota est, Ex QVIBVS EFFICITVR INVIDIA,CONTENTIO, BLASPHEMIAE,
 2160 SVS HICIONES MALAE, IMPROBAE EXERCITATIONES. Ab effectis describit schismaticam doctrinam, quorum turpitudine deterret nos a schisinatis studio. Effecta turpia et perniciose non possunt non ab impia deduci causa, huc referuntur effecta perniciose schismatis ergo ipsum schisma perniciosum esse oportet. φθόρος est rei bonae, hoc est, mali dum bonos virtutibus pellere vident, inuident, non quod tales esse vellent,
 2165 sed quod ipsis similes in malitia omnes non sint.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.153]

Ἐρις, contentio ex rationum collisione nascitur, et fere praecedat inuidiam: nam virtus demum cognita patitur φθόρος.

Blasphemia accipitur vel in viros bonos: sic Athanasius infinitas calumnias, et maledicta ab Arrianis, vel in ipsum Deum; fiunt enim schismatici etiam in Deum tandem maledici, et dubitant de eius clementia, praescientia, cura pro piis, de Christi diuinitate,
 2170 merito ipsius, et similia infinita rapiunt tandem in dubium.

Suspiciones malae sunt, quibus bonos viros immerenter obruere conantur, quod vitium hodie multos latet: nascitur illa suspicio ex praeiudicio quodam prauo quod malae mentes concipiunt de aliis, hinc mox in vnam partem inclinans nascitur suspicio,
 2175 quam effundunt et spargunt in vulgus non cognita veritate. In quo cum schismaticis multi hodie communicant.

Παραδιατριβαί, et hic fructus est schismaticorum: non quiescunt sua spargere, ideo exercitia adhibent. Διατριβή est idem quod γυμ- νασία, estque vox media: bonorum enim, et malorum est. Malorum hoc loco exercitiorum habes exemplum:nam παρὰ
 2180 praepositio significationem primam limitat, malamque facit. Exempla peruersarum exercitationum, in scholastica Theologia obuia sunt, vt apud mona

COMMENTARII

[p.154]

nachos, peregrinationes, humicubationes, vigiliae, inediae, cantus, aliaq. satis testari possunt.

Hominum mente corruptorum, etc.

Ostendit ad quos spectent notae positae: nimirum testimonia esse reprobis hominis, quantumuis simulet pietatem. Corruptos mente intelligo schismaticos, qui diuersam ab
 2185 Apostolica tradunt doctrinam. Corrupti autem sunt primum animi malitia, deinde studio corrumpendi etiam alios: vide infra ad Tit. 1.dicuntur φρεναπάται, deceptores mentium.

Est autem οθορὰ in Scriptura sacra quidquid cursum ad salutem impedit, et morum integritatem vitiat. Sit igitur haec sexta prietas schismaticorum, quod corruptas habeant mentes.

2190 Septima est, PRIVATI VERITATE, veritas Christus est, ipso dicente Ioan.4. Item cap. 17. Sermo tuus veritas est. Huius doctor et explicator est Spiritus S. Itaque et Christo et Spiritu S. et vera Scripturae notitia carent schismatici, dum priuati sunt veritate.

2195 Octaua est, PIETATEM PVTANT QVAESTVM ESSE. Exemplum habes in Simone Mago, qui donum Spiritus Sancti pecunia emere voluit vt illi lucrosa esset facultas edendorum miraculorum: hi dicuntur ad Rom.16.ver. 18.non Christo, sed ventri suo inseruire, et ad Tit.1.ver.11.docentes quae non oportet turpis lucri gratia.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.155]

HOS DECLINA. Conclusio est loci de vitandis schismaticis: sensus est, nihil cum his commune tibi sit, nec in doctrina, nec moribus.

6 *Est autem quaestus magnus, etc.*

2200 Tertius locus, vbi quaerenda sit vera αὐ- τάρκεια, nimirum in Christo, qui veras opes animi largitur. Cohærent autem superioribus ratione praeoccupationis: negauit prius pietatem conuertendam in quaestum. Nunc suo quodam sensu permittit quaestum in illa, scilicet adsit animi moderatio boni consulentis qualemcumque prae sentem statum. Vide locum περί τῆς αὐταρκείας.

7 *Nihil enim intulimus, etc.*

2205 Moderationem suadet ab ipsa natura quae nudos nos genuit, et nudos etiam recipit: simile habes apud Iobum cap.1.omnia in morte nos destituunt, opes, aurum et argentum, amici, gloria, honor: ad quid igitur immoderatum harum rerum desiderium?

8 *Habentes autem alimenta, etc.*

Alterum argumentum contra quaestus desiderium, quia necessariis tantum fruimur, reliqua vt superflua relinquimus: necessaria autem, sunt secundum naturam, victus et amictus. His igitur contentos esse oportet.

2210 9 *Qui autem volunt ditescere, etc.*

Locus quartus contra auaritiam, quam in

COMMENTARII

[p.156]

schismaticis taxauit : rationibus autem firmis remouit a pio Christi seruo. Iam expresse morbum ipsum describit a suis fructibus. Πλουτεῖν opponit autarciae, et animo qui victu et amictu qualicumque est contentus. Qui aliud etiam ad ornatum vult habere, et ad voluptatem, hunc quae maneant pericula, ostendit.

2215 Primum, INCIDVNT IN TENTATIONEM, scilicet Satanae, qui varia consilia ditescendi clam suggerit, omnibique modis animum inflammatum incitat. Deinde has tentationes sequitur laqueus, hoc est, illae angustiae ex quibus non possunt emergere, quemadmodum auibus ponitur esca, quasi tentatio ad laqueum, ad quem si ingrediantur, egredi non datur. Tertio varis cupiditatibus agitantur, insomnes saepe ducunt noctes,

2220

contabescunt curis, amore, odio passim laborant, quibus submerguntur in corporis perniciem, quae est ὄλεθος, et animarum interitum, quae est ἀπώλεια.

10 Radix enim omnium malorum, etc.

Effectorum est confirmatio ab ipsa natura petita auaritiae, cui mox annectit noua effecta: confirmatio habet definitionem: dicit enim quid sit auaritia, scilicet. Est radix omnium malorum. Radix dicitur μεταβατικῶς: est enim radix proprie plantarum, sed transfertur vox illa ad ea quae principii vicem et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.157]

originem significent: vt apud Pindarum de Therone, quia Thaesandro genus duxit, scribitur, ὅθεν σπέρματος ἔχοντι ῥίζαν, vnde generis habet radicem. Auaritia quoque aliorum vitiorum respectu, origo et principium est:quemadmodum enim radix oris vicem
2230 habet, vnde in reliquis plantarum partes pet stipitem succus naturalis transfertur, et inde in minores partes seu foliorum seu fructuum distribuitur: sic auaritia materiam et alimentum suppeditat malis omnibus. Nam auarus etiam facile fit periurus, facile iniustus, impostor, maleficus, homicida, hypocrita, religionis verae abnegator, et nihil non facit lucri causa. Hinc ad Coloss.3. dicta est auaritia idololatria, et ipse auarus
2235 idololatra ad Eph. 4. quia opibus tanquam Deo seruit. Et hic Apostolus inquit, QVOD AVARITIAE STVDIOSI QVIDAM ABERRARINT A FIDE, quia nemo potest duobus dominis seruire, Deo et Mammonae, qui et ipse Deus haberi vult. Referatur igitur et hoc ad effecta, auaritia euertit fidem, et est causa vera infidelitatis: ergo studiose est cauenda omni quidem pio, imprimis vero ministro Christi. Porro caute loquitur Apostolus, τινὲς,
2240 inquit, non omnes igitur, at certe maior pars, quia Christus dixit difficile esse talem ingredi in regnum caelorum, quod mox respectu Dei mitigat, apud quem omne

COMMENTARI

[p.158]

verbum sit possibile: potest igitur auaros seruire, vt Zachaeum forte et Matthaeum: Publicanos enim auaros fuisse probabile est. Verum exempla talia admodum rara sunt, et mali metus maior quam vt vitium hoc veniam mereatur.

2245 Alterum effectum est, quod non solum fidem euertat, sed doloribus multis conficiat homines: mala enim conscientia eos vrget, insomnes ducunt noctes, cibum et potum nunquam quiete sumunt, sursum ac deorsum cursitant, animum curis, corpus laboribus conficiunt. Quod emphatice Apostolus expressit περιέτειραν, quot enim sunt cogitationes et conatus, tot sunt tela et aculei in animo auari, quibus vulneratur et transfoditur.

11 Tu vero homo Dei, etc.

2250 Quintus locus huius capituli, in quo grauiter hortatur Timotheum ad officium in Ecclesia quam vigilantissime praestandum. Conuertit orationem iterum ad personam Timothei, vt fit in transitionibus, ac complectitur duas diuersas propositiones: vnā fugiendorum, alteram sequendorum, quas sic complectamur: Timotheo et omni pio ministro est curandum vt quicquid vel in dogmatibus fidei sanam laedit doctrinam, vel in
2255 moribus vitae innocentiam euertit, omnibus modis vitetur. Contra virtutes quae vel in docente

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.159]

requiruntur, vel in genere innocentiam vitae concernunt, quam studiosissime exprimat. Priorem partem vno commate expressit Apostolus, haec fuge, ταῦτα φεύγε. Ταῦτα accipio de auaritia et ipsius fructibus, quae immediate praecesserunt: deinde ad reliqua vita
2260 transfero quae in hac epistola hactenus prohibuit, qualis est negligentia in docendo, temeritas in eligendo, importunitas in corripiendo, oscitantia in orando. Ταῦτα, HAEC OMNIA FVGE, quia res periculosae sunt in ministerio. plusque nocent quam prosint et docenti et auditoribus: sed Apostolus nouo hic vitur argumento a persona ipsius Timothei petito. HOMO DEI ES: ergo ista tibi sunt fugienda. Dicitur homo Dei renatus
2265 et qui Spiritu Dei regitur, ac viuut ad voluntatem Dei.

Videant igitur ministri vt sint homines Dei ex vita et propriis moribus, ne sint homines Satanae

Alteram partem, seu ἀντιπρότασιν copiose persequitur, quia sub finem epistolae omnes animi affectus cupit effundere, ac variis modis Timotheum ad officium animosum
2270 reddere: ex ordine videamus.

Primum proponit illi virtutes persequendas, ex quibus facile colligi potest quid in contrario membro ταῦτα φεύγε, comprehenderit.

COMMENTARII

[p.160]

Enumerat hic sex ordine virtutes. 1. IVSTI TIAM, quae vinculum est humanae societatis, ac imprimis auertitur ab auaris, qui iusti et aequi nullam rationem habent. 2. PIETATEM, εὐσέβειαν, quae est verus Dei cultus, quo Deus vt vult adoratur et colitur, estque iustitia
2275 quaedam in Deum. Ideo ab auaris quoque violatur, et ab idololatria, superstitione, impietate, etc. 3. Tertia virtus est, FIDES, hoc est, totius professionis Christianae cura et assiduum studium. 4. Quarta, DILECTIO PROXIMI : fidei fructus est, quo proximum amplectimur Dei et veritatis amore, nihil nostri quaerentes, ad externa concernit. 5. Quinta
2280 est, TOLERANTIA, quae est fortitudinis species, aduersa quaeuis Christi nomine aequo tolerans animo, etiam cum vitae periculo. Inde Graecis dicta est ὑπομονή, quod perduret reb. aduersis, h.e. minime frangatur. 6. Sexta virtus est, MANSVETVDO, quae est lenitas in ferendis et corrigendis fratrum infirmitatibus. Hae virtutes persequendae sunt. Ex quo discimus eas ad officium renati hominis pertinere, imprimis vero ad ministros:
2285 vnde falsum est dogma vulgi, nihil referre quomodo viuamus, modo recte credamus.

Ratio est, quia vt credimus, sic viuimus, et vt viuatur, sic creditur. Deinde admonemur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.161]

has virtutes nunquam plane a nobis in hac vita possideri: sed ex parte, semperque fugaces in nobis esse, vt perpetua venatione et insecutione sit opus.

12 *Decerta bonum certamen, etc.*

Secundo loco proponit illi agonistica. quae ad officium Ecclesiasticum proprie etiam
2290 spectant. Agonem vocat fidei, officium ipsius, quo fides imprimis ornatur et promouetur, et recte quidem: vita enim hominis pii per se dicitur et militia, magis igitur ministri vita

talīs videri debet, qui nō simpliciter Christo militat, sed inter antesignanos positus est. Hoc igitur vult Apostolus, vt Timotheus suae vocationi diligenter inseruiat. Vocat autem καλόν ἄγωνα, vt rei honestate et simul difficultate ad vigilantiam excitet: sunt enim
2295 καλὰ honesta et simul difficilia.

Tertio loco proponit ei apprehendenda, ad quae tanquam vltimum finem respiciat, quo pertinet vita aeterna: nam ista laborum omnium praemium et finis tandem erit. Dicitur vita aeterna status iste, in quo ad imaginem Dei restituemur, quae hic incipit per regenerationem, perficitur post mortem. Haec restitutio et reparatio naturae secundum
2300 primam conditionem nobis ardentē est affectanda. Ratio est, quia ad hanc vocati sumus, ideo toties dicitur vt digne Deo et vocatione nō

COMMENTARII

[p.162]

stra ambulemus. Indignus igitur vita aeterna censendus est, quia innocentiae nō studio-
sus, qui in officio negligens est.

Altera ratio est propria Timothei et confessorum, QVIA CONFESSVS ES CORAM
2305 MVLTIS TESTIBVS. Vis est argumenti, Quae semel cum laude sumus confessi, in his constanter debemus persistere: sed tu hoc iam fecisti, et quidem coram multis testibus. Ergo, etc. Vbi et quando hoc fecerit Timotheus, nō satis liquet. Primum hoc fecit in conuersione factus ex professo Christi sectator, quam professiōem Baptismo admisso
2310 obsignauit: deinde in electione ad ministerium, vbi nō solum Christianum sese est professus, sed inter hos fore doctorem et ministrum frugi. Tertio, idem confessus est forte coram tyranno aliquo vel in vinculis cum vitae periculo, quo inclino, quia καλὴν vocat confessionem, hoc est, speciosam et cum periculo coniunctam. Deinde quia addit factam esse coram multis testibus, h.e. intrepide, contempto omni vitae periculo: quod qui praestitissent, postea singulari titulo dicti sunt confessores, martyribus proximi. Praeterea
2315 hoc sensu postea fecit mentionem confessionis Christi, quae vt exemplum profertur constantiae in aduersis pro veritatis testimonio. Itaque pathetice vrget Timotheum prius cum peri

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.163]

culo vitae praeclare te gessisti, perge igitur magno et forti animo in coeptocursu.

13 Denuntio tibi coram Deo, etc.

Quarto loco seruanda illi proponit ea quae hactenus tradidit, magna et sanctissima
2320 contestatione: ac vt res maiori pondere et affectu a Timotheo audiretur, contestat ionem geminam praemittit. Ducitur argumentum a Dei prae sentia et potestate.

Coram Deo enim geri dicitur quod singulari illius timore agitur, cumque inspectore et animaduersore Deo. Omnia quidem illi praesentia: sed illa imprimis coram ei dicuntur, quae curat et promouet, aut quorum neglectum singulariter punit. Sic a potentia quoque,
2325 VIVIFICAT OMNIA: ergo oportet magno illius timore in officio versari, habet enim vitae et necis potestatem Et a Christi exemplo, QVI SVB PONTIO PILATO CONFES- SIONEM ILLAM SPECIOSAM STATVIT. Confessionem hanc explico ex cap.18. Ioan. Deinde refero ad totam historiam Passionis ac mortis. Vnde efficitur, ministros exemplo

Christi debere in confessione veritatis contra omnia vitae pericula quam constantissime
2330 perdurare, et ob id in officio etiam extra periculum esse fortes.

14 *Vt serues hoc mandatum, etc,*

Redditio est, continens instituti propositionem, significat se obtestationes illas at-
tuliffe,

COMMENTARII

[p.164]

vt in officio sit quam diligentissimus. Ἐντολὴν accipio pro officii praecepto: scopus enim
epistolae huius est, vt quam vigilantissime exequatur officium suum in Ecclesia Ephesina.
2335 Itaque ad hoc praeceptum pertinet quidquid hactenus dixit de sana doctrina retinenda
et et propaganda: de sectariis vitandis, de electione ministrorum grauiter obeunda, de
mo deratione et lenitate corrigendi peccatores, de precibus assidue habendis, de vitando
omni vitae scandalo. Quo facit quod addit, τηρῇ- σαί σε ἅπλητον καὶ ἀνεπίληπτον, nam
2340 inculpatus esse et labe carere aliter non potest omnis minister nisi illa seruet Apostoli
praecepta, cūm ἐντολὴ tamen maneat ἅπλητος et ἀνεπίληπτος. Quod addit ad finem de
apparitione Do mini, habet argumentum a spe praemiorum et metu poenarum: nam
iudex ille erit et reddet singulis pro factis suis condigna. Absoluit argumentum ab
apparitione Domini sumptum. Ac cauet tergiuersatione impiorum, qui solent opinione
longae morae insolentius peccare: hos reprimit dicendo, Ve niet tandem quod praedico.
2345 Sunt autem ἴδιοι καιροί, ea tempora, quae iudicio nouissimo de putata sunt. Ideo nihil
agunt peccatores sese consolando diutina mora, quia quod Christu

15 *Quem temporibus suis, etc.*

iudex nondum venit, non probat illum nun

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.165]

quain venturuin, sed tempora nondum esse completa, quae vbi cursum absoluerint, indu-
bitanter aderit iudex. Iudicium hic commenditur a maiestate authoris. Explicantur igitur
2350 hic encomia diuinae maiestatis. Primum μα- κάριος dicitur natura sua, quia hanc in sua
habet potestate: deinde effectiue, quia nos infelices beatos reddit: denique quia a nobis
debitis laudib.ornatur propter beneficium redemptionis. Secundo loco dicitur SOLVS
POTΕης, δυνάστης dicitur respectu impiorum et Satanae, quos refrenat et sua potentia
superat. Δύνω enim est ὀπλίζω: dicitur igitur δυνάστης, quia vitae et necis plenum habet
2355 ius, et quidem solus: nam quidquid vitae et imperii est, id totum a Deo descendit. Tertio,
REX REGVM. Regis nomen Deo recte tribuitur propter patrocinium quod suis praebet:
ad hunc enim refugium habent, et in eo quaerunt et reperiunt fundamentum: quo facit
etiam nominis ratio: Βασιλεὺς enim dicitur quasi τοῦ λαοῦ βάσις, id certe agnoscunt pii.

Quarto, DOMINVS DOMINANTIVM: Κύ- ριος oeconomicum est vocabulum, nam
2360 vxor et liberi proprie patremfamiliās κύριον vocant: serui vero δεσπότην. Agnoscunt
igitur sancti Deum κύριον, hoc est, rectorem Ecclesiae suae, qui alias dominationes
omnes superat.

Quinto, QUI SOLVS HABET IM

COMMENTARII

[p.166]

2365 MORTALITATEM, et solus potens est, non excludens alias potentias, sic solus est immortalis, hoc est, natura sua, eamque sic possidet vt eam largiatur quibus velit: sic Angelicas naturas immortales fecit: hominis animam: tandem etiam corpora post resurrectionem eadem ornabit.

Sexto, LVCEM INHABITANS INACCES SAM: lucem dicit illam ineffabilem vitae aeternae beatitudinem, quam opponit tenebris, hoc est, terrori et cruciatibus impiorum: 2370 Deus igitur lux est, hoc est, ipsamet maiestas felicitatis, hanc possidet vt proprium bonum. Ἀπρόσιτον autem dicitur, quia ratio hominis et vis eloquendi hic deficit: melius et facilius dicimus quid non sit, quam quid sit. sic 1.Corin.2.ver.9. in cor hominis non ascendisse, nec oculum vidisse, nec aurem audiuisset illam maiestatem diuinorum bonorum. Hinc est quod in rebus diuinis caeci sumus, quam infirmitatem hic agnoscere debemus, inuia sunt nobis omnia diuina et quid quid nobis hic contingit cognoscendo, 2375 id totum gratiae Dei est. Agnouit hoc Aristoteles cum diceret oculos nostros caecutire in rebus diuinis, quemadmodum noctuae oculi in luce meridiana, sed causam ignorauit, hanc nos docent sacrae literae, peccatum scilicet, quod nos imagine Dei priuauit.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.167]

Septimo, QVAM NEMO VIDIT HOMINVM, NEC VIDERE POTEST: et haec laus est diuinae maiestatis, quia adeo sincera est vt effugiat hominis oculos. Hinc dictum est Mosi, 2380 Exod.33. Nonvidebit me homo et viuet, ratio est in peccato, quod Dei prae sentia ferre non potest. Inde fuga et trepidatio primum coepit in primis hominibus cum peccassent. Hinc crassus est redditus visus oculorum et caecus, vt Deum nec possit, nec velit videre. Vident tamen Deum pii ac renati, sed in speculo et aenigmate, 1.Cor.13.ver.9.12. Vident 2385 eum in filio suo, qui est icon et character substantiae eius: sic in Scripturavidetur dum attenditur ipsius voluntas, sed omnes isti modi imperfecti sunt: ad plenum videbimus illum in vita aeterna, 1.Ioan.3. vers.2. Iustinus Martyr eleganter hoc dixit, Θεὸν νοῆσαι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἄδυνα- τον, τῷ καὶ νοῆσαι δύνατον. Ista encomia concludit clausula pietati conformi: CVI SIT HONOR ET ROBVR AETERNVM. Amen. Δοξολογία est 2390 pii pectoris, non solum confitentis, sed humiliter Dei maiestatem adorantis: daemones enim quoque fatentur, sed contremiscunt: aliter pii.

17 Diuitibus in hoc seculo, etc.

Sextus locus de diuitum officio, ac pertinet ad quartum, qui iam expositus est. Duo

COMMENTARII

[p.168]

autem hic explicantur: primum vitia cauenda exprimit: mox his opponit virtutes sequendas diuitibus. Vitia sunt primum ὑψηλοφρο- νεῖν, altum sapere, quia enim variis 2395 ornati sunt instrumentis elabendi et propulsandi casus communes, ideo inferiores libenter contemnunt, et se efferunt quasi omnibus meliores.

Hinc recte de eis dicitur ab Euripide, ἔμ- φυτον τοῖς πλουτοῦσι σκαιοῖσιν εἶναι, hoc est, innatum illis esse petulanter agere. Alterum vitium est, SPEM PONERE IN

INCERTITVDINE. OPVM. Ἀδηλότης habet vim argumenti: incertis enim fidere stultum
2400 est: opes sunt incertae. Igitur hic fidere stultum est.

Virtutes autem sunt quas diuites sequi debent. Primum, DEO FIDENDVM EST, qui
est vita, hoc est, res firma per se et ratione agens. Deinde, QVIA NOBIS EXHIBET
OMNIA: igitur largitur etiam opes: ideo non haerendum in effectum, sed redeundum
est ad causam largientem. Tertio, ABVNDE LARGITVR, non parce, vide Psalm.147.
2405 Quarto, dat ad ἀπόλαυσιν, hoc est, χρήσιν ad vsum: non vt recondamus, sed vtamur,
χρήσις igitur non κτάσις respici debet.

18 Benefacere, etc

Reliquas persequitur virtutes, vt est ἀγαθοεργεῖν: benefacere opponitur otio diuitum:
deinde malis illorum operibus, vt est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.169]

vsurari, libidinari, scortari, et similia. Tertia virtus est abundare bonis operibus, hoc est,
2410 beneficium esse in multos. Quarta εὐμεταδό- τους εἶναι, ad erogandum faciles, opponitur
illorum morositati, quia rogari volunt, et diu, nec tandem etiam faciles sunt, sed tristes
et tetrici. 2. Cor. 9. Hilarem datorem amat Deus. Rom. 12. Qui communicat, in hilaritate
faciat. Quinta est κοινωνικούς εἶναι, hoc est, in omnibus faciles etiam vt non rogati dent:
quasi sua communia faciant omnibus communicatiui, quae boni est natura, vt se aliis
2415 libenter communicet ad conseruationem.

19 Recondentes sibi ipsis, etc.

Addit argumentum quo ad liberalitatem incitat, a spe magni praemii sumptum. Opum
vsus verus est qui in futurum prodest, hoc est, ad vitam aeternam gradum struit: ergo, ad
hunc vsum opes sunt impendendae. Comparatur illa per se Christi solius merito. Interim
scriptura liberalitati idem tribuit vt excitet ad beneficentiam. Deus per se dat gratis,
2420 tamen nostra benefacta ornat hac laude quasi illorum respectu det. Vide Matt. 6. Luc. 12.

20 O Timothee, etc.

Epilogus sequitur continens principalem Propositionem repetitam. Apostrophe
pathos habet. Depositum vocat officium Ecclesiasticum quod debet seruare, hoc est,
quam

COMMENTARII

[p.170]

vigilantissime obire. Dicitur depositum alieni non nostri iuris, et debet summa fide
2425 custodiri et reddi, sed officium docendi Euangelium est depositum: igitur summa cura
est conseruandum et sincera fide reddendum. Haec prior est loci huius pars. Altera est
de vitiis euertentibus officii integritatem, quale est κενωφωρία, hoc est, inanis vocus
strepitus, qualis erat illo seculo de Lege, Circuncisione, quaestionibus Iudaicis: talem
κενωφω- ρίαν habet Philosophia Ethnica, et hodie inducitur in literas S. vt de essentiali
2430 iustitia, et substantia peccati, et similibus rixis. Alterum vitium est ἀντιθεσις, hoc
est, studium opponendi sese veritati: Item pugnantem facere Scripturam: item nouum
Testamentum cum veteri conmittere, quae vitia sunt interpretationis. Falso di cta
cognitio est, quam homines magni faciunt. Deus autem aspernatur et odit. Vide Colos. 2.

2435 Ab exemplo periculoso deterret a curiositate. Quidquid periculo plenum est, id debet
diligentia vitari a pio ministro: sed κενοφωνία et rixandi studium plenum est periculo:
Ergo, etc. Haec considerent homines certaminum et contentionum hodie auidi. Dominus
Ie

21 Quam quidam, etc

sus Christus conseruet Esclesiam suam in tot certaminibus adeo periculosis, Amen.